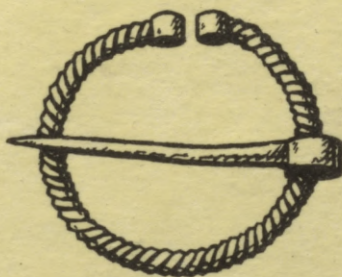
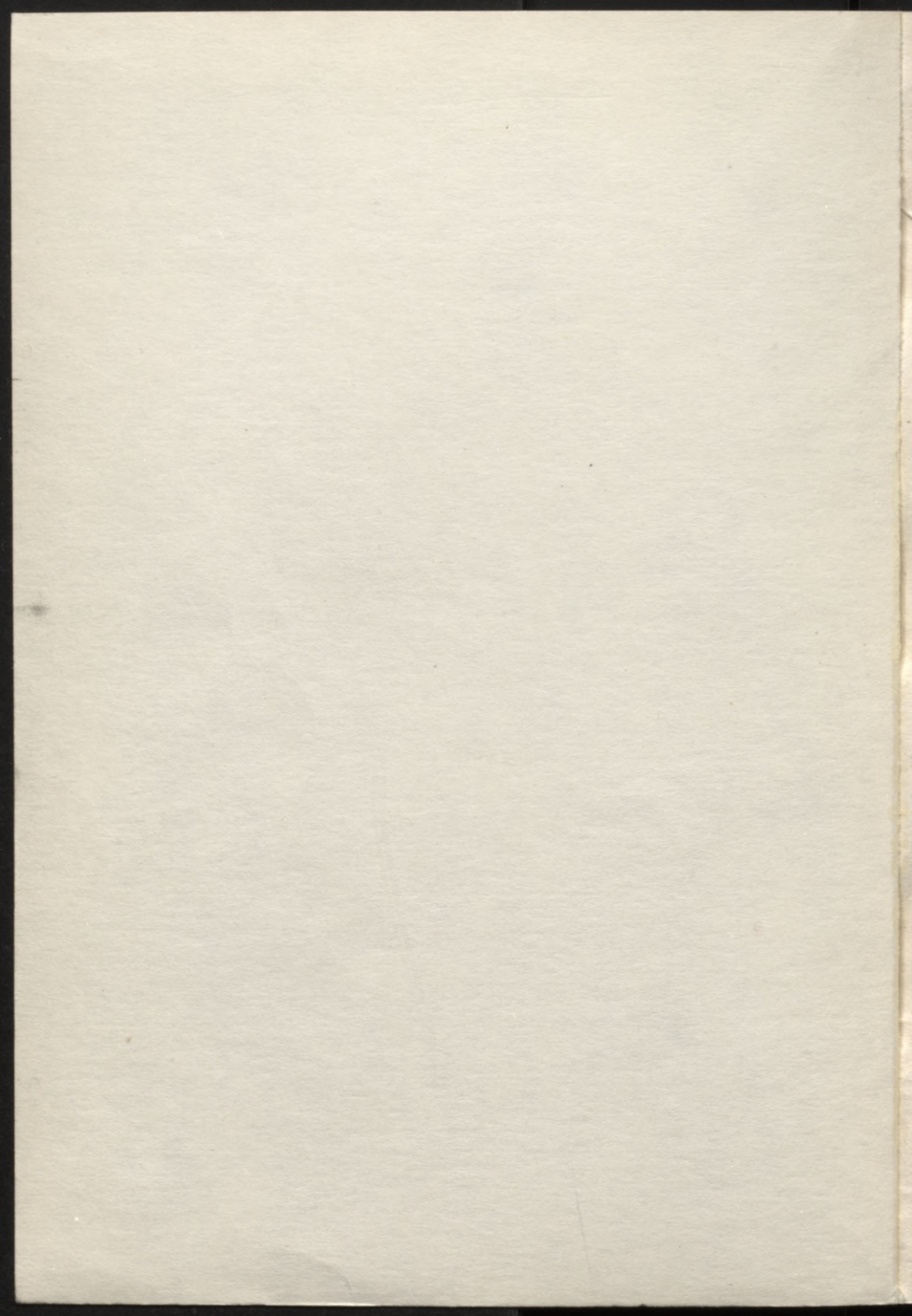

ZINĀTNISKĀS
ATSKAITES SESIJAS
MATERIĀLI
PAR ARHEOLOGU
1990. UN 1991. GADA
PĒTĪJUMU REZULTĀTIEM

93-3
L 782

L
9

Latvijas Zinātņu akadēmija
Latvijas vēstures institūts

ZINĀTNISKĀS ATSKAITES SESIJAS
MATERIĀLI
PAR ARHEOLOGU
1990. un 1991. gada
PĒTĪJUMU REZULTĀTIEM

Rīga 1992

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~43. 22.881~~

0306024269

63.4(2L)

Z1 667

Redakcijas kolēģijs:

Z.APALA, A.CAUNE, J.GRAUDONIS,

Ē.MUGURĒVIČS (atb. redaktors)

C Latvijas vēstures institūts,
1992

PRIEKŠVārds

Jau vairāk nekā 30 pēckara gadus republikas arheologi regulāri publicē savu pētījumu svarīgākos secinājumus. Vispirms tas tika veikts ikgadēju ziņojumu - tēžu formā (Referātu tēzes zinātniskai sesijai par arheoloģiskām un etnogrāfiskām ekspedīcijām. R., 1959-1971), ko vēlāk nomainīja īsi ilustrēti pārskati (Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem. R., 1972-1990). Līdz 1980. gadam augšminētie izdevumi bija ikgadēji, taču sakarā ar to, ka arheologi savas sesijas sāka rīkot pamīšus ar etnogrāfiem ik pēc diviem gadiem, arī jaunāko arheoloģisko pētījumu konspektīvas publikācijas (Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem. Arheoloģi) iznāk katru otro gadu.

Šajā krājumā atspoguļots arheologu darbs 1990.-1991. gadā. Šis laika posms bijis ļoti nozīmīgs Latvijas Republikas valstiskuma atjaunošanā. Padomju impērijai sabrūkot, ir radusies neatkarīga demokrātiska Latvijas valsts. Ir beidzies daudzus gadu desmitus ilgais padomju totalitārisma laiks, kurā valdīja marksistiskā monoideoloģija, kas zināmā mērā iespaidoja arī arheoloģiskajos izrakumos iegūtā materiāla interpretāciju. Taču šajā laikā izpētītie objekti un tajos atrastais materiāls savu vēstures avotu nozīmi nav zaudējis. Tā vērtība mūsu apstākļos ir pat pieaugusi, jo viens no līdzekļiem, kā saglabāt savas tautas identitāti, ir smelties spēku tautas senatnē. Senvēsture kā pagātnes dzīves attēlotāja iedarbojas gan uz tagadni, gan arī uz nākotni, jo tā ir jauno valsts pilsoņu sudzinātāja. Te jāatceras, ka vadošie 30. gadu vēsturnieki F. Balodis un A. Tentelis Latviešu Vēstures I sējuma (1938) rakstīja: "Senvēsture rāda spēcīgu kultūras cīņu, ko latvieši izcīnījuši lielāko kaimiņu tautu vidū, rāda lielus sasniegumus šei cīņā un uzvaras - senvēsture mums māca saprast tos milzu pieminekļus - pilskalnus mūsu senču roku darbus, kuru priekšā mēs, 20. gs. ļaudis, stāvam izbrīnījušies un pārsteig-

ti." 1990.-1991. g. arheoloģiskajos izrakumos kopumā izpētīta 14 087 m² liela teritorija, iegūtas 5935 senlietas, 27 000 māla trauku lauskas, ap 800 seno krāsans podiņu, vairāk nekā 30 000 dzīvnieku kaulu u.c. atradumi. Senkašpos atsegti 362 apbedījumi. Ap 2/3 no senvietu izpētītās platības un iegūtā materiāla ir IZA Latvijas vēstures institūta darba rezultāts.

Latvijas vēstures institūta Arheoloģijas nodaļas līdzstrādnieki 1990. un 1991. gadā ir publicējuši arī monogrāfijas, informāciju par savu pētījumu rezultātiem ārzemju un republikas zinātniskajos un populārzinātniskajos izdevumos 44,5 autorlokšņu apjomā. Nodaļas darbinieki noorganizējuši starptautisku konferenci kopā ar zviedru arheologiem, aktīvi iesaistījušies jaunāko zinātnisko atziņu propagandā, organizējot ekspedīciju noslēguma skates izrakumu vietās, kā arī uzstājoties radio, televīzijā, sniedzot intervijas presē. Kā plašākie arheoloģijas zinātnes popularizācijas pasākumi atskaites periodā jāatzīmē Turaidas arheoloģiskās ekspedīcijas 15 darba gadu jubilejas izstāde un izstāde "Arheoloģiskie pētījumi Cēsu novadā no 1965. līdz 1990. gadam".

Pēdējās izrakumu sezonās iegūtais materiāls tiks izmantots kārtējo arheoloģijas rakstu krājumu, "Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls" un monogrāfiju sagatavošanā, kā arī muzeju ekspozīciju un LU studentiem lasīto kursu papildināšanai.

Pēdējo gadu arheoloģisko pētījumu gaitā tika noskaidrota virkne Latvijas senākās un viduslaiku vēstures jautājumu, kas tuvāk aplūkoti atsevišķos rakstos un krājums beigās ievietotajā kopsavilkumā.

Redakcijas kolēģija

Z. Apala

CĒSU ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS
DARBS

Latvijas vēstures institūta Cēsu arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā (kopā 4 mēnešus) turpināja izrakumus Cēsu pilsdrupās. Tāpat kā līdz šim pētījumus finansēja Cēsu muzeju apvienība. Izrakumi notika pils rietumu nogāzē trīs laukumos (E, F un G), kas lokalizēti ziemeļu torņa pakājē un kopumā aptvēra 565 m² lielu platību.

Abās pētījumu sezonās iegūts 390 senlietu, 183 māla trauku lausku, 240 krāsas podiņu fragmentu, 47 040 osteoloģiskā materiāla uzskaites vienību. Vairāku simtu dažādu paraugu vidū bija arī būvniecības detaļas - plienakmens aplodu gabali, profilķieģeļi, dažāda tipe kārniņi, grīdas seguma keramikas flīzes, kaltas naglas, logu stiklu fragmenti.

Kultūrlāni atsedza 1,5-3,5 m dziļumā. Tā augšējo horizontu (17.-18. gs.) veidoja būvgruži (akmeņu gabali, jumta daļiņu un ķieģeļu šķembas, javas drumsļas), pārjaukti ar gaišu irdena zemi. Būvgružu virskārta, īpaši gar ziemeļu torņa sienām, radusies torņa remonta un konservācijas darbu laikā. Izzīņas materiāla aspektā saistošāks ir vidējais (15.-16. gs. beigās) kultūrlāņa horizonts. Tam raksturīga tumša irdena zeme, kas piesātināta ar degumu, organiskām vielām, zivju asakām, dzīvnieku kaulu fragmentiem un citiem atradumiem. Šajā tumšajā kultūrlānī vietām atklājās mālaini plankumi vai izteikti gaišas ar kaļķu javu un plienakmeņiem jauktas zemes kārtiņas.

Nevienā no trim pētītajiem laukumiem vēl nēizdevās kultūrlāni attīrīt līdz pamatzemei, tādēļ senāko (13.-14. gs.) horizontu varēs raksturot tikai pēc izrakumu pabeigšanas šajā nogāzes daļā.

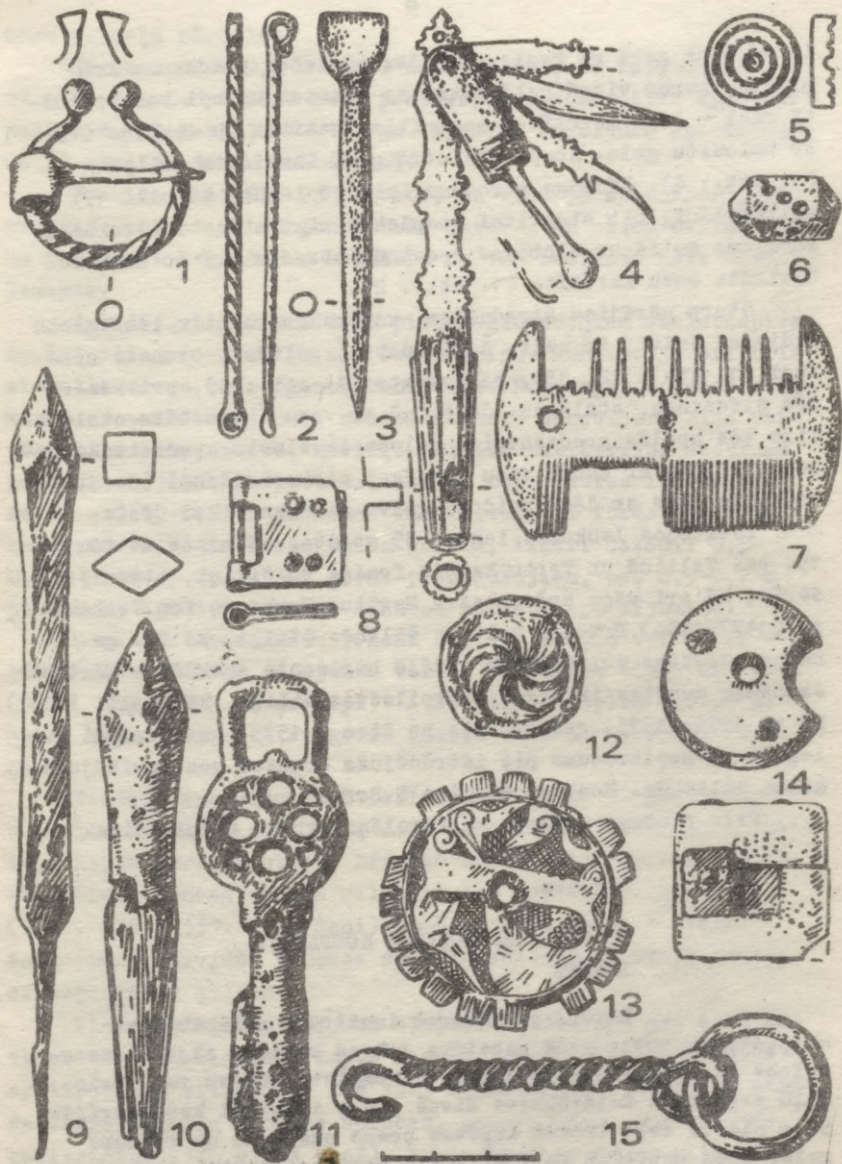
No konstruktīvajiem veidojumiem atzīmējama austrumu-rietumu virzienā situēta un nogāzes reljefam piemērota 7,5 m gara un 0,7 m plata sienīņa, kas mūrēta no plienakmeņiem. Tā

saglabājusies 0,5-1,5 m augstumā. Spriežot pēc sienīgas novietojuma attiecībā pret pils rietumu korpuse ceturto kontrforsu, torni un pašreiz vēl neenoskaidrotas nozīmes mūrēta staba paliekām nogāzes rietumu daļā, minēto sienīgu varētu saistīt ar senāku apbūvi, kas pastāvējusi vēl pirms ziemeļu torņa celšanas (15. gš. beigās?).

Šurfā pie rietumu korpuse ār sienas atklāja tajā iebūvētu kanalizācijas izvadlūku, kuras augstums 0,55 m, bet platums - 0,4 m. Interesanti, ka izvadlūkas atrašanās vietu iezīmēja ķieģelis (9x29 cm), kas bija vertikāli iemūrēts sienā virs tās, un labi izdalījās uz plienākmena mūra fona. Tādējādi šī ir jau trešā kanalizācijas izvadlūka, kas konstatēta pils rietumu pusē. Pazeminot kultūrslāņa līmeni, rietumu korpuse sienā atsedza divas šaujamlūkas, kas novietotas starp kontrforsiem.

Senlietu vidū dominē atradumi, kas raksturīgi viduslaiku pilīm, tikai salīdzinājumā ar iepriekšējām sezonām to skaits ir nedsudz samazinājies.

Iegūti priekšmeti, kas saistīti ar militāro darbību: dažāda kalibra lielgabalu lodes, dzelzs uznavas (1. att.: 10) un iedzītņa bultu gali, ieroču mehānismu detaļas, arī arbalta rieksts (1. att.: 14), zābeku papēžu apkalumi, zirglietas - pakavi un pakavnaglas, iemauktu dzelži (1. att.: 15), leduspieši. Uzmanību saista 11 cm garš iedzītņa bultas gals ar neierasti garu, griezumā kvadrātisku kakliņu (1. att.: 9). Mazāk nekā parasti atrasti bruņutērpa sastāvdaļu fragmenti. Par smatniecību, īpaši par kaula un raga vietējo apstrādi, liecina dažādi kaula atgriezumi, priekšmetu pusfabrikāti un paši priekšmeti - rūcepi, kaula ķemmes (1. att.: 7), ornamentētās greznojuma plāksnītes. Par garīgo kultūru domājot, pieminams no blīva kaula izgriezts irbulveida rakstāmrīks - stils ar lāpstveida augšgalu (1. att.: 3). Pēc A. Caunes dalījuma, stils ir piederīgs 2. grupai, kas Latvijā nav senāki par 13. gš. Atrasti arī kaula dambretes (1. att.: 5) un metamsis kauļiņš ar konusveidā apgrieztiem galiem (1. att.: 6), neliela bronzes vīre ar kvadrātveida apkalumu (1. att.: 8). Rets atradums

ir 10,3 cm garš no kaula darināts tualetes piederumu komplekts, kuram vienā galā četri ar bronzas kniedi sastiprināti rīki - ausu karotīte, asmenītis, nazītis un dakšiņa (?) ar nolauztu galu. Komplekta otrā galā izveidota svilpe (1. att.: 4). Līdzīgs atradums Latvijā iegūts Sēlpilī 17. gs. kultūrlānī, bet atsevišķi komplektā rīki atrasti izrakumos Indricas muižā un Slobodas apmetnē. Atrasta arī no bronzas darināta ausu karotīte (1. att.: 2).

Starp pārējiem atradumiem, kas raksturo pils iemītnieku ikdienas dzīvi, ir naži, šujamdatas, galodas, bronzas apkalumi (1. att.: 12, 13), pakavssakta (1. att.: 1), priekškaromās slēdzenes, atslēgas. Jāatzīmē ar varu inkrustēta atslēga. Vīrs tās apaļās gredzenveida galvas izveidots kvadrātisks paugstinājums ar cauru vidū atslēgas pieķerināšanai (1. att.: 11). Atslēgas ar šādi veidotu galvu zināmas tikai Čēsis.

Pētītajos laukumos ieguva 35 monētas. Senākās no tām ir 15. gs. Tallinā un Tartu kaltie feniņi un šiliņi, Livonijas šerfs, kā arī vācu ordenmestre Martine Truhzesa fon Vechauzena (1477-1484) Prūsijā kaltais šiliņš. Zīmīgi, ka 15. gs. monētas atrastas kultūrlāņa vidējā horizonta apakšējās kārtās. Jaunākās monētas ir Rīgas brīvpilsētas šiliņi, kas kalti laikā no 1571.-1575. gadam. Daļa no tiem - 1575. gada kalumi - iegūti kā kopatradums pie iztrūdējuša nogāzes nostiprinājuma staba paliekām. Monētas noteica T.Berga.

Pils rietumu nogāzes kultūrlāņa izpēte turpināsies.

Z.Apala

ĢŪĢERU ARHEOLOĢISKĀ KOMPLEKSA IZPĒTE

Letvijas vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija 1991. gadā pabeidza četras sezonas ilgos aizsardzības izrakumus Ģūģeru senvietu kompleksā (Čēsu raj. Priekulu pagasts). Beidzamajos divos gados izrakumi koncentrējās 50 m platās ceļa trases izpētes posma austrumu un rietumu galā, kopā aptverot 4432 m² lielu platību. Darbus finansēja

Cõsu 3. ceļu pārvalde.

Norokot līdz 0,4 m biezo kultūrslāni, te izsekoja:

1) m.š. I g.t. pirmajā pusē pastāvējušās somu cilts apmetnes paliekas, 2) latgaļu 8.-12. gs. līdenā kapulauka apbedījumus un 3) atklāja jaunu kultakmeni.

Pavisam izpētīti 93 objekti, to vidū 58 apbedījumi, 26 rituālās bedres, ziedoņums, trīs pavardi un piecu celtnu vietu paliekas. Iegūts 500 senlietu un 105 bezripas māla trauku lauskas.

Apbedījumu lielākā daļa pieder līdenajiem skeletkapiem ar latgaļiem raksturīgo A-R orientāciju. Konstatēja arī trīs simboliskos un trīs ugunsapbedījumus. Nostumjot augsnes virskārtu ar buldozeru, daļa seklāk ierokto apbedījumu bija vairāk vai mazāk postīti, sevišķi pētāmās teritorijas austrumu pusē, kuru 1991. g. pavasarī uzara. Kapa bedres iezīmējās seklī - 0,15-0,30 m no zemes virskārtas. To forma pārsvarā taisnstūrveida ar noapaļotiem galiem, izmēri dažādi: 0,5-0,8 m platas, 2,0-2,5 m garas pieaugušajiem, bet 0,3-0,7 m platas un 1,0-1,8 m garas zēnu un meiteņu apbedījumiem.

Kapa paklājam lietoti koka dēļiši, kriļas vai retāk - bērza tāsīs. Dažos gadījumos varēja konstatēt blūka šķirstus (128., 135., 157. u.c. kapi). Atsevišķiem kapiem bedres pamatne bija izkaisīta ar gaišu smelku smilti vai pelnu kārtiņu.

Senākie apbedījumi attiecināmi uz 8. un 9. gs., tiem skaitliski mazāk kapā līdzī do to priekšmetu. Sieviešu un meiteņu kapos parasti atrada bronzas manšetveida aproces un no rievotiem bronzas skārda cilindriņiem savērtas kaklarotas (124., 125., 131. u.c. kapi), bet vīriešu kapos - dzelzs šaurasmens cirvjus, bronzas spirālgredzenus un stopa saktas ar magoņgalvu galiem.

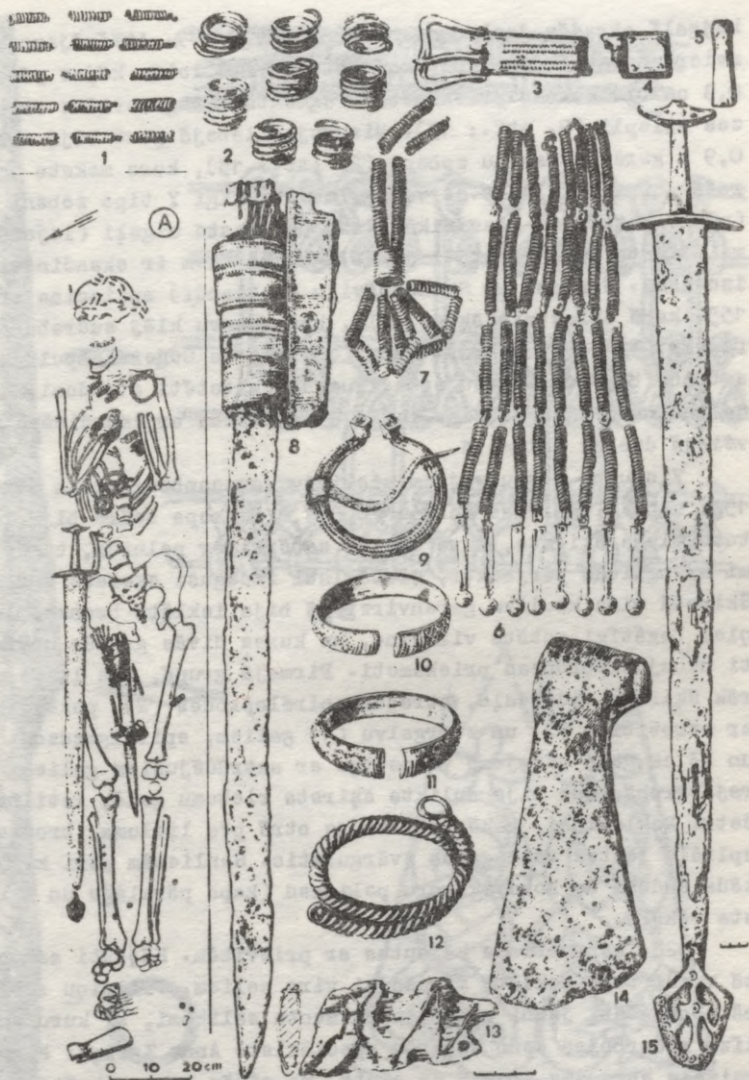
Visbagātākie apbedījumi attiecināmi uz 10. gs. otro pusi un 11. gs. Sieviešu kapos mirušās nereti bija pārklātas ar izrotātām villeinēm, kas labi saglabājušās. No rotām atrada vairāku veidu bronzas aproces, pakavsaktas, spieķadatas, kaklarinķus (1-6 vienā kapā), kaklarotas no kauri gliemežnī-

cām, spirālgredzenus, lentes un grīstos vainagus. Vienā gadījumā abus šādus vainagus savienoja atsevišķi bronzas skārds cilindriņi. Sieviešu kapos atrada tikai nodaudzus darbarīkus — dažus rautņus, sirpi un koka vērējamo vērēstīgu.

Vīriešu kapu inventārā ietilpa dzelzas cirvji, uzmašas un iedzītās šķēpu gali, vienasmens zobeni, duncī, noži un šķīļamdzelzis. Kādā zēna apbedījumā uzgāja nelielu šaurasmens cirvi, kam koka kāts bija notīts ar ornamentētu bronzas sloksni (142. kapa). Bagātākos kapos konstatēja galvassegu malu rotājumus, rokautus, saktas ar sudraba platējumu galos, apkalts ādas jostas, kā arī jostas spirāļu piekurus, kam bārkstu galus noslēdz pincetveida vai apaļu pogaļu apkalumi.

Citu kapu vidū izcēlās ar piedevām sevišķi bagāti vīriešu (127., 135., 150., 156. kapa) un sievietes (128., 157., 152. kapa) apbedījumi. 156. kapā bija apbedīts vīrietis, kuram bez tērpa piederumiem (četras saktas, divas lentveida un viena karavīra aprobe, gredzeni, apkalts josta ar piekaru), cirvja un šķēpa līdzī doti arī tirgotāja piederumi. Tie bija koka kārbīnā ievietoti svaru kausiņi un ādas maciņa paliekas ar sairusām monētām (dirhēmiem?). Vienas pakavsaktas lokā bija ievietota uz pusēm pārlauzta koka vērējamo vērēstīgu, līdzīgu faktu konstatēja iepriekšējās izrakumu sezonās. Šis ir jau trešais tirgotāja kapa Čūģeru kapulaukā.

Interesants ir uz 10. gs. otro pusi attiecināmais 135. kapa. Bluķa šķīrstā guldītajam vīrietim bija labi saglabājusies skeleta kauli, tādēļ varēja konstatēt, ka viņa mugurkauls ir pārcirsts (2. att.: 4). Apbedītajam bijusi ar bronzas spirālītēm (2. att.: 1) rotāta cepure, pirkatos spirālgredzeni (2. att.: 2), uz krūtīm pakavsakta (2. att.: 9) un spirāļu rota (2. att.: 7), uz labās rokas divas aprobe ar griezumā puslodes veida galiem (2. att.: 10, 11), uz kreisās, kas pacelta pie zoda, — aprobe, darināta no sievietes vītā kaklariņķa (2. att.: 12). Ar apkalumiem greznotā ādas makstī ievietotais duncis (2. att.: 8) likts starp augšstilbiem. Zem duncī likta salocīta ādas josta, no kuras saglabājusies sprādze, apkalumi un spirāļu piekars (2. att.: 3-5); šķīrta

2. att.

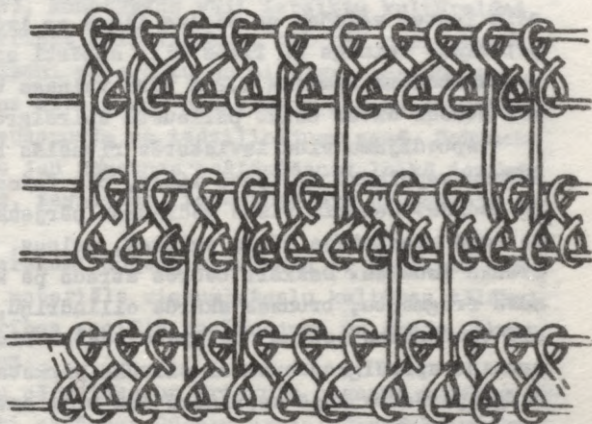
kājgali atradās dzelzs cirvis (2. att.: 14). Atzīmējams kāda neierasts atradums, kuru konstatēja virs labās kājas pēdes - 0,8 cm bieža koka priekšmeta fragments, kas caursūts ar bronzas stiepli (2. att.: 13). Mirušajam labajā pusē bija nolikts 0,9 m garš divasmeņu zobens (2. att.: 15), kura maksts uzgali rotā putna attēls, t.s. vanagzīme. Līdzīgi Y tipa zobeni (pēc J.Petersena klasifikācijas) un maksts uzgali (lejamā forma atrasta Birkā) datēti ar 10. gs. un tiem ir skandināviska izcelsme. Sakarus ar Skandināviju (Gotlandi) apliecina arī 155. kapā atrastais šķēpe gals, kam uzdevu klāj sudraba plātējums (3. att.: 2, 2a). Var piebilst, ka Ģūģeru kapulaukā astoņos bagātu vīriešu apbedījumos konstatēti atradumi, kas apliecina Gaujas baseina latgaļu kontaktus ar skandināvu zemēm vēlejš dzelzs laikmetā.

Vienu no nedaudzajiem sieviešu ugunsapbedījumiem atklāja 152. kapā. Iegarenas formas (0,6x1,6 m) kapa bedrē bija ievietots blūka šķirsts, kura centrā sabērti ar pelniem, tumšu zemi un oglītēm pārjaukti, sērtā labi izdeguši skelete kauli. Šķirstā virs kauliem garenvirzienā bija ieklāta bronzas lociņiem bagātīgi rotāta villaine, uz kuras divās grupās novietoti nebojāti bronzas priekšmeti. Pirmajā grupā, kas likte vairāk šķirsta vidusdaļā, atradās spirālaproces (2), pakavsaktas ar atrotītiem (2) un zvērgalvu (1) galiem, spirālgredzeni (4) un 23 cm gara vērppjamā vērpstiņa ar satrūdējušiem galiem. Otrajā grupā, kas bija nolikta šķirsta rietumu galā, ietilpa četri kaklarinķi, sakārtoti viens otrā pēc lieluma, bronzas spirāļu lentes vainags un zvērgulītis. Senlietām pēri klājās kāda auduma un koka šķiedru paliekas (kapa pārklājs un šķirsta vāks?).

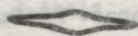
128. kapā atrada kājautus ar prievītēm. Kājauti salocītā veidā bija uzklāti mirušajai virs ceļiem. Villainu rotājumā konstatēti jauni rotājošo elementu salikumi, ar kuru analīzi nodarbojas seno apģērbu speciāliste Anna Zariņa. Pirmreizējs atradums ir 1,5 cm plats, no sīkām koku saknītēm pīts vainadzīpiņš (3. att.: 1, 1a), ko atrada 157. kapā zem bronzas spirāļu lentes vainaga. Atzīmējams arī pilnībā saglabājies

1

1a

2

2a

3. ett.

rokauts, ko līdz ar bērktīm izdevās attīt visā 1,10 m garumā (150. kaps).

Kapulauka izpētītās daļas dienvidrietumu malē lielāka laukakmens tuvumā uzgāja ziedojumu. Uz 0,2x0,27 m liela, nedaudz iegrebta lapu koka paliktne bija novietots bronzas spirāļu lentes vainags un dzelzs ilens ar izdēdējuša kaula spēla paliekām. Vainags un ilens bija spēcīgi ar pelnu kārtu. Bedres aizbērumā apmēram 0,2 m virs vainaga tumšā, ogļainā zemē vēl atrada divās daļās pārļautu spirālgredzenu.

Apbedījumu vidū izvietotās rituālās bedres, kuru skaits Ģūģeru kapulaukā ir īpaši liels, pēc formas bija līdzīgas kapu bedrēm. Gandrīz visos gadījumos pārjauktajās bedru aizbēruma zemē konstatēja sīkas ogļītes, pelnus, kā arī sīkas māla trauku lauskas. Dažkārt bedrēs atrada pa kādam priekšmetam - naža fragmentu, bronzas skārda cilindriņu, saursmensis cirvi, arī vienasmensis zobenu un pakavsaktu. Divās bedrēs atrada pa bronzas spirālgredzenam ar cilvēka pirksta falangu tajā; līdzīga parādība šajās kapulaukā jau bija novērota iepriekšējo gadu izrakumos.

Turpinoties izrakumiem, nedaudz paplašinājās vērojumi par kādas Baltijas somu kopienes apmetni, kas pastāvējusi šajā vietā jau pirms kapulauka ierīkošanas. Pētāmās teritorijas austrumu daļā apmetnes kultūrlānis bija saglabājies labāk. Te kopā ar pavardiem dažādā saglabāšanās pakāpē varēja konstatēt arī piecu celtnu vietas. Vislabāk izsekojama bija 1. celtnē. Tā pamatzemē nedaudz iedziļināta, 10 m² liela. Vidū neliels (1x1 m), ar akmeņiem izlikts pavārds. Celtnes ziemeļu pusē atradās divi vidēja lieluma akmeņi, kas, iespējams, norāda ieejas vietu. Pie celtnes atrada krata naža pusi, bet pavārda tuvumā - nelielas bezripas keramikas lauskas. Apmetnes kultūrlānis nevienmērīgs, tikai ieplakās tas sasniedza 0,4 m dziļumu. Atradumu maz un tie nav izteiksmīgi: dažādas dzelzs sārņi, naža iedzītis un 105 māla trauku lauskas. To vidū ir tekstilās, atsevišķas švikātās un dažas kniebtās keramikas lauskas, bet pāravarā tomēr lauskas ar gludo virsmu.

1990. gadā pie ceļa uzbēruma malas atklāja dobumakmeni.

Tā izmēri: ϕ 1,9x2,2 m, augstums - 1,3 m. Akmens forma ie-
apļa, ar sašaurinātu apakšdaļu. Augšdaļā akmens virsmā atro-
das 0,7x0,9 m liels un 0,20 m dziļš dabisks iedobums, kura
centrs varētu būt mākslīgi padziļināts. Izdarot pie tā izra-
kumus (42 m² platībā), konstatēja vāji izteiktu kultūrlāni,
kurā atrada trīs bezripas māla lauskas, bet pie paša akmens -
ogļītes. Lai dobumakmeni pasargātu no pilnīgas apbēršanas,
to pārvietoja 20 m uz ziemeļiem, saglabājot akmens orientāci-
ju attiecībā pret debespusēm un iedziļinājumu zemē. Dobumak-
mens kopā ar svotiņu jau apmetnes pastāvēšanas laikā iezīmē-
jis kulta vietu, kas, iespējams, izmantota arī turpmākajā pe-
riodā.

Aizsardzības izrakumi Ģūģeru kapulaukā ir pabeigti. Ie-
gūts jauns, spilgts materiāls rietumlatgaļu kultūras tālākai
izpētei, arī sabiedrības sociālā noslāņojuma un ārējo sakaru
virzienu skaidrojumam.

Ar Cēsu 3. ceļu pārvaldes un Priekulu pagaste vadības at-
balstu tiek pārdomāti pasākumi Ģūģeru arheoloģiskā kompleksa
brīvdabas ekspozīcijai.

J.Apals

ĀRAIŠU EKSPEDĪCIJAS DARBS

Latvijas vēstures institūta Āraišu arheoloģiskā
ekspedīcija 1990. un 1991. gadā (kopā 6,5 mēnešus) turpināja
Āraišu muzejparka izveidi. Darbus finansēja Cēsu muzeju ap-
vienība.

Āraišu ekspedīcijas darbs norisa trīs galvenos virzienos:
1) Āraišu mūra pils arheoloģiskā izpēte un konservācija,
2) Āraišu ezerpils rekonstrukcijas celtniecības autoruzraudzī-
ba, 3) Āraišu arheoloģiskā kompleksa labiekārtošanas darbu or-
ganizācija un vadība.

Izrakumu darbu galvenais mērķis bija turpināt pils zie-
meļrietumu stūrī esošo celtņu palieku izpēti, kā arī veikt
nepieciešamos konservācijas pasākumus.

Izrakumi notika Āraišu mūra pils ziemeļrietumu stūrī es-

toņos izrākumu laukumos 454 m² platībā, pārmeklējot ap 535 m³ gruvešu un kultūrslāņa. Izrākumu gaitā pils konservācijas vajadzībām atguva ap 130 m³ akmeņu.

Tā kā pētāmo celtni attīrīšana vēl pilnībā nav pabeigta, informāciju par tām var sniegt tikai pašreizējā atseguma līmenī.

Āraišu pils aizsargsienas ziemeļrietumu stūris bija nojaukts līdz pat pamatu pēdai, kas bija izvirzīta ārpus sienu ārmalām vidēji par 0,4 m. Pēda bija mūrēta no laukakmeņiem (š 0,4-0,7 m), starpas aizpildot ar mazāka izmēra laukakmeņiem un plienakmeņiem.

Pils ziemeļrietumu stūra iekšpusē atradās divas (5. un 6.) ēkas. Tās bija celtas, par ārsienu izmentojojot pils rietumu un ziemeļu puses aizsargsienu.

5. ēka bija novietota paralēli rietumu puses aizsargsienai. Ēka bija pārdalīta ar divām šķērssienu trīs daļās. Zem vidējās telpas nebija pagraba. Šīs telpas ziemeļu sienā atradās kāpnes uz blakustelpas pagrabu, krāsns kurtuve, kā arī domājams, kamīns.

Abos 5. ēkas galos virszemes telpu paliekas nebija saglabājušās, tur atradās tikai zem tām ierīkotās pagrabtelpas. 7,2x9 m lielo 1. pagrabtelpu, kas atklājās ēkas dienvidu galā, izpētīja jau 1973. gadā, noskaidrojot, ka tur atradusies klēts. 2. pagrabtelpas, kas atradās 5. ēkas ziemeļu galā, attīrīšana vēl nav pabeigta.

6. ēka, kuras izmēri bija 6,5x10 m, novietota paralēli pils ziemeļu puses aizsargsienai. Ar savu rietumu galu tā pieslēdzās 5. ēkai. 6. ēka bija vientelpas celtnē ar kamīna apkuri. Tā celta vēlāk nekā 5. ēka un ir pārbūvēta.

6. ēkas priekšā un sadurē ar 5. ēku atradās uz stabiem balstīta balkona paliekas. Uz balkonu vedušas kāpnes, kas savukārt balstījušās uz atbalsta sienas. Balkons pārbūvēts, tā apakšdaļā izveidojot kalķu noliktavu, bet patrepē - kādu pašreiz vēl nenoskaidrotas nozīmes telpu ar durvīm.

Kā 5., tā 6. ēkas priekšā atradās no laukakmeņiem un plienakmeņiem krautas notekas, pe kurām aizvadīja no ēku jum-

Biblioteka Narodowa

BIBLIOTEKA

93. 22. 881

tiem noplūstošos virsūdeņus.

5. ēkas notekas izmēri bija 0,4-0,6x18 m. Tā bija kraukta, gar malām liekot neapstrādātus lauk- un plienekmeņus, bet 0,1 m dziļā notekas pamatne izlikta ar plakanām akmeņiem.

6. ēkas noteka taisnā leņķī pieslēdzās 5. ēkas notekas ziemeļu galam. Tās izmēri - 0,4-0,5x7 m, dziļums 0,1 m; šī noteka veidota analogi 5. ēkas notekai, tikai no mazāka izmēra akmeņiem. Koloktors, kurā saplūda novadītais ūdens, šķiet, atradies 6. ēkas notekas austrumu galā.

Abas notekas attiecas uz vēlākejiem ēku pastāvēšanas periodiem, jo tās liktas uz tumšās mītnu zemes, kas pārsedz pagalma bruģi.

Pils pagalmā, uz austrumiem no abām aprakstītajām ēkām, sāka atsegties divu citu ēku paliekas ar hipokausta un akmeņu krāvuma krāsna apkuri. To izpēte turpināsies nākošajā sezonā.

Izrekumu gaitā ieguva 75 senlietas, 161 māla trauku lausku, 377 krāsna podiņu fragmentus kā arī 5792 uzturā lietoto dzīvnieku kaulu fragmentus.

Atradumu vidū bija bronzas pakavsakta ar čordējuma imitāciju uz loka (4. att.: 1), bronzas skārda uzmave (4. att.: 2), jātņieka dzelzs pieša zvaigznīte (4. att.: 3), ar aplīšiem rotāta bronzas apkaluma plāksnīte (4. att.: 4), dzelzs t.s. niedru duncis (4. att.: 5), dzelzs noži ar kaula spalvu un bez tā (4. att.: 6, 7), dzelzs iedzītņa un uzmauves stopa bultu gali (4. att.: 8, 9), dzelzs īleni (4. att.: 10, 11), dzelzs priekākaramās slēdzenes (4. att.: 12) u.c. viduslaiku pilīm raksturīgi priekšmeti.

Bez minētajiem priekšmetiem atrada arī 12 monētas. Kultūrslāņa augšdaļā pārsvarā bija 16. gs. monētas - 1572. g. kaltais Pārdaugavas hercogistes šiliņš, Livonijas ordeņmeistru Valtera fon Pletenberga, Heinriha Gālena, kā arī Rīgas arhibīskapa Vilhelma Brandenburga, Tartu bīskapu Johana Beja un Johana Dusborga valdīšanas laikos kaltie sudraba feniņi, šiliņi un vērđiņi. Turpretī kultūrslāņa apakšējā daļā atrada galvenokārt 15. gs. monētas - Livonijas ordeņvalsts Lībekas

tipa sudraba šiliņu, kaltu Tallinā 14. gs. beigās vai 15. gs. sākumā, ordeņmestra Berholta Borgia (1472-1483) Rīgā kalto sudraba šiliņu un Lietuvas lielkņaza Aleksandra Jagellona (1492-1506) sudraba denāriju. Interessants atradums ir Livonijas ordeņmestra Hermaga Brigeneja 1543. g. Tallinā kaltā šiliņa viltojums. Spriežot pēc malā izsistā cauruma, tas ietilpis kādā kaklarotā.

Atsevišķus objektus (kāpņu telpas, durvju ailas, krās-nis) atsedzot, tie bija tik bēdīgā stāvoklī, ka vajadzēja tos nostiprināt, lai turpinātu attīrīšanu. Tādēļ izrakumu gaitā šos objektus nostiprināja ar koka balstiem, dēļu vairogiem u. c. atbalsta konstrukcijām, dažas arkas un velves pārmūrēja. Šos darbus veica ar ekspedīcijas dalībnieku - Latvijas Universitātes un Rīgas Tehniskās universitātes studentu spēkiem, turpretī pils rietumu puses aizsargsienu ap 30 m garumā un stūra pēdu konservēja sabiedrības "Arka" mūrnieki.

Apskatāmajā laikposmā turpinājās darbi arī eksperimentālās arheoloģijas jomā.

1990. gadā pēc zināma pārtreukuma atsākās Āraišu ezerpils rekonstrukcijas celtniecība. Kooperatīvs "Cēsu restaurācijas darbnīca" pabeidza pamatu režģoga (rostverka) betonēšanu un uzlika tam pamatklāstu. Tālākos celtniecības darbus pārņēma sabiedrība "Arka", kas ar vietējo iedzīvotāju - profesionāļu nēmdaru un galdnieku - spēkiem turpināja ēku celtniecību. Pašleik gandrīz pilnīgi uzceltas un uz pamatklāsta novietotas 12 ēkas, bet būvlaukumā atrodas vēl trīs ēkas, kuru celtniecība turpinās.

Minētajā laikposmā turpinājās arī Āraišu pils un priekšpils labiekārtošanas un ainavas veidošanas darbi, kas izpaudās galvenokārt krūmu un stvašu izciršanā ap pieminekļiem un ezermalā. Tajos piedalījās Medicīnas akadēmijas starptautiskā studentu vienība "Āraiši", kurā ietilpa studenti no Anglijas, Francijas, Itālijas, Somijas un Vācijas. Katru gadu talkās Āraišos piedalās arī skolnieki.

J. Asaris

ARHEOLOĢISKIE PĒTĪJUMI SĀRAJU
UN UPĪŠU SENKAPOS

Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas arheoloģiskā ekspedīcija, piedaloties Rīgas Skolēnu pils jauno arheologu pulciņa dalībniekiem un Letvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes studentiem, 1990. gadā turpināja iepriekšējā gadā uzsāktos izrakumus Sāraju senkapos (Talsu raj. Lībagu pagasts). Izpētīta 717 m² liela platība, kurā atsegti 34 apbedījumi un iegūtas 886 senlietu vieniņas.

Kapa bedres iezīmējās jau tūlīt pēc velēnas kārtas noņemšanas 0,2-0,3 m dziļumā. Tās lielākoties ir iegarenas, orientētas pārsvarā ziemeļaustrumu-dienvidrietumu virzienā (ar nelielām novirzēm uz austrumiem vai rietumiem) un aizņem 1-3 m² lielu laukumu. Konstatētas arī četras lielākas, gandrīz kvadrātiskas kapa bedres (15., 25., 39., 44. kaps), kuru platība sasniedz 5,5-6,0 m². Spriežot pēc līdzī dotā inventāra, šāda veida kapa bedrēs guldīti vismaz divi mirušie. Kapa bedru pilnībā bez līdzī dotā inventāra sastopama pārsvarā pelnaina smilts ar sīku oglišu piejaukumu; kalcinētie kauli uzglabājušies samērā slikti. Lai gan visi apbedījumi uzskatāmi par ugunskaņiem (izņemot verbūt vienīgi 24. - bērns - apbedījumu), samērā bieži atrastas arī nededzinātas senlietas, kuras kapa bedrē liktas acīmredzot pirms tam, kad tajā tika guldīti mirušie kalcinētie kauli un kopā ar viņu sadedzināto priekšmetu atliekas.

No sieviešu kapu (10) piedevām minami masīvie vītī bronzas kaklariņi un to fragmenti, bronzas lentveida aprocas, pakavsakts, gredzeni, spirālīšu un važiņu fragmenti, dzelzs naži, ileni. 32. kapā apbedītajai bez pārējā līdzī dotā inventāra konstatētas arī bronzas važiņu rotas paliekas ar rombveida un monētveida piekariņiem un grāfa Dītriha I (1039-1056) vai Dītriha II (1056-1085) fon Katlenburga Gīteldeš sudraba denāra (notiecis K. Ducmane) piekariņu. Vēl viens monēt-

ta-piekariņš pie vitē bronzas kaklariņķa atrasts bērna apbedījumā (nr. 24), kas situēts kapulauka perifērijā. Šī monēta bija Osnabrikas bīskapa Gerharda (1192-1216) sudraba denārs (noteica V.Zobiņa).

Vīriešu apbedījumos līdzī do to priekšmetu skaits vairākumā gadījumu ir lielāks nekā sievietes kapos. Jāatzīmē bagātīgais atrasto ieroču (dzelzs divasmeņu zobens, uzmaivas un iedzītņš šķēpu gali, švas cirvji), zirglietu un darbarīku (izkaptis) klāsts. Kā tipiskos vīriešu rotas minamas masīvās bronzas pakavsektas ar rēdžu galiem. Atrasti arī vairāki smalki vīto bronzas kaklariņķu fragmenti, aprocas ar paplatinātu vidu un imitētiem zvērgalvu galiem, kā arī dažādas formas gredzeni. Dažos bagātākajos vīriešu kapos atrasti arī bronzas svaru kausiņu fragmenti un atsvariņi. Īpaši jāatzīmē 36. kaps, kurā bez dzelzs uzmaivas un iedzītņš šķēpu galiem, dzelzs izkaptis, zobena maksts bronzas uzgaļš, bronzas svaru kausiņa, dzelzs slēdzenes, vairākiem iemauktu siksnu dzelzs sadalītājiem un apkalumiem u.c. sīkākām priekšmetiem, to fragmentiem atradās arī nedaudz deformēta, ar bronzas sloksnītēm apkalta dzelzs bruņucepures (vēl viens analogas bruņucepures fragments iegūts kā savrupatradums no kāda apbedījuma, kas izpostīts aršenes darbos). Kā vīriešu, tā sievietes apbedījumos sastopami kuršiem raksturīgie miniatūrpriekšmeti - dzelzs cirviņi, izkaptis, bronzas nazīši, celu dēliņi un vērpjamās vārpstiņas.

Kopumā atzīmējams, ka Sāraju senkapu materiāli būtiski papildina mūsu rīcībā esošo informāciju par Ziemeļkurzemes kuršu apbedīšanas tradīcijām no 11./12. gs. mijas līdz 13. gs. vidum. Bagātīgais un daudzveidīgais ieroču klāsts, ko konstatēja lielākajā daļā vīriešu apbedījumu, kā arī vairāki atsegtie vīriešu dubultkapi ļauj izvirzīt hipotēzi, ka iespējams, šeit apglabāti arī daži kritušie vai ievainotie un vēlāk mirušie kuršu karavīri, kas 13. gs. sākumā devās pirmajās cīņās ar vāciešiem.

1991. gada jūlijā Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas ekspedīcija uzsāka arheoloģiskos aizsardzības izrakumus jaunatklātajos Upīšu senkapos (Liepājas raj. Gram-

zdas pagasts). Senkapi šeit tika konstatēti 1991. gada pavasarī, kad, rokot granti, karjerā netālu no Gramzdas centra pie Upīšu mājām tika atrastas vairākas senlietas (bronzes ap-roces, pakavsaktas, fragmentārs dzelzs divasmeņu zobens) un cilvēku kaulu fragmenti, kas liecināja, ka šeit atrodas kāds agrāk nezināms vidējē dzelzs laikmeta beigu un vēlā dzelzs laikmeta sākuma kuršu kapulauks.

Senkapi ierīkoti plaša grants paugura augstākajās vietās apmēram 100 m uz austrumiem no Upīšu mājām. Izrakumu laukums tika iemērīts pašā karjerā malā, vietā, kur tā nobrukumā varēja vērot kapa bedrēm raksturīgas pazīmes. Kopumā tika izpētīta ap 80 m² liela teritorija, kurā atsegti deviņi apbedījumi, divas ziedojumu vietas un iegūts 90 senlietu. Mirušie guldīti ap 0,5-0,1 m dziļumā iegarenās taisnstūrveida kapa bedrēs, kas pārsvarā orientētas dienvidrietumu-ziemeļaustrumu virzienā. Bedrēm nospaloti stūri. Lai gan kapa bedres iezīmējās labi un izteiktas pārrakumu pēdas netika novērotas, jau velēnas kārtā un grants slānī virs kapa bedrēm tika iegūts prāvs skaits savrupatradumu un konstatētas cilvēku kaulu un galveskausu paliekas, kas nebija savstarpēji saistītas. Pašās kapa bedrēs atradās tikai atsevišķu kaulu fragmenti (pārsvarā apakšstilbi) un neliels skaits līdzīgu priekšmetu (bronzas krustadatas, dzelzs uznavas šķēpu gali, spirālgredzeni). Pieļaujams, ka kapi tikuši postīti jau senatnē. Īpaši atzīmējama kāda monēta (iespējams, tā ir Abāsīdu kalifa al-Muntasirī-billahi (861-862) sudraba dirhēms (noteice I. Dobrovoļskis), kuru atrada virs postīta bērns apbedījuma (2. kaps).

Ārpus kapa bedrēm atsegta divas senlietu grupas, kuras acīmredzot uzlūkojamas par ziedojumiem, jo senlietas pārsvarā liktas viena virs otras un to tuvumā netika novērotas ne nede-gušu, ne kalcinētu kaulu paliekas.

Pirmais ziedojums sastāvēja no dzelzs naziša, sešām bronzas pakavsaktām (ar rēdžu, paplatinātiem un zvērgalvu galiem) un deviņām dažādām bronzas arocēm. Otrajā ziedojumā vienkopus likti dzelzs nazis bronzas skārda makatī, bronzas jostessprādzīte, divi ar bronzas atiepli aptīti dzelzs kakla-

riņķi ar zvērgalvu (čūsku?) galiem un trīs bronzas pakavsektes (ar atrotītiem, magongalvu un četrskaldņu galiem).

Izrakumu rezultāti liecina, ka Upīšu senkapi datējami ar 9.-10. gs. un tie, jēdomā, pieder kuršiem.

Izrakumu laikā mums diemžēl nācās piedzīvot smagu zaudējumu. Peldoties traģiski gāja bojā ilggadējs mūsu kolēģis, Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Arheoloģijas nodaļas vadītājs Jānis Siatkovskis. Viņš vienmēr paliks gaišā piemiņā visiem ekspedīcijas dalībniekiem un daudziem citiem, kas viņu pazina.

M. Atgāzis

PĒTĪJUMI DRENĢERU-ČUNKĀNU KAPULAUKĀ
UN PĀRBAUDES IZRAKUMI STĒLPES BERĶU
KAPUSALĀ

Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūta ekspedīcija 1990. un 1991. gadā (kopumā sešus mēnešus) turpināja arheoloģiskos pētījumus Bauskas Drenģeru-Čunkānu kapulaukā. Izrakumus finansēja Bauskas pils muzejs.

Izpētīta 620 m² liela platība un atsegti 108 kapi. Tie pieder līdzensajiem skeletkapiem un datējami ar 8.-11. gs. Apbedīto dzimumu, aptuveno vecumu, sugumu un antropoloģisko tipu noteica antropologs Guntis Gerhards.

1990. gadā izrakumi notika Mēmeles labā krasta II terasē, 4.^b un 4.^c laukumā, kur atsegti 38 apbedījumi (345.-382.kaps). 1991. gadā šajā kapulauka daļā izpētīts vēl viens apbedījums (413. kaps).

4.^b izrakumu laukuma ietvaros uz ziemeļrietumiem no iepriekšējos gados pētītās daļas, izrokot 3 m platu un 50 m garu izlūktranšeju, skaidrota šīs kapulauka daļas hronoloģija un sakarība ar E.Šturma, A.Caunes un V.Bebres agrāk pētīto kapulauka daļu Mēmeles III terasē. Iepriekšējos gados II terasē konstatētas 12 apbedījumu rindas, tagad atsegta vēl piecas jaunas. Tās sniedzas līdztekus iepriekš atraktajām; attālums

starp rindām - 1,5-2,5 m. Divās vietās, kur attālums starp rindām lielāks (3,5-7,0 m), tranšejas robežās apbedījumi nav konstatēti. Apbedījumu nebija arī nogāzē starp II un III terasi, kur pamatzeme strādās līdz 1,8 m dziļi. Šeit pamatzemes līmenī 1,3-1,4 m dziļumā konstatēts tikai plēns, pelēcīgs slānītis, kas saturēja sīkas oglītes un deva divas krama šķiļas ar retušas pazīmēm un nelielu kasīkli ar ieapaļu, stipri nostrādātu darba daļu (notsīca I-Zagorska). Šie atradumi apliecina sporādiskas apdzīvotības pēdas akmens vai bronzas laikmetā.

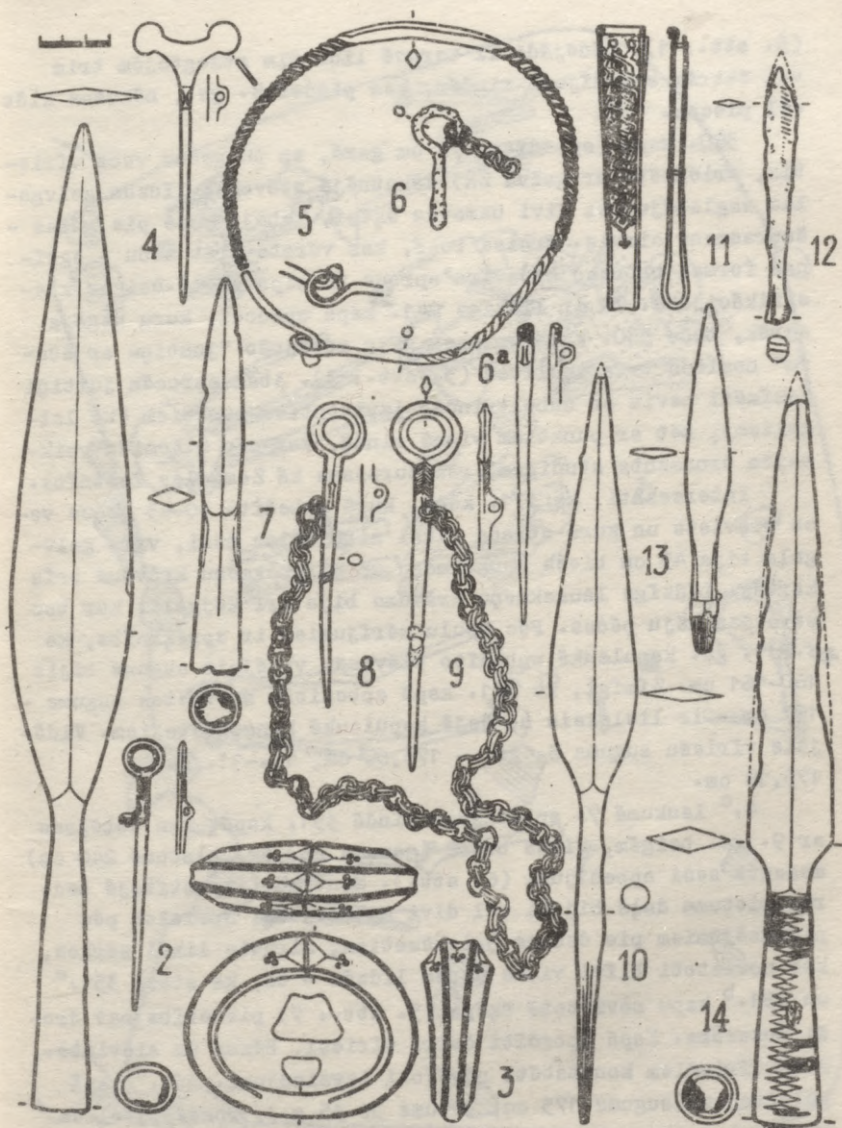
Lai gan arī iepriekš minētos apbedījumus skāruši mantraču postījumi, kapi šeit saglabājušies labāk nekā citās vietās, jo tos nav bojājusi saimnieciskā darbība. Apbedījumus aizsargājis 50-80 cm biezs zemes slānis, kas erozijas rezultātā saskalots no sugšējās terases. Kapa bedru dziļums sasniedz 1,15 m.

Mirušie guldīti ar galvu ZR vai DA virzienā. Minētajā izlūktranšejā no atsegtajiem 22 apbedījumiem 12 bija sievietes, 10 - vīrieši. Seši vīrieši guldīti ar galvu DA, četri - ZR. Parasti vienā rindā blakus raktiem vīriešiem līdzīga orientācija; izņēmums vienā gadījumā.

Vīriešu kapos līdzī doti 1-2 šķēpi, tos novietojot tā, lai kāts būtu līdzās apbedītajam ar šķēpa galu (smaili) pie galvas. Cik var spriest, tie likti kapa bedres malā, zārka ārpusē. Vēl kapā līdzī dots īsais platais kaujas nazis un šaurasmens cirvis.

Sievietei kapā parasti pavada tradicionālie darberīki - sirpjveida nazis, flens un kaplis.

Mazās bronzas rotadatas ar ovāla griezuma pogaļu galiem - trīsstūradata (355. kaps), krustadata (361. kaps), kā arī trīsstūradatas ar nelielām plakanām ripām galos (372. kaps, 5. att.: 4) un riņķadatas ar mazu šauru, rombiska griezuma galvu (360. kaps, 5. att.: 2) - pārstāv formas, kas bija pazīstamas Zemgalē lalkposmā apmēram no 700. līdz 800. gadam. Riņķadatas atrasta kapā, kurā līdzī dots arī īsais platais kaujas nazis un uzmevas šķēps, kurem plata un slaida lapa

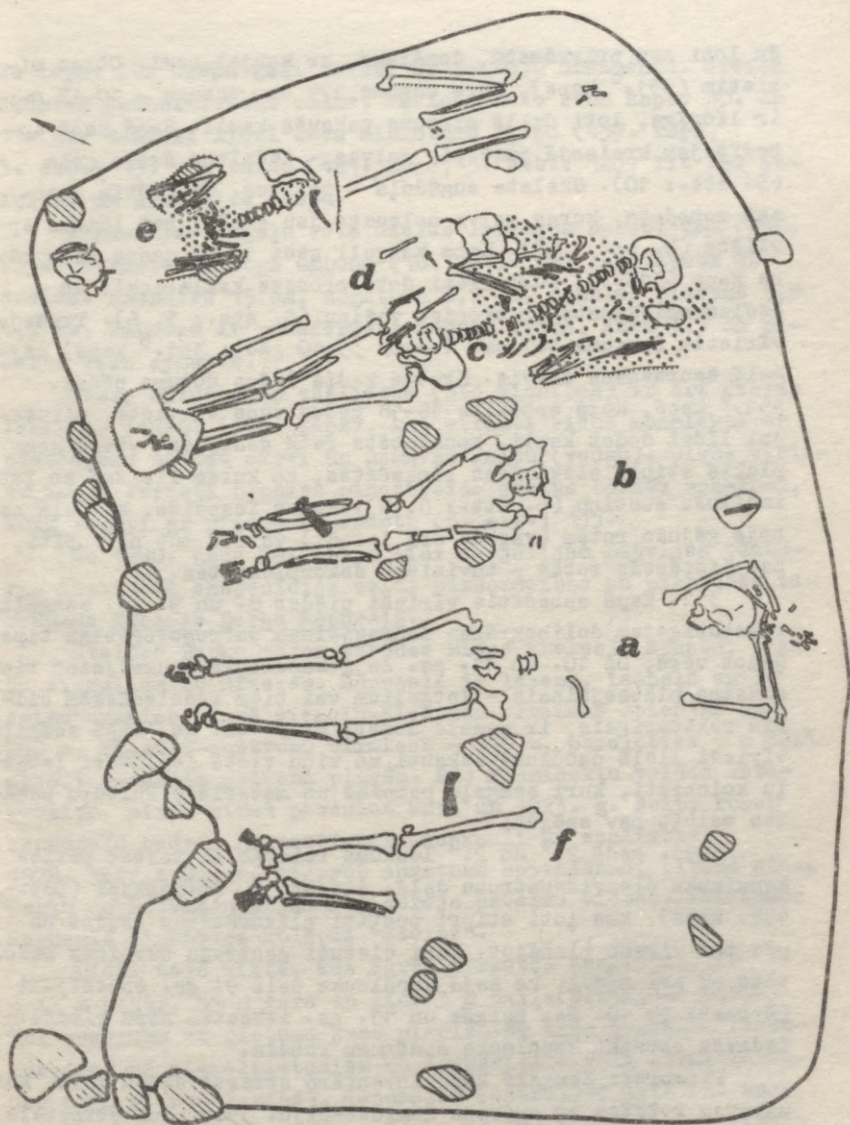
5. att.

(5. att.: 1). Tādējādi II terasē līdz šim atsegtajām trim vai četrām apbedījumu rindām, kas pieder 8. gs., nākušes klāt vēl piecas.

380. kapā (apbedīts 172 cm garš, ap 30 gadus vecs vīrietis, orientēts ar galvu ZR) sākotnējā stāvoklī līdzās galvgalam saglabājušies divi uznavas šķēpi, labajā pusē pie gūžas - šauras formas bronzas karavīra aproce (I tips pēc J. Daiges klasifikācijas). Tā ir līdzīga 241. kapa aprocei, kuru uzgāja agrāk, taču 380. kapa aprocei galu rotājošo "juntiņu ar sturu" noslēdz trīs saulītes (5. att.: 3). Abām aprocēm juntiņi iezīmēti nevis ar dubultrindās izvietotiem punktiem (kā latgaļiem), bet ar punktiem vienā rindā, kas pēc G. Zemīša veiktajām ornamenta studijām, raksturojama kā Zemgales īpatnība.

Interesanti, ka 371. kapā, kurā apbedīta 40-45 gadus veca sieviete un kurā atrada tikai sirpjveida nazi, vīrs galvgaļa bija 45 cm biezs laukakmeņu un plienakmeņu krāvums trīs kārtās. Līdzīgs laukakmeņu krāvums bija arī kājgaļi, kur tas pārsedza kāju pēdas. Pēc kaulu mērījumiem ir aprēķināta, ka 8.-11. gs. kapulaukā apbedīto sieviešu vidējais augums bijis 160-161 cm. Zīmīgi, ka 371. kapā apbedītās sievietes augums - 167 cm - ir lielākais no šajā kapulaukā konstatētajiem. Vidējais vīriešu augums 8. gs. - 173,68 cm, 10.-11. gs. - 175,18 cm.

4.^c laukumā 7. apbedījumu rindā 351. kapā, kas datējams ar 9. gs. beigām, vienā bedrē (garums 260 cm, platums 240 cm) atsegti seši apbedījumi (6. att.). Mantraču izpostītajā bedres rietumu daļā bijuši vēl divi apbedījumi. Spriežot pēc pierūsējumiem pie dzelzs priekšmetiem, mirušie likti zārkos, kas novietoti blīvi viens otram līdzās - tā, ka starp 351.^a un 351.^b kapu novietotā šķēpa (5. att.: 7) pielerība nav droši nosakāma. Kapā apbedīti četri vīrieši, bērns un sieviete. Trim vīriešiem konstatēti nāvējoši ievainojumi. 351.^a kapā gulditajam (augums 175 cm, vecums 30-35 g.), rokas paceltas vīrs galvas un saliektas elkoņos, galvaakausa kreisajā pusē vīrs deiniņiem iecirtums. Tas izdarīts ar ne pārāk masīvu, te-

6. att.

Ķu ļoti asu priekšmetu, domājams, ar kaujas naži. Otrām vīrietim (351.^c kaps), kura augums 174 cm, vecums - 40-45 g., ir līdzīgs, ļoti dziļš cirtums pakauša kaulā. Šajā kapā apbedītajam kreisajā pusē pie galvas - iedzītņa šķēpa gals (5. att.: 10). Skeleta augšdaļā - oglītes. Uz krūtīm bronzas rotadate, kuras galva nolauzta jau senāk, bet lūzums apvilēts (5. att.: 6^a). Kapa kājgali sedz 10-12 gadus veca bērns kaps (345.^d), kurā līdzī dots bronzas kaklerīņķis un dzelzs spieķadate ar bronzas važiņu (5. att.: 5, 6). Trešajam vīrietim (augums 167 cm, vecums 35-40 gadi; 351.^b kaps) kājgali šaurasmens cirvis. Krusta kaulā šķēpa dūruma pēdas. 351.^a kapā, kurā apbedīta 16-18 gadus veca sieviete, mirušajai līdzī dodot kapli, konstatēts rets gadījums: vienā komplektā stipri atšķirīgas riņķadatas, no kurām lielākā ar ļoti izdilušu austiņu (5. att.: 8, 9). Rodas iespaids, ka daļa no bojā gājušo rotām (varbūt arī ieroči) varētu būt nolaupti, bet līdzdotās rotas - tuvīnieku sakomplektētas.

351. kapā apbedītie vīrieši pieder 8. un 9. gs. zemgaļies raksturīgajam dolihokrānam šaursejainam antropoloģiskam tipam. Ņemot vērā, ka 10. un 11. gs. šajās kapulaukās šaursejaino tipu nomaina platsejainais - latgaļiem vai tiem radnieciskām ciltīm raksturīgais, ir pamats domāt, ka 9.-10. gs. mījā zemgaļu vīrieši lielā daudzumā izkauti un viņu vietā ieplūduši latgaļu kolonisti, kuri zemgaļu paražas un materiālo kultūru pamatos mainīt nev spējusi.

1991. gadā 2.^c un 2.^d laukuma robežās II terasē pētīta kapulauka dienvidaustrumu daļa. Atsegti 70 skeletkapi (383.-452. kaps), kas ļoti stipri postīti plienekmeņus laužot un pēc tam virsmu planējot. Kapi cietuši mantraču darbības rezultātā un arī tādēļ, ka šajā kapulauka daļā 9. gs. apbedījumi pārrekti ar 10. gs. beigās un 11. gs. ieraktām kapu rindām. Izdevās noteikt kapulauka austrumu robežu.

Pirmoreiz Zemgalē kapa inventārā atrasti šķēpu gali, kuru uzdevas rotātas ar sudraba inkrustāciju. 396. kapā atrastais šķēps pieder lancetveida šķēpu grupai, 412. kapā uzietais (5. att.: 14) - šķēpiem, kam pret smaili gari stiepte rombveid-

da lapa. Abi šķēpu gali rotāti ar pakāpju ornamentu. Šādiem šķēpiem skandināviska cilme. Pavisam mazu zēnu kaņpos 10. un 11. gs. dažreiz līdzīgu deva miniatūru šķēpu (437. kaņpos, 5. att.: 13) vai bultu (421. kaņpos, 5. att.: 12). Tie maz atšķiras un simbolizē šķēpu.

Pirmoreiz zemaļu vēlā dzelzs laikmeta apbedījumā (446. kaņpos) atrasts vairoga umbons (10. gs.). Tas izgatavots no dzelzs. Diametrs 15 cm, augstums 8,7 cm, apmales platums 1,5-1,7 cm. Umbonam ir pussfērisks kupola forma, kurš 3,5 cm pacelta virs apmales.

Starp atrastajām senlietām (333 vienības) ir arī dzelzs iemauktu laužņi (346. kaņpos), kas atrasti vienā komplektā ar platasmens bārdes cirvi un uzmaņas kaltu (vedgu). Divos vīriešu kaņpos atrasti bronzas pincetveida jostas bērkšu apkalumi, kuri rotāti ar pīnuma ornamentu (5. att.: 11).

No 1990. gada 29. maija līdz 4. jūlijam Latvijas vēstures institūta ekspedīcija veica aizsardzības un pārbaudes izrakumus Stelpes Berķu Kaņposalē.

Stelpes Berķu mājas atrodas Misas kreisajā krastā, 3 km uz ziemeļiem no Nīzeres. Kaņposala ir lēzens, ieapaļš smilšains uzkalns, kurš ziemeļu-dienvidu virzienā stiepjas ap 280 m, rietumu-austrumu virzienā - 110 m, paceļoties 4 m pāri apkārt esošajām palieņu pļavām. Pēc Piemīnekļu valdes materiāliem, pirms pirmās pasaules kara un 1923. g. šeit, rokat kartupeļu bedres, atrasti cilvēku kauli un senlietas. 1979. gadā A. Caune, izdarot apmetnes apzināšanu, tīrumā starp Berķu un Rudenāju mājām reģistrēja pavardu vietas. Izrakumus Kaņposalē finansēja kolhozs "Stelpe".

Tiesi tajā vietā, kur agrāk atrastās senlietas, ir 3-11 m plata, 55 m gara un līdz 3 m dziļa postījuma bedre. Tai austrumu un rietumu pusē pieslēdzām trīs izrakumu leikumu, bet uz ziemeļrietumiem no Kaņposalas - trīs izlūktranšijas (220 m² kopplatībā). Kaņposalas centrālajā daļā (uz austrumiem no ceļa, kas ved uz Berķu mājām) pēc 30-35 cm biezas virskārtas noņemšanas izmēģinās deviņas dažādu izmēru un formas bedres. Lielākā no tām aizņēma 5,10x1,5 m platību, bija

1,1 m dziļa, saturēja ogles un jaunlaiku atradumus (dzelzs stīpa, ķieģeļu drumsļas). Jāpieņem, ka apbedījumi te nav bijuši lielā skaitā un tie visi nopostīti, smilti norokot. Uz to netieši norādīja sīkās kaulu drumsļas, kas atrastas līdzās jaunuzbērtajam ceļam Kapusēlas rietumu nogāzes malā.

T. Berge

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI
VALMIERĀ

Valmieras arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā turpināja izrakumus divos objektos - Valmieras mūra pilī un senpilsētā blakus bastionam "Stārķu ligzde". Kopumā izpētīti 492 m².

Valmieras mūra pilī darbs notika tās dienvidrietumu daļā un dienvidu korpusā. Izpētīts 411 m² liela platība. Izrakumi parādīja, ka pils ziemeļu korpuse pagrabus pazemes eja saistījusi ar kādas citas celtnes pagrabiem. Eja atsegta 13 m garumā, tās augstums (līdz virskārtai) 1,70 m, platums vidēji 1,10 m. Ejas grīde - rupja grants, zem tās dzeltens pamatzemes smilts. Eja sākas pie 2. korpusa 5. pagraba austrumu sienas, kur saglabājusies durvju aila ar ļoti augstu sliekšni (0,70 m no grīdas). Ailas ārējā dienvidu stūrī atklāts arī kvadrātveidīgs iedziļinājums durvju balķiem. Ejas sienas stipri atšķirīgas, tās noteikti nav mūrētas vienlaicīgi. Ziemeļu siena ir šaurāka - tās platums vidēji 1,10 m. Siens mūrēta, izmantojot vienīgi dažāda lieluma laukakmeņus, nemez nelietojot ķieģeļus. Siens atsegta 16 m garumā līdz paņ. kanalizācijas šahtai. Tā noteikti turpinājās tālāk, uz ko norāda daudzi laukakmeņi ar jomas paliekām, kas izmētāti blakus kanalizācijas caurulēm.

Ejas dienvidu siens - 1,30 m - ir daudz platāks par ziemeļu sienu, tās pamats ir vidēji par 0,20 m augstāks nekā ziemeļu sienai. Mūrējums stipri atšķirīgs - lieli laukakmeņi mūrēti, starps aizpildot ar kārnīņu un ķieģeļu šķembām. Lī-

dzīgs mūrējums ir ziemeļu korpusa pagrabu sienām. Spriežot pēc zināmiem 17. gs. pils plāniem, pie pils ziemeļu sienas bijis kāds korpuss, kuru vēlāk nojauca, bet korpusa ārējās sienas daļa kādu laiku bija vēl saglabājusies. No ejas ziemeļu sienas līdz pils mūrim attālums ir 8 m. Ziemeļu sienā 5 m augstumā saglabājušās divas ar dolomīta plākanēm izliktas šaujamliūkas, bet 1 m zemāk - četri beļķu galu kvadrātveidīgi iedziļinājumi, kuri atrodas 3 m attālumā viens no otra.

17. gs. beigās, būvējot dienvidu korpusu, daļu sienas nojauca, bet daļu izmantoja, ejai piemūrējot otru sienu. Vienīgā ejā atrestā senlieta bija zirga pakave fragments, kuru uzgāja pie pašas grīdas. Abas ejas sienas turpinās zem vecās aptiekas ēkas, bet, kā zināms pēc 17. gs. pils aprakstiem, šeit atradās zirgu staļļi. Senlietas, kas atrastas II izrakumu laukumā blakus aptiekas ēkai, apstiprināja šīs liecības. Atresti zirgu skrāpji, pakavi, pieši, sirpji, izkeptis, kā arī dažādas būvdetaļas, atslēgas (7. att.: 1), skalturi, svečturi.

Blekus pils ziemeļu mūrim (kv. A-E, 40; 27,50-30,60) 1,80 m dziļumā atsegta liela akmens krāsns. Šī krāsns, iespējams, atradusies ziemeļu korpusa pagrabtelpā. Krāsns pamata izlikts no vairākiem dažāda lieluma plakani novietotiem akmeņiem, tās kontūras veido uz garenšķautnēm (0,40-0,50 m) novietotu laukakmeņu vainags. Krāsns iekšpusē ir 0,80 m plata un 0,90 m gara. Ap krāsns vainaga laukakmeņiem, apmēram 1 m rādusā, sakrituši mazāki, melni, stipri apdeguši krāsns velves akmeņi. Dienvidrietumu pusē starp vainaga akmeņiem izveidota 0,45 m plata krāsns mute. Daži plakani akmeņi novietoti arī ārpusē pie krāsns mutes.

No atradumiem jāatzīmē jātnieka dzelzs pieši, bronzas riņķa ar caurumu, daudz rupjas ripas keramikas lausku ar līkloču ornamentu. II izrakumu laukumā 2,50 m dziļumā pie pašas pamatzemes atrastas divas latgaļu izcelsmes senlietas: bronzas gredzentiņš ar trim vijām un tordētu vidējo viju (7. att.: 5) un ornamentēta trapecveids piekariņš (7. att.: 3); blakus atrastas arī trīs salīpušas monētas ar ļoti tuviem kalšanas

gadiem - tās ir Livonijas ordeņmestra Bernāda fon Borge (1471-1483) Čēsīš kalts šiliņš, Tartu bīskapa Johana II Bertkova (1473-1483) šiliņš un Livonijas ordeņmestra Johana fon Loringhofena (1483-1494) šiliņš, arī kalts Čēsīš.

Četros izrakumu laukumos pils ziemeļrietumu daļā atrastas 486 senlietas. Par karaderbību liocina arbaleta detaļas, bultu un šķēpu gali, zobena rokturis, lielgabala lodes, dzelzs standziņas lodīšu liešana. Jāatzīmē arī logu svina ietvari, svina plombas, dzelzs atsveru bumbiņa, naži, sveču šķēres, vērļjamās vērļpastes kaula skriemelis (7. att.: 6). Ornamētētas kaula plāksnītes (7. att.: 4, 8) izmantoja ieroču rotāšanai. Atrasti dažāda izmēra kaula rūceņi (7. att.: 7), rags ar caurumu piekāršanai, kas tika izmantots pinēja darbā (7. att.: 2). No mūzikas instrumentiem jāatzīmē kaula stabulīte (7. att.: 9) un vargans. Dažādos slēņos atrastās 11 monētas pārsvarā ir 17. gs. zviedru valdīšanas laikā kaltas. No senākajām monētām jāatzīmē Polijas karaļa Jāņa Olbrehta (1492-1501) pusgrasis, Rīgas brīvpilsētas 1577. gada šiliņš. Interessants atradums ir Prūsijas hercoga Frīdriha III 1699. gada 12 graši. Atrasts daudz krāsns podiņu, dzīvnieku kaulu, podu lausku, holandiešu pipiņu fragmentu.

Turpinājās izrakumi arī pils dienvidu korpusā (III izrakumu laukums). Tika atsegta visa korpuse ziemeļu siena un daļa no austrumu sienas ar pagraba loga ailu un trim kontrforsiem. Korpuse ziemeļu sienā 1 m attālumā no pils rietumu mūra, atsegta ieejas vieta, kas pēc aprekstiem atradās pa labi no pils vārtiem. Izrakumi šeit turpināsies.

Pils ziemeļaustrumu daļā (pie tilta) tika izrakta neliela pārbaudes tranšeja (2x3 m) ar nolūku noskaidrot kultūrslāņa sastāvu un hronoloģiju. Tranšeja bija iemērīta daļēji Rātes upītes nogāzē, lai varētu atsegt senākus slēņus. 1,30 m dziļumā te atklājās vertikāli guldīti laukakmeņi un plienakmeņi ar javu, tā bija pils ziemeļu mūra nobrukusi austrumu daļa. Mūris nobrucis karaderbības rezultātā, par to liecina šeit atrastā lielgabala lode un dažī krituša karavīra kauli.

Izrakumi "Stārķa ligzdā" notika sakarā ar paredzētajiem

7. att.

būvdarbiem un siltumtrases izbūvi. Izpētītās tranšejas garums 25 m, platums - 3 m. Virsējā kārtā - pelēcīga uzbēruma zeme bez atradumiem - tika noņemta ar ekskavatora palīdzību.

1,60 m dziļumā (kv. 14-18; B,80-D) atsedzās intensīvi tumšas, mitras zemes slānis, kura biezums bija ļoti dažāds - no 0,30 līdz 0,60 m. Šis slānis saturēja daudz sērņu, izdedžu un ogliņu, kā arī ragu nogriezumus, ādas fragmentus, apavu detaļas un pat veselas kurpes - kopā 69 senlietas. Atrasts arī vērptāmās vārpstas māla skriemelis. Pārējā tranšejas daļā šāds slānis nebija vērojams. Pēc tumšā slāņa noņemšanas atsedzās sarkans pamatzemes māls.

A.Caune, J.Grūbe

PĒTĪJUMI BAUSKAS PILS ZEMES
NOCIETINĀJUMU TERITORIJĀ

Latvijas vēstures institūts sadarbībā ar Bauskas pils muzeju turpināja izrakumus Bauskas pilsdrupās, pētot trīs laukumus ārpus nocietinājumu mūriem 140 m² kopplatībā. Izrokot 240 m³ kultūrslāņa, atrastas 92 senlietas, 336 māla trauku lauskas un 485 krāsns podiņu fragmenti.

Tika pabeigti 1938. gadā iesāktie pētījumi 25. laukumā, kas atradās pie pils vecākās daļas dienvidu sienas ārpusē. Šeit galvenā torņa pakājē, 5 m platā joslā, norokot ap 1,5 m biezu vēlāku māla uzpildījumu, tika atsegta pirmatnējā kalna nogāze. Uzbērtajā slānī vairākās plānās tumšas zemes starpkārtās atrastas četras monētas. Vecākā monēta - Polijas karaļa Sigismunda III 1621. g. Lietuvā kaltais šiliņš, jaunākā - Zviedrijas karaļa Kārļa X Gustava 1656. g. Livonijā kaltais šiliņš. Atradumi liecina, ka 17. gs., izbūvējot jaunus zemes nocietinājumus, pilskalns dienvidu nogāze pārveidota. Liekas, ka daļa no zemes uzpildījuma šajā vietā radusies jau agrāk - 16. gs., kad uzsāka būvēt pils jaunāko daļu. Par to netieši liecina izrakumu vietā atsegtais abu šo pils daļu atšķirīgais pamatu izveidojums. Pils vecākās daļas lielā torņa pamatu

būvbedre iezīmējas pamatzemē kalna pirmatnējā nogāzē. No lieliem laukakmeņiem mūrētā torņa pamatu pēdas apakša netika atsegta. Pils jaunākās daļas dienvidu korpusa sienai, kas izrakumu vietā pieslēdzas pie lielā torņa, pamatu pēdas apakša atsedzās jau uzbēruma slānī apmēram 0,5 m virs pamatzemes.

Lielā torņa sienā trešā stāva līmenī atrodas durvju aila, kuru pils arhitektūras pētnieki uzskata par danskera izveju. Taču zem tās kalna nogāzē īpaša bedre vai atejas izbūve izrakumos netika konstatēta.

Pils austrumu pusē 29. laukumā turpināja iepriekšējos gados uzsākto senākā aizsarggrāvja un šeit konstatētās zemē ieraktās akmens konstrukcijas izpēti. Tika precizēta grāvja atrešanās vieta un izsekota tā pakāpeniskās aizbēršanas gaita. 3,5 m dziļais aizsarggrāvis, liekas, ierīkots jau 15. gs. vai, vēlākais, 16. gs. sākumā apmēram 6 m attālumā no pils sienas. Būvējot jauno pili, grāvis ierīkots 4 m tālāk uz austrumiem. Grāvja senākā rietumu mala apbērtā ar zemes uzpildījumu. Prāvais skaits krāsns podiņu fragmentu, kas atrasti uzbēruma slānī un datējami ar 16. gs. beigām - 17. gs. sākumu, ļauj secināt, ka pārbūve notikusi 17. gs. sākumā. Liekas, ka jau 17. gs. vidū, uzsākot pirmo zemes nocietinājumu būvi, aizsarggrāvis šajā vietā aizbērts pilnīgi. Pirms aizbēršanas grāvja dibenā no plankām izveidota slēgta ūdens noteka.

Jau 1989. gadā 27. laukumā daļēji atsedza pamatzemē ieraktu apmēram 11 m garu un 1,2 m platu dolomītakmeņu krāvumu, kas sākās pie pils mūriem un beidzās aizsarggrāvja nogāzē. 29. laukumā, noņemot šo akmens krāvumu, zem tā atsedzās 0,6 m plata un 0,7 m dziļa tekne. Tās gultne segta ar akmens bruģi, vertikālās sānu sienas veidotas no ķieģeļiem un dolomītakmeņiem. Tekne kalpojusi nokrišņu ūdeņu novadīšanai no pils uz aizsarggrāvi. Drenāžas grāvītis no akmeņu aizbēruma visā garumā netika attīrīts.

Pils celtniecības darbu veicēji, lai varētu uzstādīt celtni, 1990. g. rudenī ar mehānismiem noraka 17. gs. izveidoto zemes uzbērumu ap jaunās pils dienvidrietumu torņa pamatiem, un aizbēra daļēji izpētīto 27. un 29. laukumu. Ap 1 m biežais

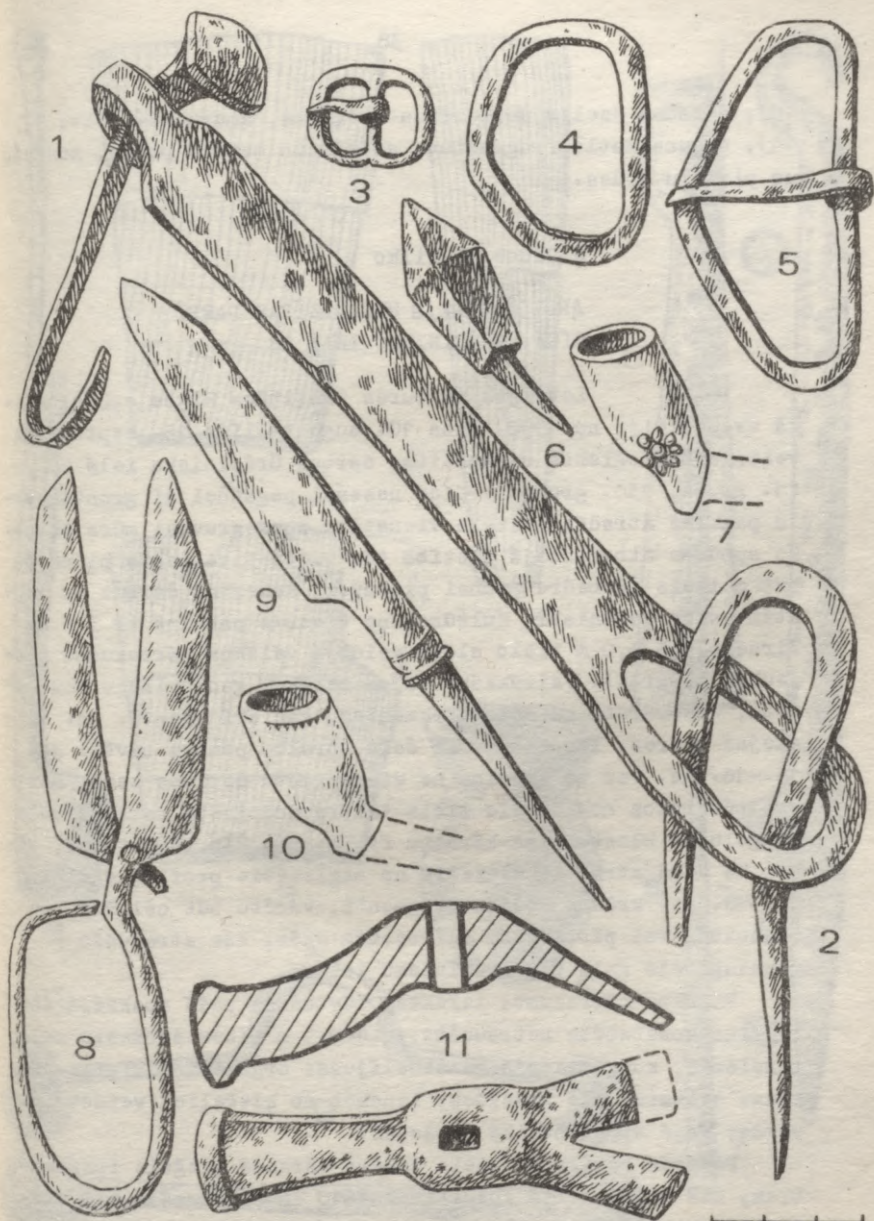
un 3 m platais zemes uzbūruma aizsardzības torņa sienu apakšējo daļu. Zem aizbūruma slēņa uz torņa, tūpat kā uz izrakumos atsegtais pils austrumu korpusa ārējo sienu apakšējās daļas apmetums netika konstatēts. Šis atklājums liek revidēt uzskatu, ka vienas jaunās pils ārējās sienas 16. gs. beigās bijušas apmetas un rotātas ar iezīmētu mākslīgu kvāderu rakstu. Šāds apmetums laikam bijis tikai pils ziemeļu korpusam un ziemeļaustrumu tornim, kur vietām tas saglabājies uz sienām gan virs zemes, gan arī zem uzbūruma.

30. laukuma atradās pils austrumu pusē 17.-18. gs. uzbūrtā zemes vaļņa vārtu vietā. Ierīkojot 20. gs. asfaltētu ceļu, senā ieeja pili daļēji izpostīta. No tās saglabājusies apmēram 1 m plata josla jaunā ceļa ziemeļu pusē. Izrakumos šajā joslā konstatēja divu dažādos laikos veidotu bruņu paliekas. Vecākais ierīkots, pamatzemes mālā iespējot sīkus neapstrādātus dolomītakmeņus. Starp tiem atradās arī lielāks vulkāniskā tufa dzirnakmens fragments. Bruņētā virsma saglabājusies vaļņa vidusdaļē 4 m garumā. Attīrot akmeņus, atrada Zviedrijas karaļa Kārļa XI 1667. g. Livonijā kalto šiliņu. Blakus bruņim laukuma profilā atsegta lielu akmeņu grupa, kas, liekas, bijusi saistīta ar liesu kaļķu javu. Iespējams, ka šeit atrodas 17. gs. vidū uzbūrtā zemes vaļņa ieejas vietā mūrētu vārtu pamati.

Arī jaunākais bruņis atsegts 4 m garā joslā. Tas veidots no dolomītakmens plāksnēm, kas guldītes smilšu bērumā. Bruņētās joslas ziemeļu pusē izveidota lēzens tekne lietus ūdens notecēi. Jaunākais bruņis varētu būt ierīkots 18. gs. sākumā, kad notika Bauskas pils zemes nocietinājuma pilnveidošana.

Pārbaudes šurfē, kuru izraka vaļņa nogāzē asfaltētā ceļa dienvidu pusē, nebruņējums, ne arī mūrētu vārtu pamatu paliekas netika konstatētas.

No atrastajām senlietēm kā interesantākās varētu minēt: dažādas dzelzs būvdetaļas, durvju viru kāšus, aizvaru plāksnītes un skavu (8. att.: 1, 2), bronzas un dzelzs jostas-sprādzes (8. att.: 3, 4, 5), dzelzs stopa bultas un nažus (8. att.: 6, 9), balta māla pīpīšu fragmentus (8. att.: 7,

8. att.

10), dažādus dzelzs darbarīkus - šķēres, āmuru (3. att.: 8, 11), čuguna katla fragmentus, stikla un metāla pogas, muskešu un pistoļu lodes.

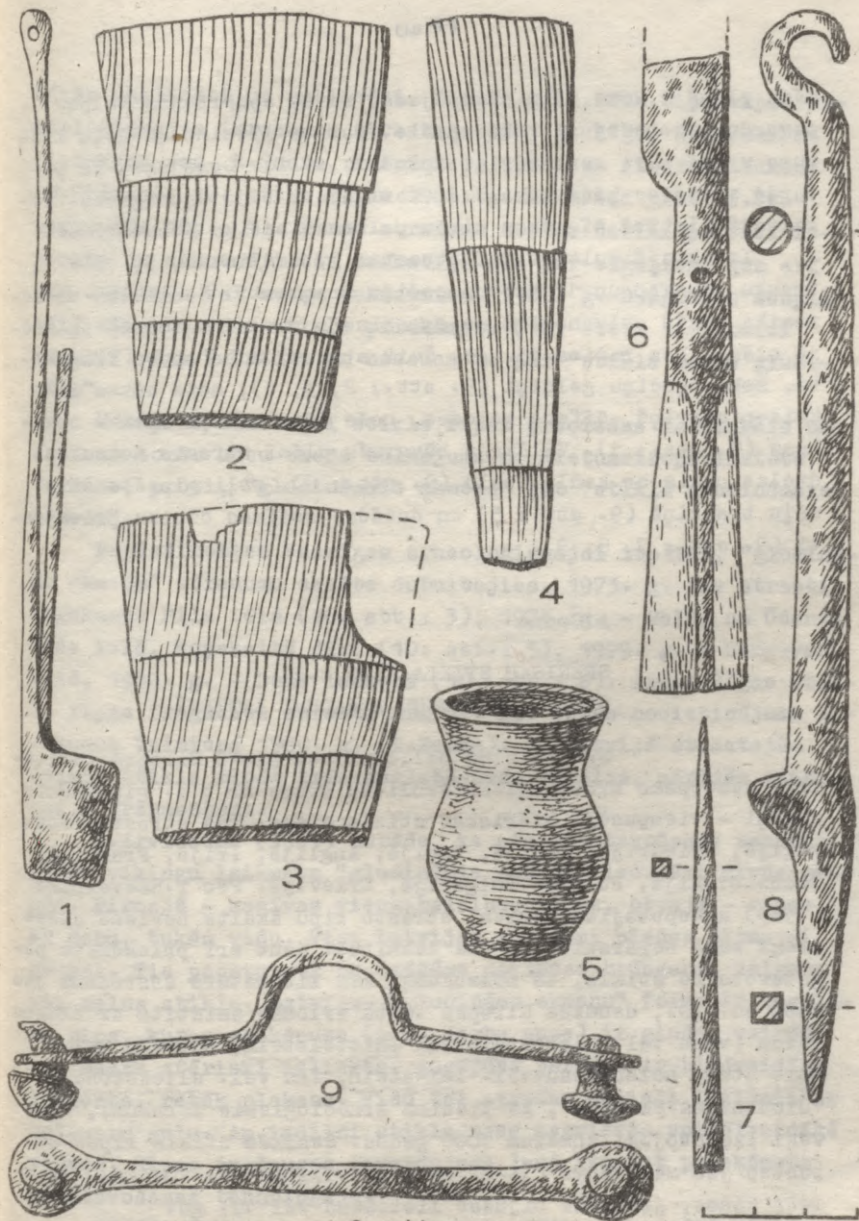
A.Caune, S.Tilko

ARHEOLOĢISKĀS UZRAUDZĪBAS DARBI
RĪGĀ, GRĒCINIEKU IELĀ 28

Latvijas vēstures institūta Rīgas arheoloģiskā ekspedīcija no 1990. gada 10. augusta līdz 15. septembrim veica arheoloģiskos uzraudzības darbus Grēcinieku ielā 28 (1. grupa, 131. grunts). Līdz neseni pagātnai šī gruntsgabala pagalmā atradās neliela vienstāva pussagruvusi mūra ēciņa. No apbūves atbrīvotajā platībā tās vietā tika rakta plānā 5x9 m liela būvbedre jaunai piebūvei. Rakšanas darbus ar lēpstām veica celtnieki. Kultūrslāņi biežums pagalmā ir 3,5 m. Virsējo 2,5-3,0 m biezo slāni veidoja vēlākos pērrakumos pārjaukti būvgruži. Vairākkārt tajos ieraksti gan nelielu ēku pamati, kas mūrēti no dolomītekmeņiem, gan arī 18.-19. gs. atejas bedres. Iespējams, ka daļa atrakto pamatu būvēti jau 15.-16. gs. Par to liecina ne vien pamatu dziļums zemē, bet arī būvgružos nokļuvušie liela izmēra dedzināto sarkanā māla ķieģeļu un klostertīpe kārnīņu fragmenti. Šīs būvdetaļas, tāpat kā zemē atrastie glazētie un neglazētie profilķieģeļu un 17.-18. gs. krāsns podiņu fragmenti, varētu būt cēlušies no nojauktām vai pārbūvētām dzīvojamām ēkām, kas atradušās gruntsgabala galā pie Grēcinieku ielas.

Vēlākos pērrakumos izraktās būvbedres pašā apakšējā daļā tika konstatēts netraucēts, 0,4-0,9 m biezs senākais kultūrslānis, kuru veidoja mazsadalījušās organiskās vielas. Nekādas celtniecības liecības, izņemot no ķieģeļiem veidotu pavardu, šajā slānī netika atrastas.

Pavards būvēts no liela izmēra sarkanā ķieģeļa fragmentiem, kas vienā kārtā guldīti uz 5-10 cm bieza māla klājuma. Ar mālu aizpildītas arī spraugas starp ķieģeļiem. Pavarda iz-

mēri plānā 1,20x1,07 m. Iespējams, ka no apkārtējās telpas pavardu norobežojusi koka apmale. Par to liecina kļieģeļu krāvuma vienā pusē saglabājies apdedzis dēlis. Domājams, ka pavards atradies kādā koka ēkā, kas gājusi bojā ugunsgrēkā. Atraktajā platībā šīs ēkas sienu paliekas netika konstatētas.

Izraktajā kultūrslānī atrastas 37 senlietas, 55 māla trauku lauskas un 12 krāsns podiņu fragmenti. Senlietas un keramika vākta galvenokārt no organiskās vielas saturošā apakšējā slāņa, kas radies 13. gs. Šeit atrasti ādas apavu fragmenti, koka bļodiņu galdīņi (9. att.: 2, 3, 4), meža cūkas ilknis-piekariņš, šifera galodas, noža ādas maksts dzelzs apkalums (9. att.: 1). Vēlākajā būvgružu slānī atrasts nolauzta dzelzs nazis ar kaula spalvu (9. att.: 6), zaļi glazēts māla zāļu trauciņš (9. att.: 5) un dažādas nozīmes dzelzs priekšmeti (9. att.: 7, 8, 9).

A.Caune

SFĒRISKU STIKLA RIPU, t.s.

GLUDINĀMO AKMEŅU ATRADUMI LATVIJĀ

Skaita ziņā neliela, bet plašā Eiropas teritorijā sastopama arheoloģisko senlietu grupe ir t.s. gludināmie akmeņi - vienusēji sfēriskas stikla ripas. Tās atrastas Norvēģijā, Zviedrijā, Dānijā, Vācijā, Anglijā, Īrijā, Francijā, Čehoslovākijā, Polijā, Bulgārijā, Krievijā. Pēc T.Haevernika (1963) apkopotajiem datiem, atrasto ripu skaits nevienā atsevišķā zemē nepārsniedz dažus desmitus. Kaut arī priekšmets pagatavots no stikla, tā nosaukums, kas literatūrā sastopams jau kopš 16. gs., daudzās Eiropas tautu valodās saistīts ar akmeņu vārdu (vācu val. Glättstein vai Gnittelstein, norvēģu val. Gnie Stee, holandiešu val. lek-stein, īru val. slickstone). "Gludināmos akmeņus", kā liecina arheoloģiskie izrakumi, cilvēki izmantojuši apmēram 1000 gadus. Senākās stikla ripas atrastas jau Merovingu (5.-8. gs.) un vikingu (9.-10. gs.) laikmeta kapos, jaunākās bijušas lietošanā vēl 18. ga.

Latvijā atrastie 10 "gludināmie akmeņi" līdz šim nav

sīkāk analizēti, un publicēti. Pirmās trīs šāda tipa ripas arheoloģiskajos izrakumos atrastas 1938. g. Rīgā, Rētslaukumā (izrakumu vad. R.Šnore, K.Apinis), 1960. g. Alberta laukumā (M.Vilsons; 10. att.: 2) un 1966. g. Kokneses pilī (Ā.Stubavs; 10. att.: 4). Pirmo atradumu nozīme netika pareizi izprasta un sākotnēji tos uzskatīja gan par tīģeļiem, gan arī par dzintara vai sveķu sakusumiem. 1969. g. Daugmales senpilsētā atrasto šādu stikla priekšmetu (10. att.: 1) pareizi identificēja V.Urtāns un nosauca to par "stikla masas gludināmo".

Mūsaprāt, minētajai stikla ripai precīzāks latviskais nosaukums tomēr būtu tiešs tulkojums no Rietumeiropā lietotā termina, proti, "gludināmais akmens" jeb "stikla gludināmais akmens".

Peplašinoties Vecrīgas arheoloģiskajai izpētei, "gludināmo akmeņu" atradumu skaits dubultojies. 1973. g. tie strasti izrakumos Pils ielā (10. att.: 3), 1974. g. - Peldu un Ūdensvada ielā, kopkaitī divi (10. att.: 5), 1979. g. - Daugavas ielā, 1986. g. - Doma laukumā (10. att.: 6). Ārpus Rīgas stikla ripas fragments atrasts arī 17. gs. zemes nocietinājumu izrakumos Valmierā 1980. g. (T.Berga). No Latvijā atrastajām desmit stikla ripām trīs saglabājušās veselas, pārējās septiņas - fragmentāri.

G.Arvidsone (1984) norāda, ka pēc izgatavošanas tehnoloģijas vikingu laikmeta "gludināmie akmeņi" iedalāmi divās grupās. Pirmajā - masīvas viengabalainas ripas, otrajā - ripas ar dobu, tukšu vidu. Visi Latvijas atradumi pieder pirmajai grupai. Tie pagatavoti no dažādas nokrāsas brūngana, zaļgana vai melna stikla. Latvijas "gludināmo akmeņu" forma ir regulāra riņķa riņķa, kuras apakšpuse (t.s. darba puse) ir gluda, vairāk vai mazāk sfēriski izliekta. Augšpuse parasti ir blīvveidīgi ieliekta, retāk plakana. Vidū tai atrodas neliels izcilnis ar nolauztu galu. Ap izcilni stikla masa sagriezta spirālveidīgā vijumā. Ripas augšpusē izveidojums ļauj izprast priekšmeta pagatavošanas tehnoloģiju.

"Gludināmais akmens" pagatavots šādi. Izkausētā stikla

masā iemērc dzelzs stieni, ar tā galu uzķorot kausējuma pikku. Stieni griežot, pikai tiek piešķirta saplacināta lodveida forma. Pēc tam to ievieto dobā pussfēriskā formā. Stikla masai sastingstot, ripas virspusē rodas padziļinājums. Ņemot metāla kātu, tā piestiprinājuma vietā izveidojas izcīlnītis ar nolauzuma pēdēm.

Visiem Latvijas "gludināmiem akmeņiem" ir līdzīga forma, bet atšķirīgi izmēri. Mazākajam diametrs ir 6,5 un 7,3 cm, lielākajam - 10,5 cm, pārējiem - 8,4-9,0 cm. Augstums - 2,4-4,5 cm.

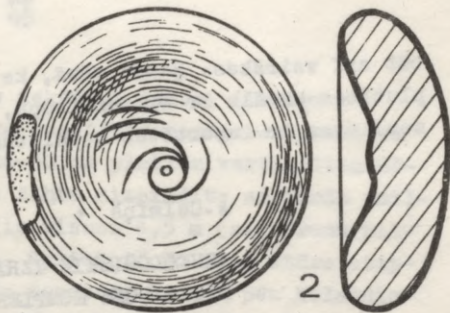
Publikācijās minētās stikla ripas, kas atrastas Latvijas kaimiņzemēs, galvenokārt ir no vikingu laikmeta (9.-11. gs.). Latvijas atradumi pērstāv plašāku laika posmu. Senākais ir Daugmales "gludināmais akmens", kas datēts ar 10.-12. gs. Pēc slāņu stratigrāfijas, šāds datējums varētu būt arī Kokneses ripai. Rīgā Alberta laukumā iegūtais "gludināmais akmens" ir savrupatradums, kuru pēc formas analogijas agrāk arī datēja ar vikingu laikmetu. Taču ņemot vērā to, ka Alberta laukuma izrakumos nav atrasta neviens cits tik agri senlieta un pārējās Rīgas stikla ripas, kas līdzīgas iepriekšminētai, uzietas tikai precīzi datējamās 12.-13. gs. slāņos, nebūtu pamats Rīgas senlietas datēt ar tik agru periodu. Rīgas gludināmie akmeņi būtu datējami ar 12.-13. gs.; Rīgas Dome laukumā un Valmierē atrastās ripas pēc atradumu apstākļiem attiecināmes uz 17. gs.

Par stikla ripu pielietojumu izteikti divi atšķirīgi uzskati. Vairākums pētnieku domā, ka nelielas stikla ripas izmantotas samitrināta auduma gludināšanai, jo vienpusēji sfēriskas stikla ripas šādam nolūkam Eiropā lietoņas vēl 17.-18. gadsimtā. J. Ščapova (1939) uzskata, ka 9.-11. gadsimtā formā lietās stikla ripas bijušas īpašs pusfabrikāts - stikla kreļļu izejmateriāls, kas izgatavots pārdošanai, bet pielietojums audumu gludināšanai tām varētu būt radies daudz vēlāk.

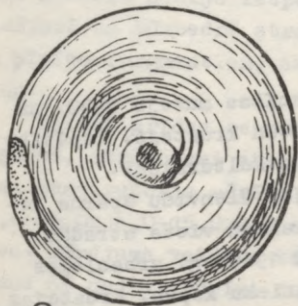
Atklāts paliek jautājums par "gludināmo akmeņu" izmantošanas vietu. Spriežot pēc atšķirīgajām stikla krāsām un dažādajām ripu formām un lieluma, izgatavošanas vietas varētu

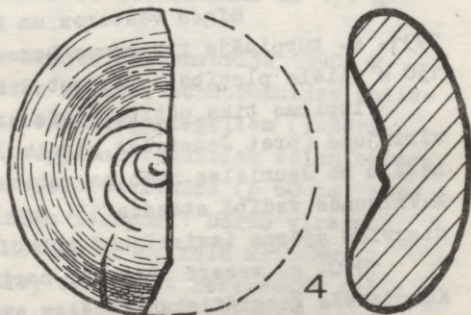
1

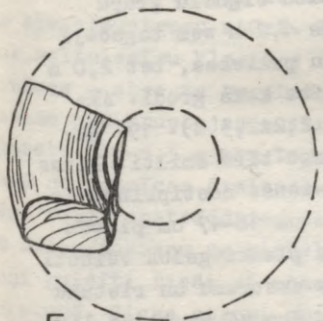
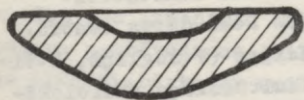
2

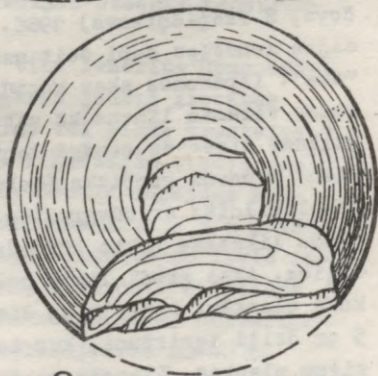
3

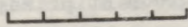
4

5

6

10. att.

būt arī vairākas. Ņemot vērā, ka gludināmo ripu galvenais izplatības areāls ir Rietumeiropā, jāpieņem, ka Latvijā šīs senlietas ir importētas no Rietumiem.

A.Celmiņš

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI
RĪGAS DOMA KOMPLEKSĀ

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs 1990. un 1991. g. turpināja izrakumus Doma dārzā un krustejā. Izpētīta 130 m² liela platība, atsedzot 2 m biezu kultūrslāni.

Vispirms tika pētīts šurfs krustejas dienvidu spārna izvirzījumā (pret Jaunielas pagalmu). Izrakumu vieta atradās netālu no Jaunielas namu pagrabiem, kur 1969. g. arheoloģes M. Vilsones vadībā atsedza 13. gs. rīdzinieku kapus. Krustejas dienvidu spārna izvirzījumā apbedījumi netika konstatēti.

1990. g. vasarā izrakumi norisinājās Doma dārza centrā. Kompleksās ģeogrāfiskās izpētes ekspedīcijas (V. Segliņš, G. Sičovs, S. Pšepičņikovs) 1986. g. iegūtie kultūrslāņa radiolokācijas zondāžas dati šeit uzrādīja nosacītu signālu grupu "aka". Izrakumos akas kontūras iezīmējās 1,2 m zem tagadējā zemes virsmas līmeņa kā satrunējušu koku paliekas, bet 2,0 m dziļumā atsedzās samērā labi saglabājušies koka grodi. Aka plānā nedaudz rombiska (iekšējie izmēri 2,2x2,3 m). 19. gs. tā aizpildīta ar būvgruziem, virsū uzberot tīru smilti. Pirms grodu likšanas rakta būvbedre (4x5 m), sienas nostiprinot ar dēļiem. Akas grodi likti no 13 cm biežām un 16-47 cm platām koka plankām. Ziemeļu un dienvidu sienās planku galos veidoti 5 cm dziļi iecirtumi, kur ielaistas akas austrumu un rietumu sienu plēnkas. Ziemeļu un dienvidu sienu ārpusē papildus likti 5 cm bieži dēļi. Plankas pie dēļiem pienaglotas ar lielām, kalēja kaltām dzelzs naglām. Dienvidu siena nostiprināta ar enkurkoku, vienu tā galu iestiprinot akas sienā, otru - būvbedres aizbērumā. Augšējo grodu stiprinājumam stūros lietoti dolomītakmeņi un kļeģeļu fragmenti. Akas grodi guldāti uz dē-

ļu pamata, kas pieslēdzas akas iekšējai šahtai (izmēri 1,3x1,9 m). Šahtas sienas 42 cm augstākas par grodu pamatiem un veidotas no 5 cm bieziem, 16-30 cm plātiem vertikāliem dēļiem. Sprauga starp grodiem un šahtu aizpildīta ar tīrām smiltīm. Akas kopējais dziļums bijis vismaz 4,5 m (aizbērumu pilnīgi izsmelt nebija iespējams). Spriežot pēc akas stūra stiprinājumā un būvbedrē atrastajām monētām, kā arī pēc holandiešu pīpīšu fragmentiem, akas izbūve ir attiecināma uz 17. gs. vidu.

Mainot grīdas segumu Doma krustojas tonzorijā 1990. g. augustā, strādnieki atsedza kādas mūrētas konstrukcijas paliekas. Konstrukcija mūrēta no sarkanā māla ķieģeļiem (izmēri 29,0-29,0x14,0-15,0x3,0 cm) un rupji apstrādātiem dolomītakmeņiem. Mūrējums veidots kā blodveida rezervuārs (p 60 cm, augstums 65 cm) ar rūpīgi nogludinātu iekšpusi. Dārza virzienā konstatēta no kārnīņiem likta noteka ar nelielu kritumu. Spriežot pēc izmantotā materiāla, blodveida rezervuārs celts klostera pastāvēšanas laikā. Pēc fiksācijas atsegtā konstrukcija tika aizbērtā ar smiltīm.

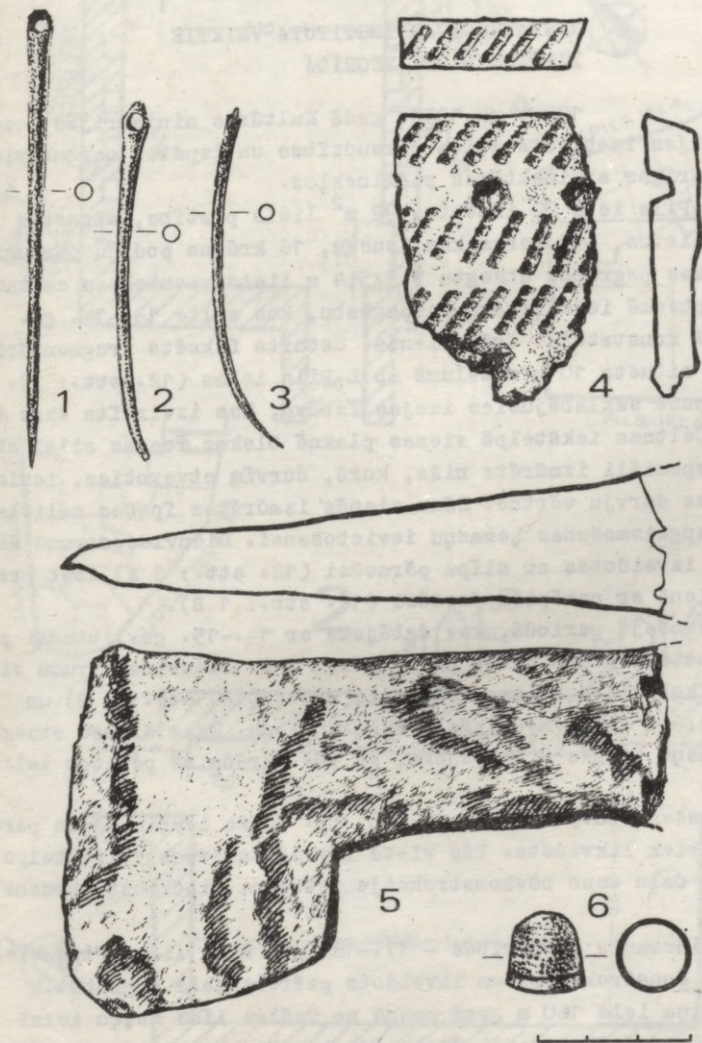
1991. g. vasarā izrakumu laukums tika iemērīts Doma dārza ziemeļaustrumu stūrī. Pētījumos iegūtas jaunas liecības par colniecību klostera iekšējā pagalmā vēl pirms krustejas izbūves - atsegts turpinājums 1988. g. fiksētajām sienas paliekām pie krustejas austrumu ār sienas. Senais mūrējums konstatēts 1,0-1,3 m zem tagadējā zemes virsmas līmeņa 3 m attālumā no baznīcas ār sienas. Siena gar malām mūrēta no liela izmēra rupji apstrādātiem dolomītakmeņiem, vidusdaļu aizpildot ar dolomītakmeņu un ķieģeļu fragmentiem kaļķu javā. Dolomītakmeņi guldīti tieši uz pamatzemes un saglabājušies 20-40 cm augstumā. Siena stipri postīta vēlākās darbības rezultātā. Izrakumos 9 m garumā atsegta arī baznīcas ār siena (baznīcas siena virs tagadējā dārza līmeņa pārbūvēta 19. gs. restaurācijas darbos). Sienas pamatojumā likti dolomītakmeņu un ķieģeļu fragmenti vājā kaļķa javā. Virs tiem no ķieģeļiem veidotā pamatu pēda izvirzīta par 14 cm. Baznīcas ār siena mūrēta vendu sējumā no sarkanā māla ķieģeļiem (izmēri 29,0-30,5x14,0-

15,0x8,0-8,5 cm).

Divu gadu laikā izrakumos Doma dārzā atsegti 114 apbedījumi. Kapi atsezdās 5-6 kārtās 0,5-1,9 m zem tagadējā zemes virsmas līmeņa. Apbedīto skaits pētītajā platībā bijis lielāks, jo, izrokot jaunākos kapus, senākie apbedījumi daļēji vai pilnīgi nopostīti. Virsējie kapi atsegti pelēkā, ar būvgružiem jauktā smiltī, turpretī apakšējā apbedījumu kārts ierakta pamatzemē - blīvā sarkanīgā māla slānī. Atrastās satrudējušu koku paliekas un dzelzs naglas liecina, ka daļa mirušo guldīta dēļu šķirstos.

Mirušo dzimums noteikts 112 apbedījumos (76 vīrieši, 15 sievietes, 21 bērns). Mirušo vecums noteikts 51 kapā. Vairākums apbedīto miruši jauni - 20-35 gadu vecumā. Tikai viens vīrietis nodzīvojis līdz 50 gadiem (mirušo dzimumu un vecumu noteica G.Gerhards). Mirušo orientācijā dominē R virziens (108 guldīti ar galvu uz R, divi - uz ZR un četri - uz A). Visi apbedītie kapos guldīti izstieptā stāvoklī uz muguras, atšķirības vērojamas vienīgi roku novietojumā. Vairākumā gādījumu rokas liktas taisnā leņķī pāri vēderam. Kapa piedevas mirušajiem netika atrastas.

1990. un 1991. g. izrakumu sezonā atrastas 42 senlietas, uziets vairāk nekā 300 keramikas lausku un krāsns podiņu fragmentu, vākti būvmateriālu paraugi. Atrasto senlietu vidū astoņas monētas (noteica A.Jursone): Rīgas brīvpilsētas šiliņš (1575. g.), Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolda Rīgai kaltais šiliņš (gadaskaitlis nesalasāms), divi Zviedrijas karalienes Kristīnas Rīgai kaltie šiliņi (1646. un 165?. g.), Polijas karaļa Jāņa Kazimira šiliņi: divi kalti Polijai (1664. un 166?. g.) un viens - Lietuvai (166?. g.), Zviedrijas karaļa Kārļa XI ēre (1689. g.). No pārējām senlietām jāmin bronzas (11. att.: 1, 2) un dzelzs (11. att.: 3) adatas, bronzas uzpirkstenis (11. att.: 6) un dzelzs cirvis (11. att.: 5). Kā unikāls atradums Rīgas apstākļiem jāatzīmē ķemmes-bedrišu keramikas lauska (11. att.: 4).

B. Eglēja

RESTAURĀCIJAS INSTITŪTA VEIKTIE
IZPĒTES DARBI VECRĪGĀ

1990. un 1991. gadā Kultūras ministrijas Restaurācijas institūts veica uzraudzības un izpētes darbus piecos Vecrīgas arhitektūras pieminekļos.

L.Pils ielā 22 izpētīta 92 m² liela platība, atrastas 38 senlietas, 480 keramikas lausku, 16 krāsns podiņu paraugi.

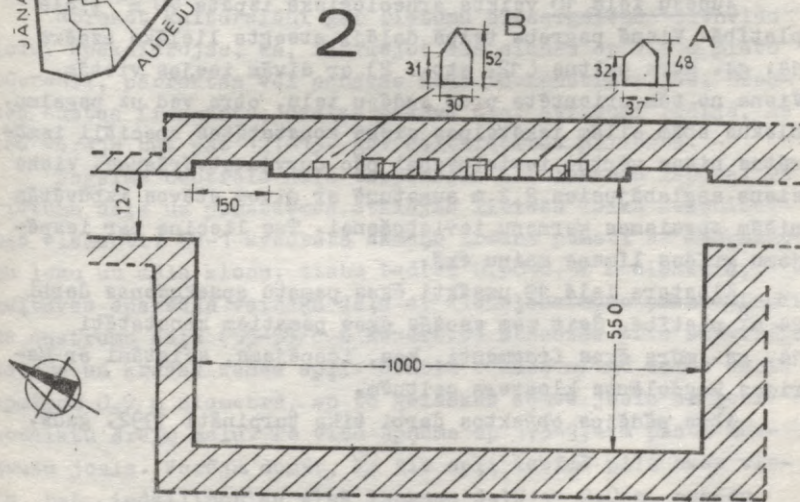
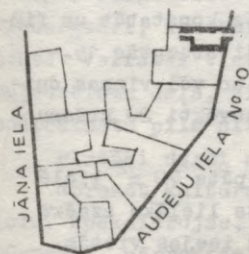
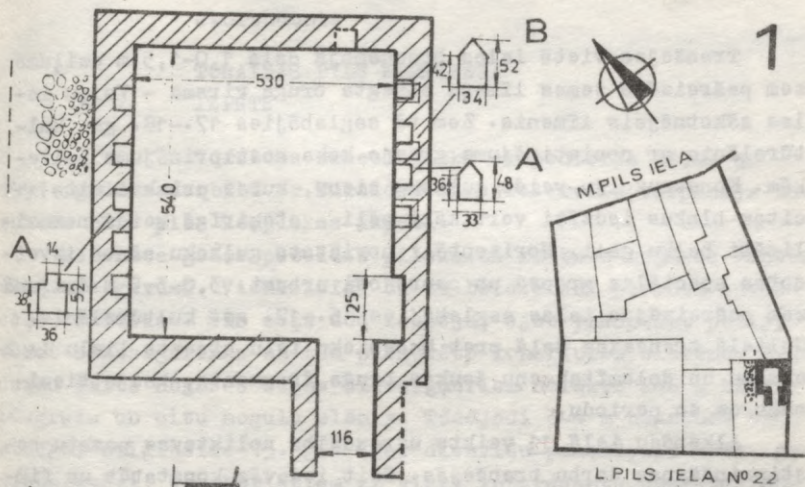
Ēkas pagrabos atsegta 5,3x5,4 m liela vientelpas celtnē ar pamatzemē iedziļinātu puspagrabu, kas celta 13.-14. gs. Pilnībā konstatētas trīs sienas, ceturta fiksēta fragmentāri. Celtnē situēta 10 m attālumā no L.Pils ielas (12. att.: 1). Ielas pusē saglabājusies ieejas izbūve, kas izvirzīta ēkas ārpusē. Celtnes iekšstarpā sienas pleknē blakus ieejas ailai atrodas speciāli izmūrēta niša, kurā, durvīm atveroties, ievietojusies durvju vērtne. Sēnu sienās izmūrētas īpašas nelielas nišas apgaismošanas ķermeņu ievietošanai. Dienvidaustrumu sienā tās izveidotas ar slīpu pīrsedzi (12. att.: 1 A), bet pretējā sienā ar pakāpienpīrsedzi (12. att.: 1 B).

Nākošajā periodā, kas datējams ar 14.-15. gs., tikusi paaugstināta pagraba grīda par apmēram 1 m. Dienvidaustrumu sienā ierīkotas jaunas apgaismošanas nišas (12. att.: 1 B) un grīda klāta ar javes-ķieģeļu šķembu klonu. Ēkas ārpusē atsegts laukakmeņu bruģis - iespējams, ka tas uzrāda sē perioda ielas līmeni.

Trešais būvperiods - 15.-16. gs. - ēka iepriekšējos parametros tiek likvidēta. Tās vietā izveidota jauna vairāktelpu celtnē, daļu veco būvkonstrukciju ietverot hipokausta krāsns izbūvē.

Beidzamais būvperiods - 17.-18. gs. Tiek likvidētas visas minētās konstrukcijas un izveidots pašreizējais pagrabs.

Valņu ielā 160 m garā posmā no Teštra līdz Kaļķu ielai veikti uzraudzības darbi ūdensvada tranšējas rakšanas laikā. Kā savrupatradumi savēktas 15 senlietas, 65 trauku lauskas, 11 krāsns podiņu fragmenti.

12. att.

Tranšejas vietā ielas braucamajā daļā 1,0-1,5 m dziļumā zem pašreizējā zemes līmeņa atsegta bruģa virsma - Vaiņu ielas sākotnējais līmenis. Zem tā saglabājies 17.-18. gs. kultūrlānis ar nocietinājuma grāvja koka nostiprinājuma paliekām. Konstrukciju veido guļkoku sienu, kuras priekšā cits citam blakus iedzīti vertikāli pāļi - atšķirīgā veidā nosmailināti baļķu gali. Horizontāli novietoto guļkoku sānos izveidotas speciālas gropes un caurejoši urbumi. 3,0-3,5 m dziļumā zem pašreizējās ielas saglabājies 16.-17. gs. kultūrlānis. Nelielā tranšejas daļā pret Mucenieku ielu atsegta lielu laukakmeņu un dolomītekmeņu jaukta bruģa fragments, kas attiecināms uz 80 periodu.

Alkanāju ielā 11 veikta uzraudzība noliktavas pamatu nostiprināšanas darbu tranšejās. Šeit izdevās konstatēt un fiksēt 1984.-1985. gadā A.Caunes vedībā daļēji atsegtās 15.-17. gs. mūra dzīvojamās ēkas pārējo sienu un vēl vienas durvju ailes izvietojumu. Kā savrupatradumi sevākti 20 krāsns podiņu fragmenti un 36 trauku lauskes.

Audēju ielā 10 veikta arheoloģiskā izpēte 70 m² lielā platībā. Vienā pagraba telpā daļēji atsegta lielāka izmēra 14. gs. mūra celtne (12. att.: 2) ar divām ieejas vietām. Viena no tām orientēta pret Audēju ielu, otra ved uz pagalmu. Blakus abām ailēm iekštelpas sienā konstatētas speciāli izmūrētas nišas vērtnu ievietošanai pēc durvju atvēršanas. Viena siena saglabājusies 2,2 m augstumā ar divos stēvos izbūvētām nišām apgaismes ķermeņu ievietošanai. Tas liecina par iespējamu grīdas līmeņa maiņu ēkā.

Klostera ielā 19 uzsākti ēkas pamatu apsekošanas darbi 24 m² platībā. Šeit zem esošās ēkas pamatiem konstatēti 14. gs. mūra ēkas fragmenti, kas, iespējams, saistāmi ar Marijas Magdalēnas klostera celtnēm.

Abos pēdējos objektos darbi tiks turpināti 1992. gadā.

J.Graudonis

TURAIIDAS PILS KOMPLEKSA
IZPĒTE

Turaidas arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā sadarbībā ar Turaidas muzejrezervātu turpināja Turaidas mūra pils kompleksa izpēti.

Pārskata gados pabeidza pilskalna rietumu nogāzes izpēti visā tās garumā. Vienlaicīgi ar to beidza arī plēnotā apvedceļa veidošanu. Šis ceļš dod iespēju, ejot visapkārt pilij, vērot aizsargsienas un tām piemūrēto kontrforsu sistēmu. Visu darbu gaitā nogāzēs ārpus aizsargmūriem norakts 2-6 m biezs būvgružu un citu nogulu slānis. Tādējādi 3-4 m augstumā tika atsegti oriģinālie 13. gs. (gar dienvidu priekšpili - 14. gs.) aizsargmūri, kas tūristiem ir visai interesants apskates objekts. Vairākās vietās, īpaši pilskalna dienvidrietumu un ziemeļaustrumu daļā, aizpildīti lielāki zemes nogrūvumi, lai tā nodrošinātu pils aizsargsistēmas saglabāšanos.

Plašāki darbi notika pils pagalmā.

Norokot kultūrslāni gar rietumu aizsargsienas dienvidu galu, noskaidrojās, ka, ierīkojot šīs sienas ap 1,5 m plato būvbedri, pārraktas vēl senākas koka būvkonstrukcijas. Bronzas adatas fragments, dzelzs pakavs u.c. atradumi rādīja, ka tās varēja būt pat 12.-13. gs. celtniecības paliekas.

Pagalma centrālā daļā turpinājās XII laukuma izpēte. Tā rietumu daļā uz pamatzemes atklājās lībiešu laika celtniecības elementi: 58-1 kvadrātā akmeņu krāsns pamati ar laukakmeņu loku un māla klonu; stabu bedres 0,30-0,50 m diametrā, gulbūves apakšējā vainaga daļa ar ziemeļaustrumu paksi. Laukuma austrumu daļā (55-58/c-f kvadrāts) atsedzās trīs atšķirīga saturs un krāsas zemes apli. Centrā tumšas mītnu zemes aplis apmēram 0,7 m diametrā, ap to gaišākas zemes josla ar ļoti noteiktu ārējo malu. To visu apņēma ap 1,3-1,4 m plata būvgružu josla. Varēja domāt, ka šie apli iezīmē pils akas vietu, bet, iedziļinoties visā laukuma daļā ap 2,0 m, nekādu skaidrību gūt nevarēja. Dziļumā turpinājās ne vien minētie

zemes apļi, bet jauktas zemes pildījums ap 25 m² lielā platībā.

Laukumā atrastie uznavas bultu gali, 17. gs. monētas, svina lodīte, iemauktu laužņi, piesis u.c. atradumi liecināja, ka norokamais kultūrslānis te stipri sajaukts.

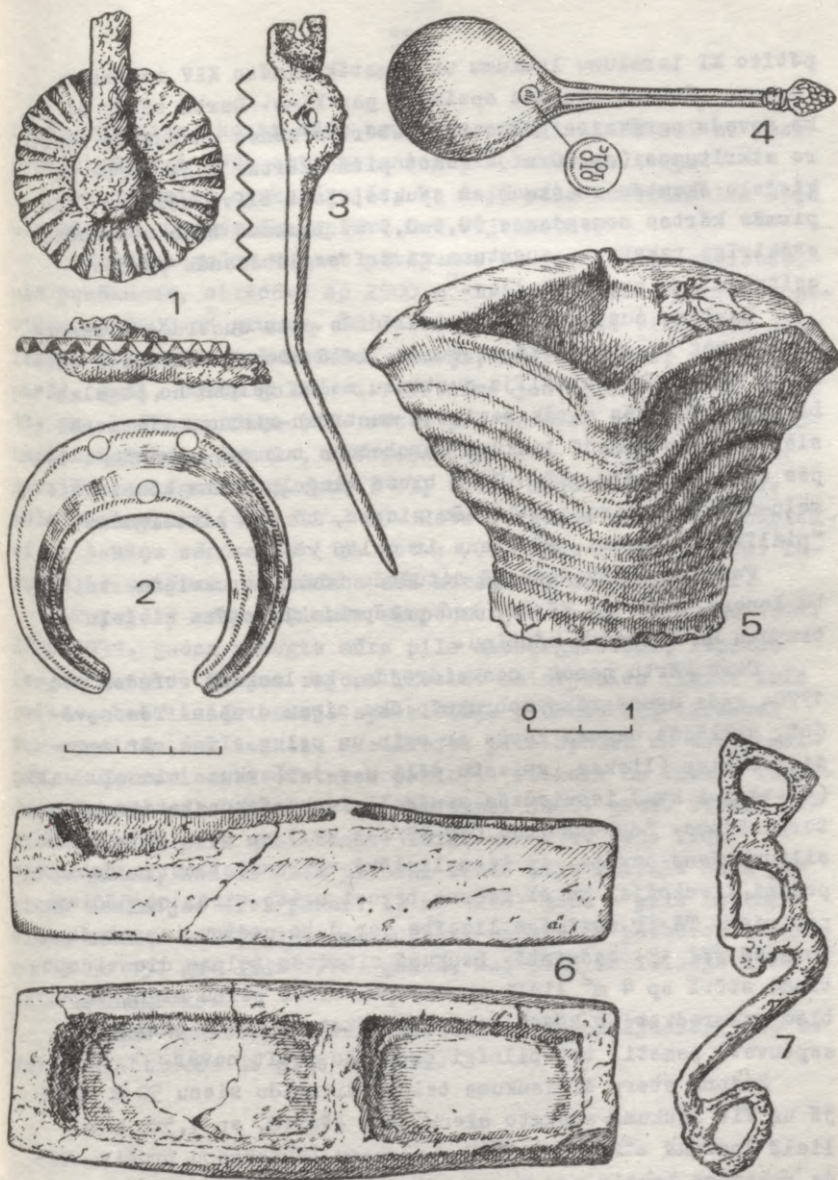
Gar laukuma ziemeļu malu atsedzās sīkākmeņu bruģis, kas pēc rakstura pilnīgi atbilst tālāk uz ziemeļiem, X izrakumu laukumā jau agrāk atsegtajam.

Pagalma vidusdaļā noņēma XIV-XVII laukumā situētās lielās celtnes sienas, jo noskaidrojās, ka to konservēšana-saglabāšana nav iespējama. Pagalma austrumu malā turpināja pētījumus XIV laukumā.

XIV laukumā noņēma iepriekšējā gadā atsegto ķieģeļu grīdu. Zem tās konstatēja deguma kārtu (līmenis ap 93,00), kas liecināja, ka celtnē, kas bijusi te agrāk, gājusi bojā ugunsgrēkā. Deguma kārtu noņemot un rokot dziļāk, noskaidrojās, ka pārbūves šeit notikušas vairākkārt, bet atradumu trūkums kavē to hronoloģijas noteikšanu.

Iedziļinoties līdz līmenim 92,30-92,60, atsedza kādas no-degušas ēkas (telpas) daļu grīdu. Šajā līmenī konstatēja, ka šī grīda laukuma dienvidu malā pārrakta, lai veidotu palasta ziemeļu sienas būvbedri. Laukuma austrumu galē kultūrslānis pārrakts ar būvbedri pils austrumu malas aizsargsienai. Atradumi (rotadatas fragments, stieniņu važiņa, filens, stikla krelle u.c.) pārrakto slāni datē ar 12./13. gs. robežu. Tas, ka austrumu aizsargsiens celts 13. gs. sākumā, noskaidrots jau iepriekšējos gados, bet palasta ziemeļu siena ir par to vēlāks veidojums. Tā ar austrumu galu pielīmēta pie aizsargmūra, ar rietumu galu - pie lielās ziemeļu-dienvidu virziens pamatsienas, kas austrumu malas telpas atdala no pagalma. Tas liecina, ka palasta siena ir jaunāka par abām minētām lielajām sienām. Tā kā ar tās būvbedri pārraktas 13. gs. konstrukcijas, palasta sienas celšana attiecināma uz 13./14. gs. robežu vai pat 14. gs. sākumu.

Lai pilnīgi noskaidrotu pils austrumu malas apbūvi, 1991. gadā sāka darbu rajonā, kas atrodas starp senāk jau iz-

13. att.

pētīto XI izrakumu laukumu un augstāk minēto XIV izrakumu laukumu. Rokamo laukumu apzīmēja par XI-a. Darbs sākās ar to, ka noveda agrākajos gados tur sabērtās zemes un dažāda rakstura atkritumus (ap 60 m^3). Ņemot pirmo kārtu, bija jārok ar ķieģeļu šķembām un akmeņiem jaukta, ļoti blīva mālzeme. Pēc pirmās kārtas noņemšanas (0,3-0,5 m) laukumā bija atsegusies atšķirīga rakstura, augstuma un arī saglabāšanās pakāpes celtniecības konstrukcijas.

Laikuma austrumu gals pieslēdzās pils austrumu aizsargmūrim, bet rietumu galā atsedzās lielā ziemeļu-dienvidu virziens siens, kas atdalīja austrumu malas telpas no pagalma. Laukumā atklājās agrāk nezināma austrumu-rietumu virziens siens, kas pētāmajā laukumā norobežoja tur konstatētās telpas dienvidu malu. Šī 0,80 m biezā ķieģeļu siens kā pie ziemeļu-dienvidu virziens sienas, tā pie aizsargmūra ir "pielīmēta", proti, šī siens ir celts vēlāk.

Par laukuma vidusdaļā situētām būvkonstrukcijām skaidrību ienesa tikai 2. kārta, kad pakāpeniski noņēma ķieģeļu sabrukumu un mālzemes kārtiņu.

Otro kārtu ņemot noskaidrojās, ka laukumā atrodas pēc 1776. gada ugunsgrēka nobrukušo ēku sienu drupas. Tās novācot, atklājās deguma kārtas ar ogļu un pelnu slāni, ar degušiem kokiem (liekas, griestu dēļi u.c.). Laukuma ziemeļu malā (43-44/g-i kv.) iesniedzās senāk XI laukumā konstatēto kāpņu turpinājums. Laukuma vidū (47-48/f-h kv.) ap $0,9 \times 1,4 \text{ m}$ lieli siltumkrāsns pamati. Ap tiem lielākā veidumā atrastie dobie podiņi liecināja, ka šī krāsns bijusi celts tieši no šādiem podiņiem. Tā ir nozīmīga liecība par dobo podiņu izmantošanu Turaidā vēl 18. gadsimtā. Laukumā situētās telpas dienvidaustrumu stūrī ap 4 m^2 lieli akmeņi pamati ar pelnu slāni virs tiem acīmredzot ir kādas tehniska rakstura krāsns (maizes ceptuve!) pamati, bet pilnīgi droši to sacīt nevar.

Rajonā starp šī laukuma telpas dienvidu sienu 50 m līnijā un XIV laukumā atsegto sienu 55 m līnijā, ap $4,5 \times 3,0 \text{ m}$ lielā laukumā atklājās prāvu plakanu laukakmeņu bruģis. Tāda rakstura bruģis nav konstatēts nevienā citā pils celtņā,

tāpēc jāsecina, ka ar šādu bruģi var būt izlikts vai nu mazs pagalmiņš, vai kāda cita saimnieciska raksture telpa.

Darba gaitā noskaidrojās, ka šajā pils austrumales daļā pēc 18. gs. ugunsgrēka apbūve nav atjaunota.

Pārskata gados veicot pētījumus un pieminekļu saglabāšanas pasākumus, strādāts ap 2500 m² lielā platībā, pārrokot pavisam ap 2600 m³ grunts. Šo darbu gaitā iegūts tikai 220 senlietu, starp tām galvenokārt rūceņi, kaula ķemmes, pakavi, pieši, naži, bultu gali u.c. Jāatzīmē jau agrāk minētie dobie 18. gs. krāsns podiņi (13. att.: 5), bronzas ritenis ornamenta iespiešanai, lunula, rotadeta (13. att.: 1-3), kerote ar ogveida noslēgumu (13. att.: 4), tuvāk nenosakāmas nozīmes māla darinājums (13. att.: 6). Rets atradums Turaidas kompleksā ir laužņu sāndzelzs (13. att.: 7). Tāpat rets atradums Turaidā ir monētas. Atradumos arī keramika, krāsns podiņi.

Turaidas arheoloģiskās ekspedīcijas darba laikā no 1976. līdz 1991. gadam atsegta mūra pils aizsargsistēma, izņemot ieejas mezglu. Ieejas rajons izveide mainījusies vismaz trīs reizes, bet lielās muzeja apmeklētāju plūsmas dēļ izrakumi tur pagaidām nav veikti. Skaidrojot pils apbūvi un tās izmaiņas, izšķirami divi vēstures periodi. Pirmais no tiem - Turaidas lībiešu pils līdz tās nopostīšanai 1206. gadā. Otrais periods - mūra pils eksistences laiks no 1214. gada līdz 1776. gadam, kad šī pils pilnīgi zaudē pils nozīmi. Šajā periodā iezīmējas divi posmi: a) no 1214. gada - pils celtniecības sākums - līdz 15. gs., proti, radikālas pārbūves laikam un b) no 15. gs. līdz 1776. gadam, kad pili iznīcināja lielais ugunsgrēks.

Zināma apdzīvotība šajā teritorijā turpinājusies, bet tā veirs neattiecas uz pils vēsturi.

R.Grāvere

SENĀ ĢERMĀNISKĀ ODONTOLOĢISKĀ
KOMPLEKSA IEZĪMES MŪSDIENU LATVIEŠU
UN LIETUVIEŠU ANTROPOLOĢIJĀ

Pēdējo desmit gadu laikā veiktie pētījumi etniskajā odontoloģijā ir pavēruši iespēju apkopot visai prāvu materiālu par baltu, somu un slāvu tautu zobu kompleksu. Līdz šim katras tautas odontoloģiskajā materiālā vairāk tika pētīti un tāpēc arī uzsvērti to sastāvā ietilpstošie pamatkomponenti. Baltu tautām tie saistās ar visai mēreni reducēto Viduseiropas odontoloģisko tipu, kā arī ar Zemgales latviešu un dažās Lietuvas piejūras grupās sastopamo redukcijas ziņā nelīdzsvaroto Baltijas tipu.

Savukārt Baltijas somu tautās nepārprotami dominē t.s. ziemeļu gracilais odontoloģiskais tips, kas sastopams arī Latvijā seno lībiešu apdzīvotajos novados.

Ziemeļu gracilā odontoloģiskā tipa pamatkompleksu veido senas dienvideiropēdas cilmes komponents, uz kura uzslāpojušies virkne vēl senākas izcelsmes austrumu iezīmju, no kurām kā vadošo varētu nosaukt metakonīda liekto kroku. Tomēr ziemeļu gracilā tipa ietvaros visai plaši ir pārstāvētas arī citas austrumu cilmes iezīmes (liekšķertipa priekšzobi, sešpauguru apakšējie molāri, metakonīda trešais variants u.c.). Šo tipu Baltijas reģionā raksturo arī visai augsta metakonīda otrās vadziņas otrā varianta sastopamība (ap 50%).

Aprakstītais ziemeļu gracilais odontoloģiskais tips baltu ciltīm pamatā nav raksturīgs. Tā izplatības dienvidu robeža mūsdienās sasniedz Daugavu, mazliet iesniedzoties Zemgalē. Kurzemē ziemeļu gracilais odontoloģiskais tips visspilgtāk izpaužas Kuldīgas, mazāk izteikti - Ventspils apvidū un komponenta veidā - Talsu rajona ziemeļu apvidos.

Vairākās šī novada grupās - Rojā, daļēji Vandzenē - izteikti augsto pirmo apakšējo lielo dzerokļu gracilitāti (četrpauguru formas sastāda līdz pat 24%) pavada ne tikai neperasti augsta metakonīda liektās krokas sastopamība (21%),

kas kopumā veido ziemeļu gracilajam odontoloģiskajam tipam raksturīgo savienojumu, bet arī tā ietvaros stipri pazemināti Karabelli paugura (26%) un metakonīda otrās vadziņas otrā varianta rādītāji (29%) kopā ar visaugstāko šīs vadziņas trešās (austrumnieciskā) varianta sastopamību Latvijā (47%).

Aprakstītajam Rojas latviešu odontoloģiskajam kompleksam visumā līdzīgs zobu pazīmju virknējums saistīja mūsu uzmanību arī Lietuvā (Klaipēdas lietuviešu izlase). Jo nozīmīgāk tas liekas tādēļ, ka visai grūti to saistīt ar somu komponentu šajā novadā. Tomēr samērojot gan Klaipēdas lietuviešu, gan arī Rojas latviešu odontoloģiskos datus ar Baltijas somu tautām raksturīgo ziemeļu gracilā tipa kompleksu, jāsecina, ka gan vieni, gan otri no klasiskā (somiskā) šī tipa variantā atšķiras ar augstāk aprakstīto noteiktā virzienā orientētu pazīmju sastopamību. To, ka šo pazīmju skaitliskai orientācijai nav nejaus raksturs, pierāda arī šodien zināmais viduslaiku odontoloģiskais materiāls, it īpaši 11. gs. Senās Ladogas iedzīvotājiem raksturīgais zobu komplekss, kas no klasiskā ziemeļu gracilā tipa, kuru pārstāv somu ciltis (arī lībieši), atšķiras ar neperasti zemu augšējo lielo dzerokļu reducēto formu un Karabelli paugura sastopamību (14% un 28%) un Eiropā šinī laikā viszemāko metakonīda otrās vadziņas otrā varianta sastopamību (9%).

Ladogas kranioģiskās sērijas izpēte apliecināja šinī kapulaukā apbedīto piederību seno ģermāņu cilšu lokam (Aļeksejeva, 1969, 1990). Tādējādi Senās Ladogas odontoloģiskajā materiālā vērojams kopsakarības un atšķirības no ziemeļu gracilā tipa klasiskā varianta būtu uzlūkojamas par uzmanības vērtām, jo tās varētu liecināt par odontoloģisko kompleksu, kas raksturīgs daļai austrumģermāņu cilšu. To visai noteikti apstiprina arī odontoloģiskie dotumi 2.-4. gs. Čerņahovas kultūrai piederošā Gavrilovkas kapulaukā, kuru daļa pētnieku uzskata par gotu atstātu (Veļikanova, 1975). Saskaņā ar šiem dotumiem minētā populācija savā zobu kompleksā ietvēra izteikti reducētus apakšējos lielos dzerokļus ar maz šim procesam pakļautiem augšējiem molāriem un zemu (1) Karabelli paugura

sastopamību (8%) virknējumā ar augstu metakonīda liektās krokas (20%) un ļoti zemu (25%) šī paugura otrā varianta sastopamību (Segeda, 1991). Tas apstiprina pieņēmumu, ka ziemeļu gracilā odontoloģiskā tipe modifikācija ar izteikti zemiem augšējo dzerokļu redukcijas rādītājiem, tāpat kā izteikti zemu metakonīda otrā varianta sastopamību ziemeļu gracilā tipe ietvaros, būtu jāvērtē kā pazīme, kas raksturīga daļai austrumģermāņu cilšu.

Latvijā per seno ģermāņu (gotu) pieminekļiem tiek uzskatītas Ziemeļkurzemes velna laivas - senkapi, kam virszemē no lieliem akmeņiem sakrasta laivas veida iezogojums (Graudonis, 1967, 1974). Tādēļ, jādomā, ka Rojas latviešu sastāvā konstatētais ziemeļu gracilā odontoloģiskā tipe sev dabīgais variants varētu būt saistīts ar senā skandināviskā elementa atskaušām. Tāpat nav izslēgts, ka arī Klaipēdas lietuviešu sastāvā konstatētais visai līdzīgais šī tipe variants, varētu sakņoties ģermāņu senajā etnosā, uz kura klātbūtni šeit norāda senie rakstītie avoti (Gudavičius, 1981). Tāpat visai strīdīgs šodien ir Lēmetas zemes iedzīvotāju etniskais sastāvs, turklāt līdz galam nav atrisināts arī jautājums par to, kādam etnosam pieder m.ē. sākumā šeit situētais līdzēnais kapulauks ar akmens riņķi.

Gan Rojas latviešu, gan Klaipēdas lietuviešu odontoloģiskais materiāls vairāk vedina uz domu par tā saikni nevis ar baltu vai somu ciltīm, bet drīzāk ar austrumģermāņiem.

N. Jefimova

PĒTĪJUMI JERSIKAS RUŽU ARHEOLOĢISKAJĀ
KOMPLEKSĀ UN JANOMOLĒS UZKALNIŅU KAPULAUKĀ

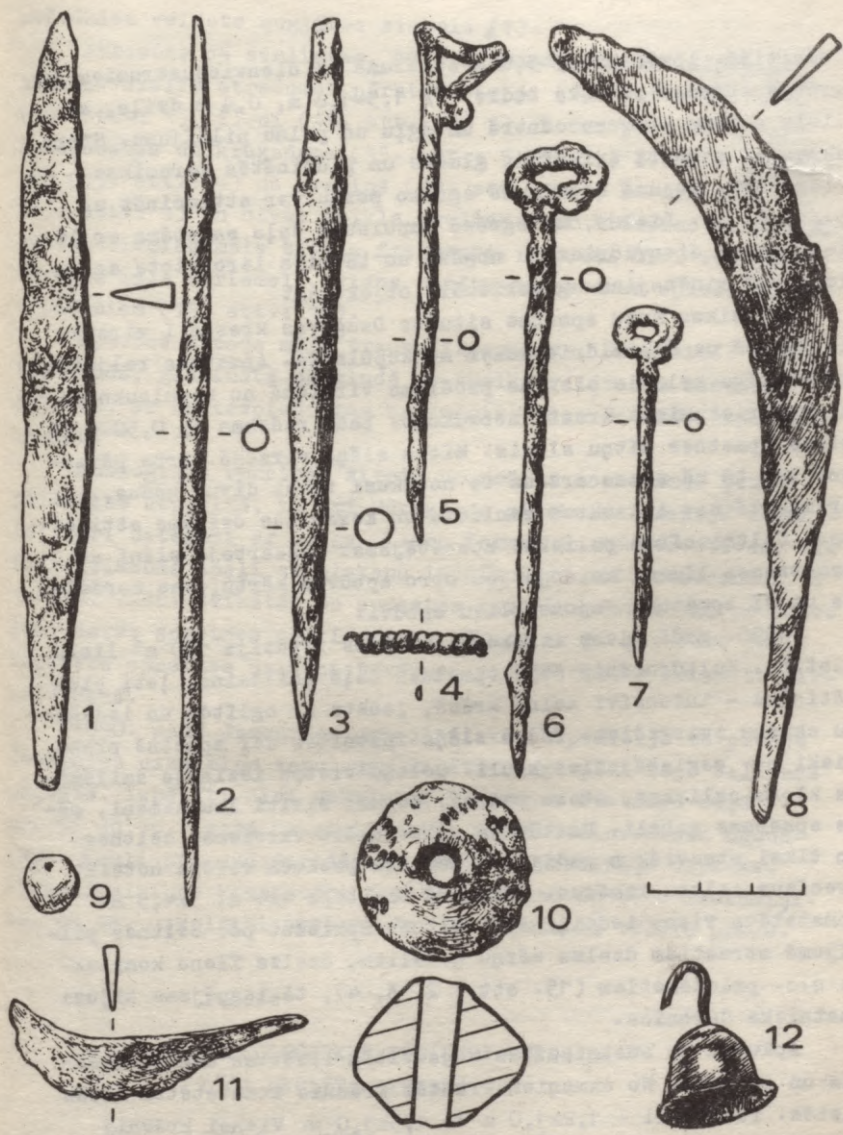
Latvijas vēstures institūta Jersikas Ružu arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā turpināja izrakumus Jersikas Ružu kapulaukā un 1991. gadā uzsāka pētījumus Jersikas Ružu apmetnē. Pieminekļu komplekss atrodas Preiļu raj. Jersikas pagastā pie Ružu mājām Daugavas krastā I virs-palu terasē.

Jersikas Ružu kapulaukā darbi tika veikti II, III un IV laukumā, izpētītā platība - 440 m². Izrakumos atklāja 26 apbedījumus, trīs no tiem attiecināmi uz vidējo dzelzs laikmetu, pārējie kapi datējami ar 17. gs. Nav šaubu, ka vidējā dzelzs laikmeta apbedījumu skaits bijis daudz lielāks, jo daļa kapu izpostīta, ierīkojot viduslaiku kapsētu. Uz to norāda arī lielais skaits ārpus kapiem atrasto dzelzs laikmeta senlietu. 22 kapos atsegti koka zārku trūdi, bet zārka dzelzs skavas atrada tikai vienā kapā. Zemes sastāva dēļ apbedīto kauli slikti saglabājušies un vidējā dzelzs laikmeta kapos pilnībā iznīkuši. Kapa inventārs bija 18 apbedījumos (kopā ar savrupatradumiem - 106 vienības un 153 keramikas fragmenti).

17. gs. kapa inventārs sastāvēja no 1-2 priekšmetiem. Tika atrastas monētas (14), naži, slēgtie bronzas gredzeni, apļa riņķa un bronzas skārda saktiņas. Visbiežāk sastaptās monētas ir Livonijas un Rīgas šilīņi, kas kalti 17. gs. otrajā pusē (noteica T. Berga). Pārsvārā tās konstatētas pie skeleta galvas vai gurnu rajonā un uzskatāmas kā rituālas. Vidējā dzelzs laikmeta kapi un lielākā daļa atradumu raksturīga latgaļu kultūrai 5./6. gs. mijā-7. gs. Kapos atrasti šaurasmens uznavas cirvji, jostas sadalītāji (14. att.: 5, 7), zvaniņi (14. att.: 8), stopa saktas fragments ar puslodes pogaļu galiem un nelielu stiegras uzbiezinājumu (14. att.: 3). Šādai saktai ir analogijas Rūsīšu depozītā, zemgaļu materiālā, kas attiecināms uz laiku ap 5.-6. gs. Atrasti arī trīsstūrveida piekariņi (14. att.: 4). Vienai stopa saktai ir trīsstūrveida pēda (14. att.: 2). Tādas saktas Lietuvā datējamas ar 5.-6. gs.

Apbedīšanā svarīga nozīme bijusi ugunsrituāliem - kapulauka dienvidaustrumu malā atklātas divas rituāles ugunsroku un ziedojuumu vietas. Grāvis ar intensīvu ogļainu pildījumu, š ap 5 m, 1 m plats un 0,6-1,0 m dziļš. Dienvidu pusē konstatēts grāvja pārtraukums apmēram 1,5 m garumā. Grāvī dažās vietās sakārtoti ziedojuumi: sāsisti māla trauki, šaurasmens cirvji, kakla gredzens fragments (14. att.: 6) un uznavas šķēpe gals (14. att.: 7), kurem analogijas saskatāmas Mūkukalna pilskalna trešajā depozītā, kā arī Ziemeļlīdumē un Centrālajā

15. att.

Žemaitijā. Apmēram 2,5-3,0 m attālumā uz dienvidaustrumiem no grāvja atrodas rituāla bedre - ϕ 1,5-1,6 m, 0,4 m dziļa, ar lielu akmeņu krāvumu centrē un ogļu un pelnu pildījumu. Starp akmeņiem strasti švikātās, gludās un gludinātās keramikas fragmenti. Kopumā kapulauka agrāko posmu var attiecināt uz 5./6.-6. gs. Liekas, ka agrākā kapulauka daļa saistāma ar lēzene kalna dienvidrietumu nogāzi un tā bija ierobežota ar iepriekš minētajiem ugunsrituāla objektiem.

Jersikas Ružu apmetne situēta Daugavas krastā I virspalu terasē uz dienvidrietumiem no kapulauka. Apmetnes reljefam raksturīgs neliels plakans pacēlums virzienā no kapulauka uz dienvidrietumiem. Krasta nobrukumos labi redzams ap 0,50-0,55 m biezs apmetnes mītnu slānis. Mītnu slāņa virsējā kārtā pārērtā, bet tā kā zemes aršana te notikusi tikai divus gadus, aramkārtā nav izjauktas senlietu un keramikas dziļuma attiecības. Celtniecības paliekas konstatējamas neskartajā slānī un pamatzemes līmenī veidoja jau otro apbūves kārtu, kas norādīja uz šī apmetnes rajona blīvu apbūvi.

1990. gadā divos izrakumu laukumos izpētīja 150 m² lielu platību. Kultūrslānis šajā apmetnes daļā smilšains, ļoti piesātināts - intensīvi melnā krāsā, jaukts ar oglītēm un izdegušu akmeņu zvirgzdiem. Tādas slāņa īpatnības dēļ apmetnē praktiski nav saglabājušies kauli. Celtņu vietas iezīmēja smilšmāla klona paliekas, stabu bedres, deguši šķelti laukakmeņi, māla apmetuma gabali. Pastāvēja galvenokārt virszemes celtnes un tikai atsevišķos gadījumos pēc šīm pazīmēm varēja noteikt precīzus celtņu izmērus. Pārsvarā tie bija 4x4 m; 3x4,5 m. Konstatēta viena iedziļināta celtnē. Spriežot pēc celtnes pildījumā atrastiem dzelzs sārņu gabaliem, dzelzs flenu komplekta u.c. priekšmetiem (15. att.: 2, 3, 4), tā iespējams bijusi amatnieka darbnīca.

Apkurei un amatniecības vajadzībām lietotas akmeņu krāsnis un pavadri. No akmeņiem krautās krāsnis konstatētas divās vietās. To izmēri - 1,2x1,0 m un 1,5x3,0 m. Vienai krāsnij kurtuves telpas priekšā konstatēts dzelzs sārņa gabals (ϕ 0,15 m). Vienā no pavadriem starp akmeņiem uzliets no glie-

mežvākiem veidots auglības simbols (?).

Atrastas 64 senlietas, kā arī graudberži un slīpējamie akmeņi. Dzelzs atradumus pārstāv sirpji (15. att.: 8), naži (15. att.: 1), īleni (15. att.: 2, 3). Rotas pārstāv dzelzs spieķadatas un kruķadata (15. att.: 5, 6, 7), bronzas spirālītes (15. att.: 4) un zvaniņš (15. att.: 12), kā arī māla (15. att.: 9) un divas stikla krelles. Par krāsaino metālu apstrādi liecina māla tīģeļa fragmenti. Atrasti divi vērjamo vērpsu māla skriemeļi, viens rotāts ar bronzas spirālīšu iespaidumiem (15. att.: 10).

Apmetnē atrada māla trauku fragmentus, to skeitā: apmetnē, gludā, gludinātā un gludā ar smalku veidmasas sastāvu, švīkātā, ar nagiespiedumiem un iekniebumiem rotātā, ripas keramika.

Analoģijas apmetnes sirpim un nažiem saskatāmas Kentes pilskalna depozītā, kā arī Mūkukalna pilskalna trešajā depozītā, kuri datējami ar 6. gs. Īlenu formas ir konservatīvas, tie šķērsgrīzumā apaļi ar plakānu iedzītni un arī attiecināmi uz 1. g.t. vidu. Švīkātās un apmetās keramikas atradumi pavaršos ļauj datēt apmetnes apdzīvotības sākumu ar 5. gs. otro pusi. Izpētītā apmetnes daļa pastāvējusi vidējā dzelzs laikmeta pirmajā pusē.

1990. gadā Janomoles arheoloģiskā ekspedīcija turpināja Janomoles uzkalniņu kapulauka izpēti Daugavpils raj. Salienu pagastā. Izpētīti divi uzkalniņi II grupas austrumu daļā - nr. 48 un 46. Katrā uzkalniņā bija viens bezinventāra uguns-kaps. Kauli pēc sadedzināšanas bērti uz uzkalniņa virsmas. Abos uzkalniņos konstatēti smilšu pabērumi un bērnu laukumīņi. 46. un 48. uzkalniņi attiecināmi uz kapulauka vēlāku posmu.

I. Loze

ARHEOLOĢISKIE PĒTĪJUMI UPESGALA
LĪČA NEOLĪTA APMETNĒ

Laikā no 1990. gada 10. jūlija līdz 28. augustam Lubānas arheoloģiskā ekspedīcija veica izrakumus Balvu re-

jona Bērzpils pagasta Upesgala līča neolīta apmetnē. Apmetne atklāta 60. gadu sākumā, veicot apzināšanas darbus līča upes baseinā.

Apmetne situēta līča vecupes labā krasta minerālzemēs pācēlumā, lietojot vietējo iedzīvotāju izvēlēto toponīmu - Oreņu kalniņā, un tās kultūrslānis veidojies melnzemē. Kultūrslāņa biezums nepārsniedza 0,60 m.

Apmetnes intensīvi apdzīvotās teritorijas lielums, spriežot pēc speciāliem aprēķiniem, līdzinājies $68\ 000\ m^2$ ($340 \times 220\ m$).

Izrakumu gaitā atsegti trīs izrakumu laukumi ar kopējo platību $326\ m^2$.

Izrakumu laukums A ($12 \times 11\ m$) bija situēts apmetnes piekrastes daļā, iepretī līča vecupes līkumam. Šajā laukumā zem velēnas 10 cm dziļumā atsegta kleķa krāsns paliekas ar septiņu smalkgraudaina granīta šķembu klātbūtni. Plānā šī krāsns iezīmēja noapaļotu četrstūri ne vairāk kā $1,0 \times 1,5\ m$ lielā laukumā. Māla klājuma biezums bija minimāls (0,05 m), un tas saglabājies fragmentāri.

Laukuma ziemeļrietumu daļā atsegtajā pamatzemē iedziļināta ovālas formas pavarda vieta. Tās centrālā daļa bija pildīta ar melnzemi un pavarda akmeņiem. Iedziļinājuma izmēri bija $0,80 \times 0,56\ m$. Izdarot pavarda griezumus, noskaidrojās, ka tā dziļums ir 0,20 m un akmeņi visai kompakti sagūla 2-3 kārtās.

A izrakumu laukuma pamatzemē tika atsegti 12 dažāda lieluma iedziļinājumi, kuri bija pildīti ar kultūrslāni un kuru pamatā 0,20-0,45 m dziļumā tika atsegta heotiski izkārtotas mietu vietas. Iedziļinājumu kontūru izmēri virspusē - $0,75-0,80 \times 0,70-1,0\ m$. Iedziļinājumos tika konstatēta šāda stratigrāfija: 1) 0,00-0,10 m - melnais kultūrslānis, 2) 0,10-0,20 m - jaukta slānis un 3) 0,20-0,45 m - tumšs slānis virs pamatzemes. Dažos iedziļinājumos vidējā jauktā slāņa vietā bija dzeltena smiltis.

Mietu vietu ϕ 0,06-0,22 m, dziļums pamatzemē, skaitot no iedziļinājumu pamata, sasniedza 0,14-0,18 m.

Izrakumu laukums B ($10 \times 12\ m$) situēts blakus laukumam A un piekļaujas tam no austrumiem. Kultūrslāņa krāsa šajā apmetnes

daļā bija brūngana. 0,4 m dziļumā to nomainīja jaukts slānis.

B laukumā izpētīti 4 iedziļinājumi, vienam no tiem bija apaļa forma (r 0,4 m). Iedziļinājumu izmēri sasniedza 1,0x 0,5-1,8x0,6 m. Pildījumā - kultūrslēnis ar keramikas klātbūtni.

Laukuma rietumu profilā tika fiksēta viena piltuvveida jauktas zemes bedre 1,0 m platumā un 0,6 m garumā, otra - neregulāras formas, 0,7 m plata.

Atsegta sešas stabu vietas (r 0,20-0,25 m, dziļumā līdz 0,12-0,20 m), kuras neveidoja ēku ārējās kontūras.

Izrakumu laukums C (12x5 m) tika iemērīts kā laukuma B turpinājums, pieslēdzoties tam no austrumu puses. Pamatzemē atsegta iedziļināts grāvītis, kas bija izvietots laukuma teritorijā pusapļa veidā. Tā platums virspusē līdzinājās 0,30-0,50 m (vidēji 0,40 m), sasniedzot dziļumu 0,15-0,20 m. Grāvīša veidotā pusapļa platums vidējā daļā bija 3,0 m. Pusapļa kontūras bija vērstas pret austrumiem, norobežojot apmetnes teritoriju. Pusapļa iekšpusē bija konstatētas astoņas stabu un mietu vietas. Viena no tām (r 0,32 m) situēta grāvīša veidotā pusapļa rietumu daļā. Pārējo septiņu stabu vietu izvietojums liek domāt, ka šajā apmetnes daļā atsegta fragmentāra celtnes vieta ar maksimālo platumu 6 m pusapļa atvērums pusē. Var pieņemt, ka atsegtais celtniecības palieku komplekss saistāms ar neolīta (?) kupolveida celtnes pamatu. Līdzīgas akmens laikmeta (mezolīta) celtniecības paliekas 70. gados konstatētas Īrijā Mount Sandel apmetnes izrakumos (Woodmen, 1985. Pl. 7).

1 m attālumā uz ziemeļiem no celtniecības kompleksa paliekām tika atsegta cilvēka apbedījuma paliekas. Mīrušais guldīts izstieptā stāvoklī ar galvu DA 0,50 m dziļumā (bez kapa inventāra). Veicot pārbaudes rakumu visai apdzīvotajā apmetnes rietumu daļā, līdzīgā situācijā tika konstatēti vēl divi citi apbedījumi. Arī šeit tika atsegta 0,20 m plats un 0,20 m dziļš pusapļa veida grāvīša iedziļinājums, kura tiešā tuvumā 0,60 m dziļumā atradās divu apbedījumu paliekas. Pirmajam apbedītajam galva bija orientēta Z, un kāju pēdas atra-

dās iepretī grāvītim. Pie apbedītā galvas tika atsegta bedre ar jauktu zemi un atresta ķemmes-bedrišu keramikas lauska ar ģeometrisku ornamentu.

Upesgala līča apmetnes izrakumos iegūts 116 senlietu. To vidū krama bultu gali, kasīkļi, naži, kaula ilenu fragmenti, kaula ripas fragments, slānekļa kalts, plakans slānekļa rīka fragments ar kātcaurumu un noapaļotu pietu, slānekļa rīķa fragments, māla sīkplastikas fragments - ūdensputna galvas atveidojums, dzintara pogveida krelle, kaula mašķerāķa fragments, smilšakmens galodiņu fragmenti u.c.

Savāktās lauskas (2781 gab.) pieder tipiskai ķemmes-bedrišu keramikai ar zvīrgzdu piejaukumu. Nelielā skaitā pārstāvēta vidējā neolīta porainās masas keramika. Ir atrastas arī atsevišķas apmetās un kniebtās keramikas lauskas. Pēdējās norāda uz islaicīgu atkārtotu apdzīvotību dzelzs laikmetā. Apmetnes vidējā neolīta apdzīvotība attiecināma uz 3. g.t. p.m.ē.

Upesgala līča apmetne kopā ar Kvāpānu I un II, kā arī Zvejsalu apmetni Lubāne ezera ieplakā veido apmetņu grupu - visas minētās apmetnes izvietotas vienādās augstuma līnijās uz minerālzemes pacēlumiem, un, domājams, attiecināmas uz vienu laika periodu.

M.Lūsēns

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI
PILTENES PILSDRUPĀS,
VENTSPILĪ UN AIZPUTE

Restaurācijas institūta arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā veica arheoloģiskos izrakumus Piltenē, Kurzemes bīskapa galvenajā rezidencē. 1976.-1977. g. priekšpils teritorijā strādāja Ē.Mugurēviča vadītā ekspedīcija, izpētot senā tilta vietu.

1990. un 1991. g. pētītie izrakumu laukumi situēti pilsdrupu ziemeļaustrumos starp bij. konventa ēkas un apaļā torņa drupām. Izpētīta 125 m² liela platība, iegūtas 182 sen-

lietas, kā arī keramikas lauskas, krāsns podiņu fragmenti un dažādu būvdetaļu paraugi. Pils teritorijā kultūrslāņa biežums - 3,5 m. Izrakumu laukuma austrumu malā atklāti no laukakmeņiem celti aizsargmūra pamati, kas saglabājušies sešu līdz septiņu akmeņu augstumā. Pati 1,1 m platā aizsargsiena vira pamatiem darināta no ķieģeļiem (21,5x16,5x9,5 cm). Sienas iekšpusē 1 m platā joslā atsegta māla flīzēm (16x16,5 cm) klāts celiņš. Atklātas četru mūra celtnu paliekas, kas pastāvējušas trīs dažādos apbūves periodos. Pēdējam būvperiodam, kas datējams ar 17. gs. 20.-60. g., piederīgas divas celtnes. Uz pirmo attiecas neregulāras taisnstūra formas 5,5x4,5 m lielas divtelpu dzīvojamās ēkas pamati. Ieeja bijusi ēkas ziemeļu galā. Pamati veidoti no apmēram 0,4 m lieliem akmeņiem, kas sastiprināti ar mālu. Sienas veidotas no ķieģeļiem, jumta segumam izmantoti māles tipa kārniņi. Apsildei kalpojusi dobo podiņu krāsns. Celtnē gājusi bojā ugunsgrēkā. Celtnes vietā atrastas monētas: Polijas karaļa Sigismunda III 1620. g. Rīgas šiliņš, Kristīnas 1640. g. Rīgas šiliņš, Kārļa XI 1661. g. Rīgas šiliņš (monētas noteica T. Berga, K. Ducmane, A. Burkovska). No citiem atradumiem atzīmējami: zābaka papēža apkalums (16. att.: 1), dzelzs maškerāķis, atslēgas un slēdzene, muskešu svina lodīšu pusfabrikāti, lielgabala akmens lode.

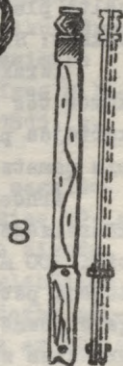
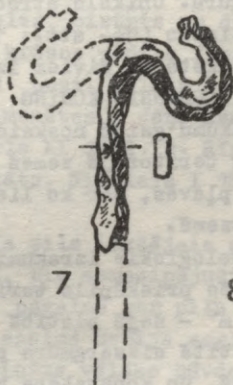
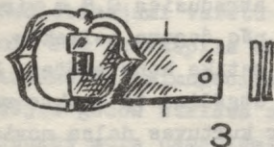
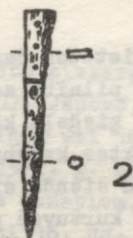
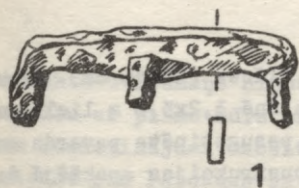
Otra šī perioda celtnē - 6x4 m liela - atradusies līdzās pirmajai. Tās apakšējais stāvs bijis iedziļināts puspagrabā. Sienas veidotas no ķieģeļiem (27,5x13-14x3,5-9,5), kas saistīti ar mālu. Ēkas sienas saglabājušās trīs līdz septiņu ķieģeļu augstumā. Atrastas senlietas - naži, atslēgas, ilens (16. att.: 2), adatas, bronzas jostassprādzes (16. att.: 3), dzirnakmens fragments, monētas: Kārļa XI Rīgas un Livonijas šiliņi, kalti 1661.-1665. g., un Jāņa Kazimira 1663. un 1664. g. Lietuvas šiliņi.

Otro būvperiodu raksturo viena celtnē, no kuras izpētīta tās ziemeļu daļa. Ēka ar vienu sienu pieslēgusies aizsargmūrin. Ēkas platums - 8 m, pētītās daļas garums 5-8 m. 0,6 m platie pamati celti no laukakmeņiem, kas saistīti ar mālu.

Pētītajā platībā celtnei atsegtas trīs telpas, no tām mazākā (3x4 m) - pilnīgi. Abas pārējās telpas turpinās ārpus izrakumu laukuma. Mazākajā telpā grīdu segušas māla flīzes (23x22 cm), abās pārējās bijis māla klons. 1,3 m platā ieejas vieta atradusies slīpajā gala sienā ēkas ziemeļu pusē. Spriežot pēc pamatu izveidojuma, ēkai bijis viens stāvs. Sienas mūrētas no ķieģeļiem, to augstums vietām līdz sešām ķieģeļu kārtām. Jumta segumam lietoti klostertipa kārnīņi. Sāmsalas dolomītkmens kalumi liecina, ka durvju un logu ailas bijušas grezni veidotas. Vienā no logiem bijusi vitrāža. Atrastos vitrāžu stikliņus rotāja ģeometrisks ornaments. Zaļi glazēto krāsns podiņu fragmenti (429 gab.) un vairāki vesēlie podiņi ļauj rekonstruēt krāsns sākotnējo izskatu. No atrastajām senlietām interesantākās - dzelzs āderu cērtamais (16. att.: 4), apstrādāti brieža ragi un to fragmenti, dzelzs piesis, kaula adata (16. att.: 5), pakavs (16. att.: 6), skulptura fragments (16. att.: 7), bronzas zvana fragmenti. Atrastās monētas - Brandenburgas Vilhelma 1563. g. Rīgas šiliņš, Rīgas brīvpilsētas 1574. un 1575. g. šiliņi, Kurzemes un Zengales hercoga 1575. g. šiliņš un Zviedrijas karaļa Juhana III 1581. g. Rēveles šiliņš. Ēkas ekspluatācijas laiks bijis 16. gs. 60.-80. gadi, t.i., periods, kad Piltenes pils bija Dānijas karaļa brāļa - hercoga Magnusa īpašums.

Starp vidējā un senākā būvperioda celtnēm atrodas ap 1 m biezs būvgružu aizbērums slānis. Tajā atrasti vairāki grāmata bronzas apkalumi (16. att.: 8), tipisks 15. gs. riņķsahtas fragments (16. att.: 9), lielāks skaits dažādu bronzas atgriezumu. Monētas - Tērbatas bīskapijas 1390.-1400. g. Lībekas tipe feniņš un Tērbatas bīskapa Bartolomeja Savijerves 1441.-1459. g. feniņš.

Senāko būvperiodu raksturo viena celtnē. Tās aptuveno pastāvēšanas laiku noseka pils pirmsākumi 14. gs. sākumā un minētais aizbērums, kas datējams ar 15. gs. Atsevišķi pamatu fragmenti norādīja, ka ēkas izmēri ir aptuveni 8x6 m. Pamatu veidoja 0,6-0,8 m lieli laukakmeņi, kurus saistīja kaļķa jēva. Klonē sākotnēji smilts, vēlāk grīdes līmenis paaugstināts

16. att.

un segumam lietotas dedzinātas māla flīzes (16x16 cm). Ēkas ziemeļu galā pilnībā saglabājusies plānā 3,2x3,0 m liela un 1,2 m augsta ķieģeļu konstrukcija - paaugstināta pavarda vai daļēji nojauktas krāsns paliekas. Konstrukcijas apakšējā daļa starp sānu sienām aizpildīta ar smiltīm, virs tām māla flīzēm segta kurtuves pamatne, kas atradusies 0,8 m virs celtnes grīdas. Šajā līmenī, spriežot pēc deguma paliekām, kurināta uguns. Krāsns velves paliekas netika konstatētas. Pēc savas uzbūves atsegtā konstrukcija atgādina tā saukto vācu kamīnu, kura raksturīga īpatnība ir kurtuves daļas novietojums nevis krāsns iekšienē, bet tās virspusē (Braudel, 1979). No celtnē atrastajām senlietām minamas - neapstrādāta dzintara gabaliņi, kaula krelle, dzelzs slīmests, naža asmens ar plētu muguru. Unikāls atradums ir pamatzemes līmenī atrastais bronzas zīmogs (16. att.: 10). Tā centrē uz krusta fona pacelta plauksta ar diviem izstieptiem pirkstiem, apkārt uzraksts: S'IOHANNIS KONING.

Izrakumu gaitā noskaidrots, ka pils celtniecības pirmsēkumos tās teritorijā zemes līmenis bijis tikpat augsts kā apkārtējās plāvās, par ko liecina 0,5-0,7 m biežais kūdras slānis pamatzemē.

Arheoloģiskie izrakumi Ventspils viduslaiku pili notika kādreizējās priekšpils teritorijā starp pili un Ventu. Izpētīti 100 m² - šajā platībā ietverti arī iepriekšējos gados daļēji pētītā sīzargmūra pamati, kas jau bija atklāti 23 m garā posmā, un konstatēta vieta, kur mūris taisnā leņķī nogriezies ziemeļu virzienā. Izsekojot mūri tālāk aiz pagrieziena, konstatēja, ka tas turpinās vēl 5 m. Sienas gals 1 m garā posmā uz abām pusēm paplašināts par 0,5 m. Pamatu apakšējā daļā bez javas krautas divas kārtas leukakmeņu. Starp akmeņiem ķieģeļu šķembas. Virs akmeņiem vietām saglabājušās ķieģeļu mūrējuma paliekas. Sienas pamatakmeņi sākotnēji bijuši iedziļināti pamatzemē tikai 0,6 m. Kādreizējās priekšpils teritorijas izpētītajā daļā kultūrslāņa biezums ir 0,3-0,4 m. Tajā 17. gs. raksturīgās keramikas un krāsns podiņu fragmenti. Nav apstiprinājusies pils restaurācijas projekta autora

arhitekta G.Erdmaņa hipotēze par atklāto aizsargmūra pamatu saistību ar pirmo mūra pili (1242-1290). Jādodomā, ka priekšpils nocietinājumi uzcelti 15. gs. beigās vai 16. gs. sākumā. Spriežot pēc Pārdaugavas hercogistes 1572. g. Šilipa, kuru atrada būvgružos virs nojauktās sienas pamatiem, priekšpils mūra nocietinājumi varētu būt likvidēti 16. gs. pēdējā ceturksnī. Pēc priekšpils aizsargmūra likvidācijas tās teritorija izmantota saimnieciskai darbībai. Par to liecināja iepriekšējos gados atklātā amatnieku krāsns, kas daļēji uzcelta uz nojauktā mūra pamatiem. Netālu no tās atklāta kādas citas krāsns pamatne, kas izmantota telpas apsildīšanai. Izrakumu gaitā neizdevās noskaidrot, vai abas krāsns atrodusās vienā celtņā. Atrastās senlietas - dzelzs būvdetaļas un apkalumi, ložu lejamās standziņas, šķīlamdzelzs, cirtnis un dzelzs nazis, kā arī glazētās keramikas un krāsns podiņu fragmenti - datēja atklāto apbūvi ar 17. gs. 1. pusi. Vēlāku laiku pārrakumā atrastas astoņas 17.-19. gs. monētas - Jāņa Kazimira 1660.-1663. g. Polijas Šilipi, Kērla XI 1662. g. Rīgas Šilipi, Ernsta Birona 1764. g. 1/3 āukāts, Nikolaja I 1811. g. divkapeikas.

Pilnībā izpētīts 9x8 m liels iekšējais pagalmš. Sākotnēji tā izmēri bijuši lielāki, tie samazinājušies 19. gs. 70. gados, kad, ierīkojot cietumu, pagalmā gar pils sienām uzcēla iekšējo galeriju. Iekšējā pagalmā nebija saglabājies netraucēts kultūrlānis, tas iznīcināts vēlāko būvdarbu gaitā. Pēc asfalta klājuma noņemšanas pagalmā atklājās ar sīkiem būvgružiem jauktas pelēcīgas smilts slānis, kura biezums - 1,8 m. Zem tā sākās baltas smilts pamatzeme. Pamatzemē iezīmējās četras bedru kontūras (p 1 m). Liekas, bedres radušās galerijas celtniecības laikā. Izsmēlot to pildījumu, atrastas 19. gs. beigu porcelāna trauku lauskas. Pelēcīgo smilšu slānī starp 19.-20. gs. raksturīgiem stratumiem, uzieti arī divi 15.-16. gs. stopa dzelzs bultu gali.

1990. g. maijā notika nelieli pārbūves izrakumi Aizputes vecpilsētā. Tos plānoja sakarā ar vecpilsētas reģenerācijas projekta izstrādi (autore arhitekta I.Bākule). Izrakumu mēr-

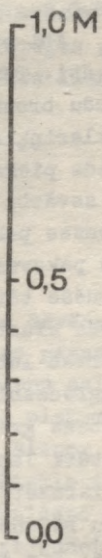
ķīis bija precizēt dabā 1378. g. privilēģijā minēto senāko pilsētas aizsarggrāvi, kā arī pārbaudīt hipotēzi par varbūtējo sv. Jāņa baznīcas atrašanās vecpilsētā. Izrakumu gaitā izraka četrus šurpus, kuros lokalizēja aizsarggrāvja atrašanās vietu. Tas lokveidā ietvēris senāko pilsētas daļu, kas izvietojusies Tebras upes līkumā. Viens grāvja gals šodienas pilsētā atrodas pret namu Katolu ielā 7, otrs - pret namu Atmodas ielā 12. Grāvja platums ap 2,5 m, dziļums - 1 m. Sakarā ar pilsētas izaugsmi tas zaudējis sākotnējo nozīmi un aizbērts 17. gs. otrajā pusē. Aizputes vecpilsētas teritorijā, kas atrodas ārpus grāvja, kultūrslāņa biezums ir ap 1 m. Viduslaiku periodam pieder tikai tā apakšējā - 0,2-0,4 m biezā kārtā, kas sastāv no tumšas smilts, kas jaukta ar būvgružiem. Izrakumos atrasta tikai 17. gs. raksturīgā glazētā keramika un krāsns podiņu fragmenti, dažas metāla senlietas (dzelza naža fragmenti, bronzas poga un saktas zosla). Kvartālā starp Atmodas, Pasta un Rožu ielām, vietā, kur tika meklēta sv. Jāņa baznīca, netika iegūtas liecības par kādas sakrāles celtnes pamatiem vai viduslaiku apbedījumiem. Tur daļēji atsegti kādas 17. gs. dzīvojamās ēkas pamati un krāsns pamatne.

M.Lūsēns

IZRAKUMI ANCES PAGASTA
CENTRA SENKAPOS

Senkapi atrodas Ventpils raj. Ances pagastā bij. muižas ēkas ziemeļu pusē. Precīza kapulauka teritorija nav zināma, tie situēti līdzienā pļavā, kurai dienvidu pusē vērojams neliels paaugstinājums. Šobrīd senkapu teritorija daļēji apstādīta kokiem.

Senvietu atklāja 1967. gadā, kad pļavā izraka un izpostīja piedevām bagātu sievietes apbedījumu (1. kaps). Atrastās senlietas glabājas Ventpils vēstures muzejā. Arheologs V. Ur-tāns noteica to piederību pārkuršotajiem Ziemeļkurzemes lībiešiem, datējot ar 13. gs.

17. att.

1991. g. septembrī nelielajos pārbaudes izrakumos pagaidām izpētīti 115 m² un kopā ar 1967. g. izpostīto apbedījumu konstatēti 13 kapi. Apbedījumi pieder līdzeno skeletkepu tipam ar mirušo orientāciju DR-ZA virzienā (az. 200°-220°). Vienā gadījumā (7. kapa) mirušais orientēts DA-ZR virzienā. Divi no izpētītajiem apbedījumiem bija sievietes, deviņi - bērnu un pusaudžu, vienā gadījumā mirušā piederība nebija nosakāma. Kapa bedru kontūrām garena taisnstūra forma, gali pārsvarā noapaļoti. Vienā gadījumā (6. kapa) saglabājušās kokšnes paliekas ļāva noteikt, ka mirusī bijusi guldīta vienlaidus blūža šķirstā, pārējos apbedījumos šķirsta vai zārka paliekas nebija saglabājušās. Daļa no apglabātajiem bērniem, kuri, spriežot pēc kapa bedru izmēriem, bijuši jaunāki par gadu (7., 8., 9., 11., 12., 13. kaps), apglabāti bez šķirsta, ietītiot mirušo tikai villainē vai sudumā. Kapa bedru dziļums 0,6-0,8 m.

Abi atklātie sievietes apbedījumi (6., 10. kapa) piedevām bagāti. Tā 6. kapā guldītajai (17. att.) gelvā bijis sešu rindu bronzas spirālīšu vainadziņš, ap kaklu tordēts bronzas kaklariņķis, kura cilpu galiem piestiprinātas važiņas ar rombveida piekariņiem un zvērgulīšiem. Zem kaklariņķa dzelzs stīpā savērtu stikla kreļļu virkne. Uz krūtīm mirušajai četras bronzas pakavsaktas ar zvērgelvu galiem un liela izmēra bronzas pakavsakta ar krustveida galiem, kas saturējusi villaini. Mirušās tērpū zoda un labā pleca rajonā rotāja divas plāksnesveida kruatsaktas. Uz katras rokas bijušas 11 ornamentētas bronzas lentveida aproces, pirkstos astoņi vienāda tipa vairogredzeni (no tiem septiņi sudraba). Mirusī bijusi ietīta bronzas gredzentiņiem bagātīgi rotātā villainē, ap kājām konstatēti labi saglabājušies vilnas kājauti, kas tāpat bagātīgi izrakstīti bronzas spirālīšu un gredzentiņu ornamentiem. Pēdu rajonā, pārklāts tām pāri, estrādās četrstūra formas ādas maks. Pie galvas, kreisajā pusē dzelzs nazis un ilens. 10. apbedījumam gan nebija greznās villaines un kājautu, taču piedevas visumā līdzīgas. Kā atšķirīga minama īpatnēja važiņu rota, kam piestiprināti monētpiekariņi.

Bērnu un pusaudžu kapos raksturīgās piedevas - dzelzs nazīši, ileni, pakavsaktes ar zvērgalvu un atrotītiem galiem, važiņa, kurā iekārtas miniatūrs zvērgulītis. Vairākos apbedījumos (9., 11., 13. kaps) konstatēti miniatūrpriekšmeti - nazīši, ilenu atveidi, saktiņas. Trijos apbedījumos (9., 10., 11. kaps) līdzī dotas arī monētas - Minsteres bīskapa Ludolfa von Haltes 1226.-1248. g. sterliņš, 1230.-1240. g. Vestfāles Vehtas sterliņš un Anglijas karaļa Henrija II vai Henrija III (?) 1216.-1272. g. sterliņš (monētas noteica T.Berga).

Ar apbedīšanas tradīcijām saistāma pamatzemes līmeni atklātā ugunskura vieta un 2,0x1,6 m lielais akmeņu krāvums. Vairākos bērnu apbedījumos kapa bedres pildījumā virs mirušā likti dūres lieluma akmeņi (7., 13. kaps). Jāatzīmē arī tāda apbedīšanas paraža kā mirušajiem līdzī dotie māla trauki. Anceš senkapos šī tradīcija novērota piecos gadījumos (1., 3., 4., 6., 13. kaps). Tikai vienā apbedījumā konstatēts vesels trauks - zems podiņš ar nēdaudz ieliektu augšmalu. Pārējos gadījumos tie bijuši fragmentāri vai pat tikai atsevišķas lauskas (6. kaps).

Ē.Mugurēvičs, A.Vilcāne

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI

JERSIKAS PILSKALNĀ

Pilskalns, ko agrāk pēc tuvējās muižas dēvēja par Šlosberges pilskalnu, atrodas Preiļu raj. Jersikas pagastā Daugavas labajā krastā 10 km no Līvāniem, iepretim Ploņu saļai, starp divām strautu gravēm. Pilskalnam 75x100 m liels plakums, bet senpilsēta, kas tam pieslēdzas no ziemeļu puses, aizņem vairāk nekā 10 ha lielu teritoriju. 1939. g. arheoloģiskie izrakumi prof. F.Baloža vadībā izdarīti pilskalnā, senpilsētā un tuvējā kapulaukā. 1990.-1991. g. pētījumi pilskalnā atjaunoti. Arheoloģiskie izrakumi deva papildu liecības tam, ka šai pilskalnā varēja atrasties senā Jersikas pils.

Jersikas pils ar senpilsētu (castrum, civitas, urbs,

burg, locum castri Gerceke) vairākkārt minēta 13.-14. gs. hronikās un dokumentos. Jersikas pili tuvāk apraksta Indriķa hronika kā valdnieka Visvalža (Vissevalde, rex de Gercike) mantojumā iegūto pārvaldes centru. No šiem aprakstiem izriet, ka pili ietvērusi aizsargsiene ar torni (arx munitionis), vārtiem (porta) un nocietinājumu grāvi (fossatum). Jersikā, ko hronists dēvē par pilsētu (civitas), saprotot ar to pili un senpilsētu kopumā, katoliticīgie krustneši iegūst bagātu laupījumu - lopus, drēbes, sudrabu, pareizticīgo baznīcu inventāru. Pēc postošiem vāciešu karagājieniem Jersikas Visvaldis bija spiests kļūt par Rīgas bīskapa lēņu vīru un pakēpeniski zaudēja atsevišķus savas valsts (regnum) novadus. Pēc valdnieka nāves 13. gs. 30. g. beigās Jersika kļūst par vācu feodālu nocietinājumu. Jersikas pils beidzamo reizi minēta 1375. g., kad lietuviešu karaspēks, atgriežoties no karagājiena pret vāciešiem, šeit šķērso Daugavu.

Latvijas vēstures institūta Jersikas arheoloģiskā ekspedīcija 1990. un 1991. gadā kopumā 6 mēnešus strādāja Jersikas pilskalnā. Darbus finansēja Preiļu rajona TDP izpildkomiteja un Latvijas Kultūras fonds.

Darbs norisinājās pilskalna rietumu malā 350 m² lielā platībā, kur tika iemērīti četri izrakumu laukumi (I, I^A, II, III). II laukuma dienvidaustrumu stūris daļēji sedzās ar F.Baloža pētīto A tranšeju.

Pētītajā pilskalna daļā uz plakuma malas dabā nav novērojams valnis, kā tas ir pilskalna ziemeļu pusē. Šajā rajonā nogāze stipri izskelota Daugavas palu laikā. Nogāzes griezumā (I^A laukums) apstiprināja F.Baloža secinājumu, ka kalns bijis apdzīvots vēl pirms tā pamatīgākas nocietināšanas un nogāzes pārveidošanas darbiem. Sākotnēji rietumu nogāze bijusi apmēram 2,5 m zemāka par tagadējo. Šajā līmenī atsegts 0,20-0,25 m biezs intensīvi melns kultūrlānis, kas virs 0,10-0,15 m bieža pelēkas smilts slāņa klāj kalna sākotnējo virsmu. Melnajā kultūrlānī atrastas bezripas trauku lauskas (apmestā un gludā keramika), bronzas važiņas fragments un stipri korodējies dzelzs priekšmets. Važiņas fragments datējams ar 9. gs. Tā-

dējādi šajā gadsimtā varētu būt veikti pirmie darbi pilskalna rietumu vaļņa izveidošanā. Vispirms nogāze nolīdzināta, 5-6 m platumā uzklājot 10-20 cm biezu sarkanā māla kārtu, pēc tam veidotas kamerveida izbūves, pastāvinot nogāzi līdz 0,8-0,9 m. Kameras pildītas ar atšķirīgas nokrāsas mālu. Šaurās trūdējūšās vai tumšākas zemes joslas starp māla uzpildījumiem norāda, ka kameras varētu būt nostiprinātas ar zaru vai klūgu pinumu. Pēc tam nogāze pastāvināta vēl divas reizes, kamerveida izbūvēm pārklājot 0,4-0,8 m biezas māla kārtas. Iespējams, ka uz vaļņa uzpildījuma pastāvējuši gulbūves tehnikā celti nocietinājumi, uz to norāda degušu apaļkoku fragmenti, kas atsegti I^A laukuma ziemeļaustrumu stūrī, un kurus daļēji postījusi arī 1. pasaules kara tranšeja. Šādu nocietinājumu pastāvēšanu pilskalna Daugavas pusē uzrāda arī 1939. gada pētījumi.

Pilskalna rietumu nogāzes vaļņa iekšpusē (I laukums) atsegta degušu baļķu un māla klona paliekas. Tā kā šajā laukumā kultūrslānis nav izsmelts līdz pamatzemei, tad atsegtās konstrukcijas nav viennozīmīgi tulkojamas.

I laukuma austrumu malā 0,85 m dziļumā atsegts celtnes stūris 3,5x0,8 m. To iezīmē pārogļojušās baļķu paliekas. Celtnē bijusi būvēta gulbūves tehnikā, tās pamati likti no granītakmeņiem. Celtnes apkurināšanai izmantota akmeņu krāvuma krāsns (2. krāsns). Celtnes vietā atrastās rotas - aproces, gredzeni u.c. senlietas datējamas ar 12. gs.

I laukuma dažādos slāņos konstatētas vēl četras krāsns, bet 1. pasaules kara postījumu dēļ nebija iespējams noteikt ar tām saistītās celtnes. Viena no krāsniem atsedzās 0,5 m dziļumā 4. kārtas līmenī (1. krāsns). Krāsns loku veidojuši "U" burta veidā likti lieli plienakmeņi un granītakmeņi. Krāsns velve vēlākajās pārbūvēs nopostīta, šķiet, ka tā bijusi veidota no granītakmeņiem (p 10-15 cm). Krāsns griezuma profili uzrāda trīs reizes atjaunotu māla klonu. Krāsns ziemeļu galā atsedzās otrs granītakmeņu loks, kas varētu būt saglabājies no hronoloģiski agrāk būvētas krāsns (1.^a krāsns).

Vēl divas krāsns atsedzās 5. kārtas līmenī. Vienu no tām (3. krāsns) postījusi 1. pasaules kara tranšeja. 4. krāsns

loku veido aplī izliktu lielāku plienakmeņu plāksnes. Krāsna pamats izlikts ar plienakmeņu grīdiņu, kas segta ar 0,15 m biezu māla klonu. Krāsns velve varēja būt veidota no māla.

III laukumā ziemeļrietumu stūrī konstatēts, ka vāļņa māla uzpildījums no iekšpuses nostiprināts ar guļkoku iezogu, ko satur iedzīti pāļi. Šajā daļē iezīmējas vēl vienas celtnes stūris, kas pieslēdzas pilskalna valnim. Celtnes stūri iezīmē 5-10 cm plata deguma josliņa un stipri degušu balķišu (grīdojuma?) paliekas celtnes ziemeļu pusē. Apkures sistēma celtnē nav konstatēta, nav arī celtni datējošu atradumu.

III laukumā atsegta slīpi pret valni liktu plienakmeņu krāvums (2,0x1,5 m), kam austrumu galā pieslēdzas lielu granītakmeņu josla ap 4 m garumā. Spraugās starp lielajiem akmeņiem - mazāku granītakmeņu pildījums.

Divās darba sezonās atrastas 446 senlietas. Visumā tās raksturīgas latgaļu materiālsējai kultūrai. Atradumu vidū ir darbarīki un sadzīves priekšmeti: dzelzs sirpis, dzelzs harpūnveida šķēpa gali, dzelzs un kaula ileni un naži, dzelzs un bronzas makšķerāķi, vērptamo vārpstiņu skriemeļi (18. att.: 6, 9-11, 14-16). Atrastas arī dažādas rotas un to fragmenti - bronzas un dzelzs aproces, gredzeni, važiņas, dzelzs rotadatas, dzelzs un bronzas pakavsaktas, bronzas trapecveida un apaļie piekariņi u.c. (18. att.: 1-5, 8, 12-13). Īpaši jāatzīmē reti sastopama rota - par saktu pārveidots ornamentēts segmentveida važturis (18. att.: 7). Šādas formas važturis ar analogisku ornamentu atrasts Turaides pilī un datēts ar 12. gs. Kopumā senlietu materiāls datēts galvenokārt ar 10.-13. gs. Tikai nedaudzos eksemplāros pārstāvēti no Austrumu zemēm nākušie priekšmeti - stikla krelles, kauri gliemežvāķi, Volīnijas rozā šifera vērptamās vārpstas skriemeļi. No pareizticības simboliem konstatēts tikai viens sv. Jura piekariņš. Tādējādi senlietu materiāls neapstiprina spēcīgu pareizticības un Krievzemes kņazu ietekmi Jersikas pilskalna iedzīvotāju dzīvē.

Jersikas pilskalna kultūrslāņos bagātīgi pārstāvēta keramika - vairāk nekā 10 000 lausku, t.sk. 570 bezripas trauku lausku (švīkātā, apmestā, gludā, ar naglespiedumiem rotātā un

gludinātā). Izrakumos iegūts arī osteoloģiskais materiāls (2900 vienību).

I.Ose

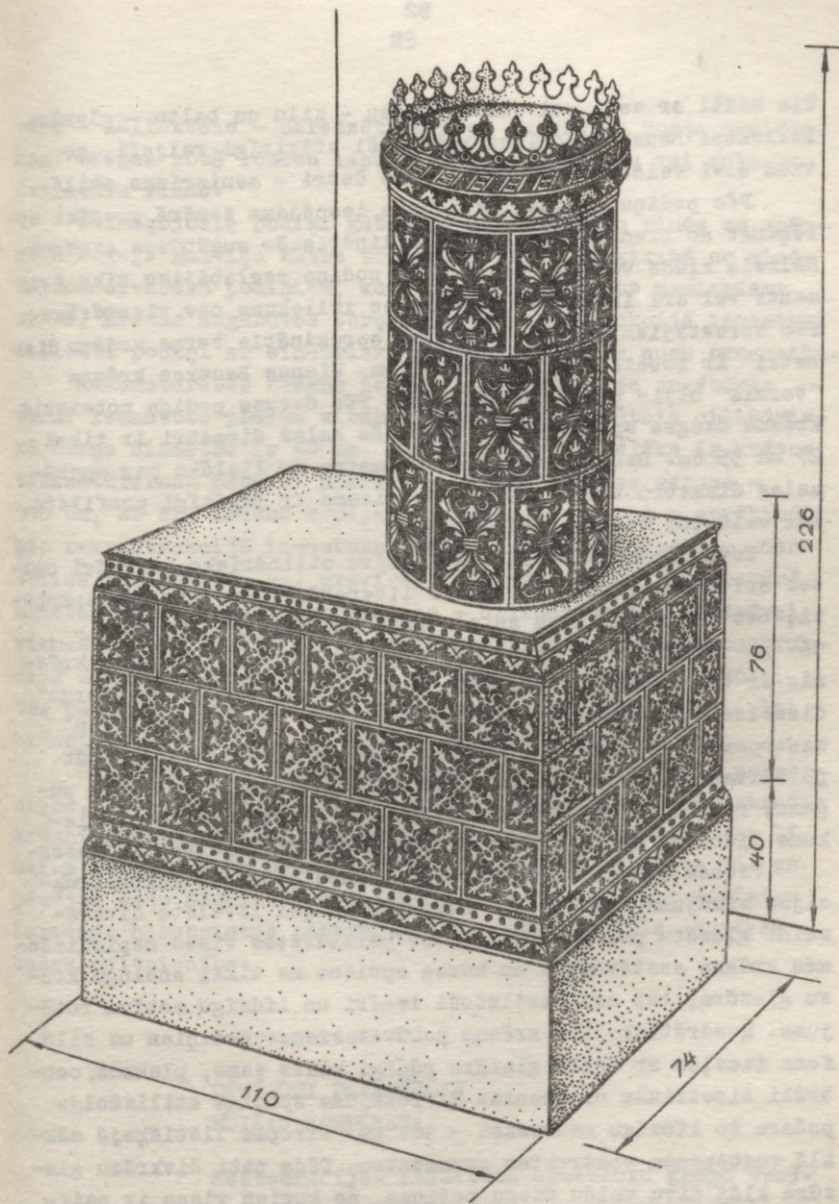
16. GADSIMTA TORŅA KRĀSNS BAUSKAS PILĪ

Torņa krāsns nosaukums radies pēc tās ārējā izskata - uz taisnstūra paralēlskalņa formas pabūves, kurā atrodas kurtuve, paceļas daudzstūrainā vai cilindrišķa augšbūve, kas atgādina torni. Daudzstūrainās torņa krāsns Vidus-eiropā cēla visu 15. gadsimtu, bet 16. gadsimtā parādījās cilindrišķās torņa krāsns, kuras būvēja no izliektiem plāksnes podiņiem.

Parasti pēc arheoloģiskajos izrakumos atrasto neizliektu krāsns sienas un dzegu podiņu formas un lieluma var tikai aptuveni spriest par kādreizējās krāsns izmēriem un izskatu, jo nelielu izmēru podiņus krāsns sienās varēja kombinēt visdažādākajos veidos. Toties cilindrišķās torņa krāsns sastāvdaļas - podiņi ar izliektu virsmu - dod iespēju diezgan precīzi noteikt bijušās krāsns uzbūvi un izmērus. Noliekot vienu otram blakus vairākus šādus podiņus, tie ar savu izliekumu plānā veido noteikta lieluma apli.

Izliektie podiņi vai to fragmenti Bauskas pilī (izrakumu vad. A.Caune), tāpat kā citur Latvijā, atrasti samērā maz. No vairāk nekā 10 000 krāsns keramikas fragmentu, ko savāca Bauskas pilī, tikai daži desmiti ir izliektie podiņi vai to lauskas. Iespējams, ka cilindrišķo torņa krāsnu retais pielietojums saistīts ar šīs grupas podiņu salīdzinoši sarežģīto izgatavošanu.

Bauskas pilī atrastas izliektas krāsns četrus veidus sastāvdaļas - krāsns sienas podiņi, kuru rotātajai virsmai ir izliekta kvadrāta vai vertikāli izstiepta taisnstūra forma, dzegu podiņi ar profilētu virsmu, kā arī vainagojošie podiņi.

19. att.

Tie klāti ar zaļu vai arī divkrāsu - zilu un baltu - glazūru. Izliktos Bauskas podiņus rotā seši atšķirīgi reljefi, no tiem divi veidoti renesanses, bet četri - manierisma stilā.

Pēc podiņu virsmas izliekuma iespējams samērā precīzi aprēķināt no tiem būvēto krāsņu cilindriskās augšbūves izmērus. Neliela kļūda var rasties, ja no podiņa saglabājies sīks fragments vai arī izstrādājuma virsmas izliekums nav vienmērīgs. Pēc atrestajiem Bauskas podiņiem aprēķinātie torņa krāsņu diametri ir robežās no 40 līdz 50 cm. Vienas Bauskas krāsns "tornis" bijis pārsteidzoši mazs. Pēc dzegas podiņa noteiktie krāsns dzegas apakšējās un augšējās malas diametri ir tikai 27 un 35 cm. Dzegas augšmalas diametrs ir lielāks par apakšmalas diametru tāpēc, ka podiņa virsma ir bagātīgi profilēta, lai veidotos dzegas izvirzījums.

Torņa krāsns ir līdzīgu izmēru cilindrisko augšbūvi celts arī Viduseiropā. To izmēri literatūrā līdz šim nav apkopoti, bet ziņas par tiem sniedz ikonogrāfiskais materiāls - 16. gs. gravīras ar interjeru skatiem. Attēlos redzamās krāsns ir tikai nedaudz lielākas par cilvēka augumu, un "torņu" diametrs aptuveni līdzinās cilvēka plecu platumam. Šodien sastopamais uzskats, ka senajos attēlos krāsns varētu būt pārādītas neproporcionāli mazas salīdzinājumā ar cilvēka augumu, neatbilst patiesībai. Izrakumos atrasto podiņu izliekums liecina, ka torņa krāsns dabā tiešām bijušas tik mazas.

Vienas Bauskas torņa krāsns uzbūve attēlota rekonstrukcijas zīmējumā (19. att.). Rekonstrukcijai izvēlēta divkrāsaini glazētu podiņu grupa, kurā pārstāvētas visas nepieciešamās krāsns sastāvdaļas un kuras apvieno ne tikai analogu krāsu glazūra, bet arī atbilstoši izmēri un līdzīgu motīvu rotājums. Kvadrātiskajiem krāsns pabūves sienas podiņiem uz zilā fona izceļas ar baltu glazūru rūpīgi klāts zems, plakans, centrāli simetrisks ornamenti. Šī rotājuma spēcīgā stilizācija padara to līdzīgu maureskai - 16. gs. Eiropas lietišķajā mākslā sastopamam abstraktem ornamentam. Tāda pati divkrāsu glazūra klāj divu veidu dzegu podiņus, no kuriem viens ir neizliktas un izmantots krāsns pabūves taisnajai dzegai, bet

otrs - izliektais - paredzēts krāsns augšbūves torņa noslēgumam. Dzeģes rotāj robotu lapu kimatiji un vijumu vai aplū un četrstūru rinda.

Vainagojošie podiņi gatavoti kā trijstūru rinda ar spārnotu enģeļa galviņu katra trijstūra vidū. Atšķirībā no minētajiem divkrāsu podiņiem, kuru rotājums veidots manierisma stilā, krāsns augšbūves torņa sienām rekonstrukcijā izmantoti izliekti podiņi ar simetrisku renesanses stila augu ornamentu.

Rekonsturētās krāsns izmēri aprēķināti pēc augšbūves tornī izmantoto podiņu virsmas izliekuma. Iegūtais cilindriskā torņa diametrs ir 50 cm. Par to nedaudz lielāks ir krāsns taisnstūrsainās pabūves platums - 74 cm. Pabūves garums - 110 cm, kā arī krāsns kopējais augstums - 226 cm - aprēķināti pēc rekonstrukcijā izmantoto podiņu skaita un izmēriem, cenšoties ievērot 16. gs. gravīrās redzamās, kā arī literatūrā minētās torņa krāsns proporcijas - cilindriskajai augšbūvei vienmēr jābūt augstākai par taisnstūrsaino pabūvi. Rekonstrukcijā Bauskas krāsns novietota uz mūrēta un apmesta cokola, tās pabūves viena šaurākā mala piemūrēta telpas sienai, lai krāsni varētu kurināt no blakus esošās telpas.

Šķautņaino un noapaļoto formu mija, līdzsvarotās proporcijas, kā arī kontrastējošais divkrāsu glazējums rekonstruēto krāsni padara sevišķi dekoratīvu un iespaidīgu. Šāda vai līdzīga torņa krāsns Bauskas pili varēja tikt uzbūvēta 16. gs. pēdējos gadu desmitos, kad Bauska bija kļuvusi par nozīmīgu Kurzemes hercogistes centru un tika pabeigta pils jaunākās daļas celtniecība.

A.Pravornis

PĒTĪJUMI BRAMBERĢES
MUIŽAS KOMPLEKSĀ

Restaurācijas institūta arheologu grupa 1989.
un 1990. gadā turpināja izrakumus Jelgavas rajona Glūdas pa-
gasta Bramberģes muižas kompleksā.

Pētījumi notika 400 m² lielā platībā. Kultūrslāņa biežums līdz 2,6 m. Izrakumos atrastas 22 senlietas, 100 krāsns podiņu fragmenti, 79 keramikas lauskas.

Tika pētīti pamati pie 17. gs. celtās pārvaldnieka mājas dienvidu sienas, kuri daļēji atsegti jau iepriekšējā sezonā. Izsekojot šos pamatus, tika atklāts četrstūrainis mūrēts pagrabs (20. att.: A). Tā izmēri apmēram 7x8 m.

Pagraba dziļums līdz 2,6 m. Virs grīdas līmeņa intensīvs, apmēram 15-20 cm biezs tumšs zemes slānis, kurā dzīvnieku kauli. Grīda - dēļu, stipri trūdējusi. Virs grīdas līmeņa atrastas t.s. akmensmasas keramikas trauku lauskas.

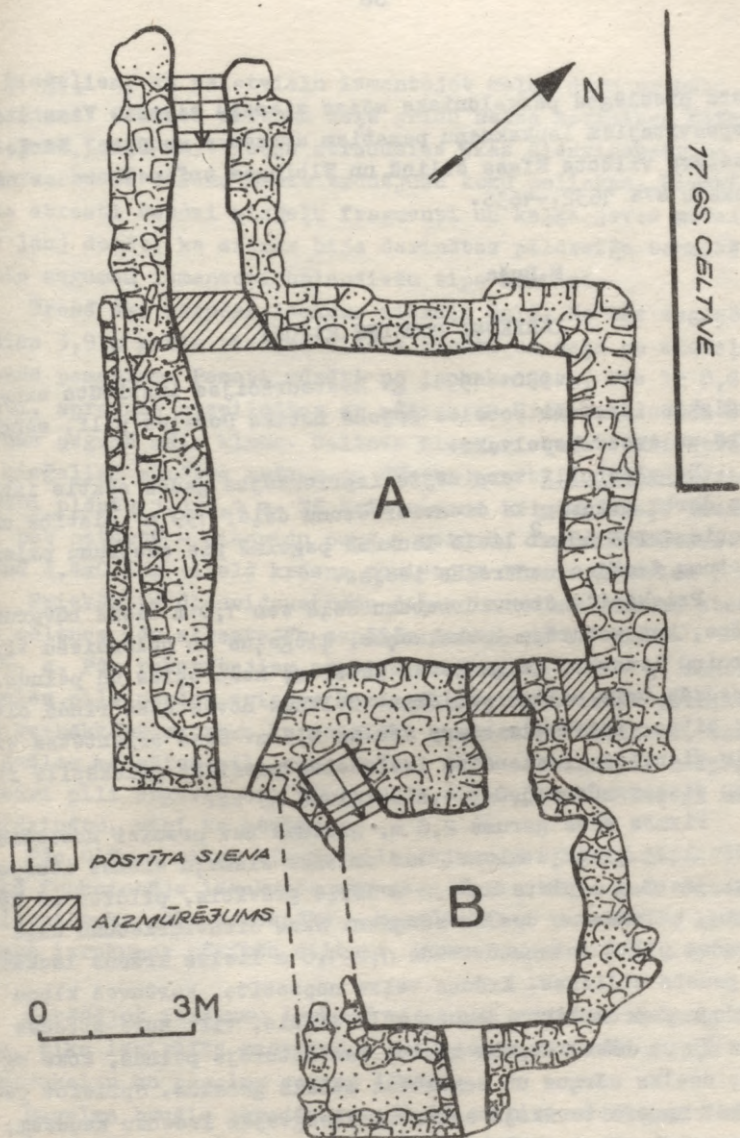
Pagraba sienas mūrētas no neapstrādātiem laukakmeņiem, kuri saistīti ar sarkano mālu. Atsegta pagraba ieeja, kura izmūrēta ārpus pagraba telpas tā dienvidrietumu stūrī. Domājams, pagraba telpā vedušas zemē ierakts kāpnes ar koka dēlišu pakāpieniem. Izmūrētās pagraba ieejas aizbēruma augšējā daļā atrasts Polijas Jāņa Kazimira (1649-1668) vara šiliņš. Turpat aizbērumā virs pagraba grīdas līmeņa atrasts Gotharda Ketlera 1576. g. šiliņš.

Virš pagraba dēļu grīdas, uz kuras 15-20 cm biezs intensīvi melns zemes slānis, ap 1,5 m biezs gaišas smilts aizbēruma, virs tā - būvgruži, laukakmeņi, ķieģeļu fragmenti.

Pagraba ziemeļaustrumu stūrī izmūrēta niša, kuras garums 1,7 m, platums - 1,1 m. Šo lielo pagrabu izmūrēta eja savieno ar mazāku mūrētu pagrabu. Ejas garums nepilni četri metri, platums - 1,1 m.

Mazākais no abiem savienotajiem pagrabiem (20. att.: B) izmūrēts no skaldītiem laukakmeņiem, kas saistīti ar sarkano mālu. Pagraba telpas izmēri 4,2-4,5x4,1 m. Tā austrumu sienā apgalsmes lūka. Mazākā pagraba dienvidrietumu stūrī ieejas kāpnītes izliktas no sarkanām ķieģeļiem. Mazākais pagrabs aizbērts ar degušiem akmeņiem, būvgružiem, sarkanu ķieģeļu fragmentiem, oglēm, lielākiem pēroglota koka gabaliem. Mazākā pagraba sienu virsmā saglabājusies pārseguma siju ligzdas.

Pārvaldnieka mājas ziemeļu galā atklāti stipri postīti akmens pamati. Domājams, šeit atradusies neliela celtnīte,

20. att.

kura pieslēgta pārvaldnieka mājas ziemeļu sienai. Virs šiem nopostītajiem laukakmeņu pamatiem atrestas monētas: Kārļa Gustava viltots Rīgas šiliņš un Elbingas trīspelhers ar uzrakstu SVE 1632.-1636.

M.Ruša

IZRAKUMI DOBELES RAJONĀ

1990.-1991. g. Restaurācijas institūta arheoloģiskie izrakumi Dobeles rajonā notika Dobeles pilī, senpilsetā un Auces kapulaukā.

Dobeles pilī turpinājās iepriekšējos gados sāktie izpētes darbi priekšpils dienvidrietumu daļā, 199 m² platībā un jauniemērītā 60 m² lielā laukumā pagalmā pie austrumu palāsta rietumu fasādes centrālās ieejas.

Priekšpils dienvidrietumu daļā zem 1,0 m bieza būvgruzu slāņa, kas saturēja laukakmeņus, ķieģeļus un holandiešu tips kārniņu leuskas, kaiķa javas gabalus, koka ogles un pelnus, atsedzās trīs celtņu paliekas. Celtnes novietotas rindā cita aiz citas, intervāls starp tām ap 0,5 m. Ēkas orientētas ziemeļu-dienvidu virzienā un izvietotas paralēli priekšpils rietumu aizsargmūrim 3,0-3,4 m attālumā no tās.

Pirmās ēkas garums 2,6 m, platums nav precīzi nosakāms. Grīdu klāj ķieģeļu klons. Gar celtnes ziemeļu sienas iekšpusi atklājās 0,4 m plats un 0,2 m dziļš grāvītis, pildīts ar koka ogļēm, pelniem un dzelzs sārņiem. Ēkas dienvidrietumu daļā atrodas plānā taisnstūrveida 1,2x1,0 m lielas krāsns laukakmeņu pamata atliekas. Krāsns velve nopostīta, kurtuves klonu veidoja 2-3 cm biezs deguša māla slānis, virs kura atradās līdz 20 cm bieza deguma kārtā, kas saturēja pelnus, koka ogles, dzelzs sārņus un sakusušus metāla gabalus. Spriežot pēc krāsnī un tās tuvākajā apkārtnē atsegtajām izdedžu kaudzēm, krāsns kalpojusi metāla apstrādei.

Otra celtnes plānā 4,2x3,5 m liela. Saglabājušies ēkas rietumu un dienvidu sienu pamati, kas mūrēti no laukakmeņiem

un ķieģeļiem, kā saistvielu izmantojot kaļķa javu ar mālu maisījumu. Celtnes rietumu daļā grīdu sedza keramikas flīzes (24,5x24,5x6,0 cm). Ieeja atradusies ēkas dienvidaustrumu stūrī. Pamatu virsmu sedza trūdējušu koku paliekas. Virskārtā tika atrasti daudzi ķieģeļu fragmenti un kaļķa javas gabali. Tas ļauj domāt, ka sienas bija darinātas pildrežģa tehnikā. Jūmta segumam izmantoti holandiešu tipa ķērņiņi.

Trešā ēka atrodas laukuma ziemeļu daļā. No tās saglabājušies 3,9 m garie rietumu sienas pamati un daļa no ziemeļu sienas pamatiem. Pamati mūrēti no laukakmeņiem, tie ir 0,6 m plati, spraugas aizpildītas ar māliem un ķieģeļu lauskām. Grīdas segumā māla klons. Celtnes ziemeļrietumu stūrī atrodas no ķieģeļiem mūrētas krāsns un dūmeņa pamati. Dūmeņa ārējie izmēri plānā 1,1x1,1 m. Tā trīs sienas ir pusķieģeļa biezumā, bet ceturrtā - dienvidu pusē - veidota divreiz biezāka. Plānā 1,4x0,6 m lielā krāsns novietota dūmeņa dienvidu pusē.

Priekšpils dienvidaustrumu daļas izrakumu laukumā atsegtās celtnes pēc atrastajām monētām datējamas ar 1660.-1665. g. Pēc rakstītajiem avotiem zināms, ka 1658. g. rudenī Dobeles pils nonāca zviedru karaspēka varā. Zviedru garnizonam vairākkārt uzbruka kurzemnieku zemessargu vienības, kas uz dažiem mēnešiem pili gan ieņēma, taču nosargāt to nespēja. Zviedri pili atguva, bet 1660. gadā, izlaupītu un daļēji uzspīdzinātu, viņi to atstāja.

Pēc Olīvas miera līguma pili atjaunoja. Domājams, šajā laikā funkcionēja izrakumos atsegtās ēkas. 1665. gadā Dobeles pili uzbruka poļu karaspēks - karadarbības rezultātā, liekas, nodega izrakumos pētītās celtnes, kuras vairs netika atjaunotas.

Strādājot izrakumu laukumā pie pils austrumu korpusa ieejas, tika izvirzīts uzdevums - noskaidrot centrālo kāpņu konstrukciju un pagalma seguma līmeni.

Pagalma bruģis atradās zem 20-60 cm biezas būvgružu kārtas. Šajā līmenī pie palasta sienas iezīmējās arī trīs kāpņu pakāpieni un plebūves paliekas. Atsegtās konstrukcijas attiecas uz diviem celtniecības periodiem.

Pirmajā būvperiodā pagalms klāts ar laukakmeņu bruģi no rūpīgi izmeklētiem, δ 40-80 cm plakaniem akmeņiem. Pie ieejas kāpnēm mazi - δ 5-10 cm - akmeņi. Bruģa akmeņi guldīti uz 10 cm biezas izlīdzinošas smilts kārtas.

Pie ieejas durvīm pils austrumu korpusā atsegti trīs kāpņu pakāpieni, kas veidoti no apskaldītiem laukakmeņiem. Pakāpienu augstums 25 cm, platums - ap 60 cm. Uz šo periodu attiecas arī izrakumu laukuma dienvidu daļā pie pils sienas izbūvētas piebūves (plānā 3,0x5,0 m) pamatu paliekas. Piebūve atsegta daļēji, pamati ap 0,7 m plati, veidoti no laukakmeņiem un ķieģeļiem. Pēc arheologa A. Ceunes domām, tie varētu būt pamati no šrējām kāpnēm uz korpusa otro stāvu. Viņš uzskata, ka otrajā būvperiodā saglabājās ieejas vieta pirmajā stāvā, bet gar pils sienu bija izveidota atklāta galerija. No tās saglabājušies pils sienai perpendikulāri piemūrētie, ap 3,0 m garie un ap 1,5 m platie galerijas balstu pamati. Tie mūrēti no laukakmeņiem un ķieģeļiem, saistot tos ar kaļķa javu. Pret pagalmu vērsto galerijas balstu plakni rotājuši pilastri, no kuriem saglabājusies tikai apakšējā daļa.

Dobeles pils 1691. gada inventarizācijas aktā sniegts šī pils korpusa apraksts: "... mājas priekšā kāpnes ar 7 pakāpieniem, kas ved uz augšu, darinātas no stipriem ozolkoka balstiem un trelīņiem."

Pētitajos laukumos iegūti atradumi, kas raksturo Dobeles pils materiālo kultūru.

Abās izrakumu sezonās atrastas pavisam 152 senlietas, no tām 12 monētas, 486 keramikas trauku un 1172 krāsens podiņu leuskas, 711 stikla darinājumu un 152 holandiešu pīpīšu fragmenti, dažādas būvdetaļas - dzelzs naglas, apkalumi, logu stikli, dzīvnieku kauli.

Senlietas attiecas galvenokārt uz 16.-17. gs., bet atrestas arī 11.-13. gs. bronzas pakavsaktas ar atrotītiem (21. att.: 6) un masīviem skaldņotiem galiem (21. att.: 1). Pēc funkcionālās nozīmes senlietas var iedalīt šādi: darbarīki - greblis (21. att.: 11), kalēja veseris (21. att.: 16); ieroči - bultas gals (21. att.: 4), dunča maksts uzgalis

(21. att.: 12); zirglietas - laužņu fragmenti (21. att.: 14, 15); bronzas rotas - pakavsaktas ar pogu galiem (21. att.: 3); apģērba piederumi - jostassprādzes (21. att.: 7, 8); sadzīves priekšmeti - bronzas karote (21. att.: 13), nazis ar kaula rokturi (21. att.: 17); glazēta keramikas vāzīte (21. att.: 10) un ornamentēts, griezumā U veida kaula priekšmets, kura funkcionālā nozīme nav noskaidrota.

Dobeles senpilsētas teritorijā, Bērzes upes labajā krastā uz rietumiem no viduslaiku mūra pils, starp Tērvetes un Saldus ceļiem pašvaldība nolēma novietot atjaunoto K.Zemdegas veidoto pieminekli, kas veltīts Dobeles atbrīvošanai.

Senpilsēta (Hakelwerk) pirmo reizi rakstos minēta Atskaņu hronikā, vēstot par ordeņa karaspēka 1279. gada uzbrukumu Dobeles pilij.

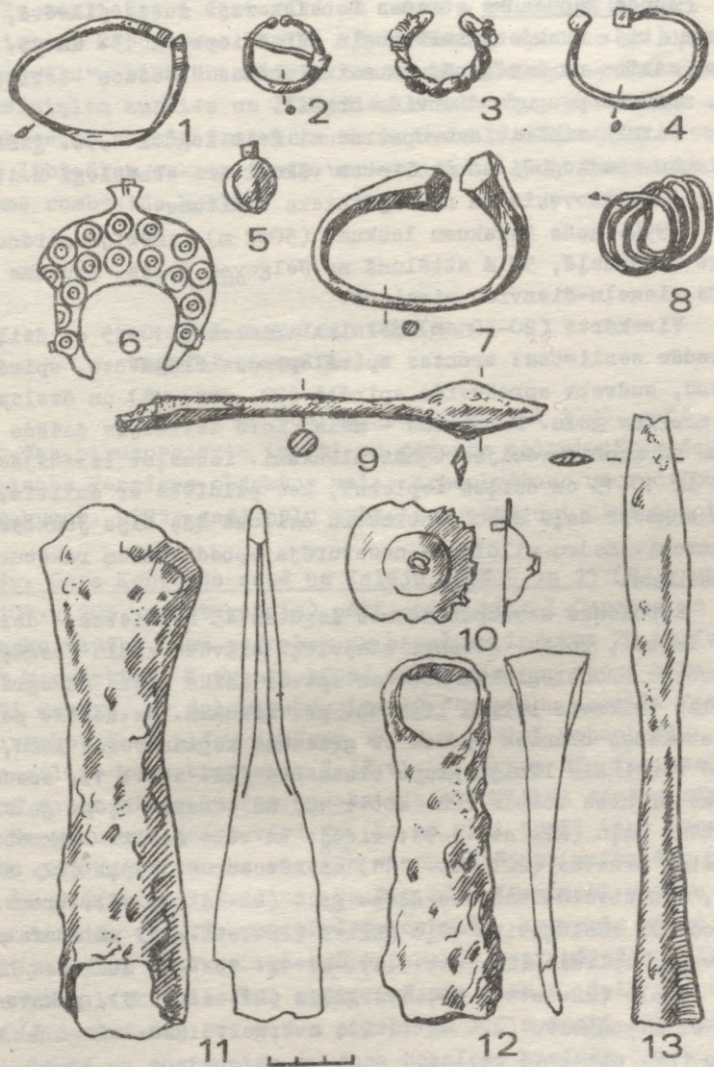
Senpilsētas rietumu daļā arheoloģiskie izrakumi notika 1958.-1959. g. J.Daigas vadībā, bet 1977. gadā - dienvidu daļā. Pēc iegūtajiem materiāliem konstatēja, ka šī teritorija bija apdzīvota jau 1. g.t. p.m.ē. un m.ē. 1. g.t. 1. pusē; 12.-13. gs.

1991. gada arheoloģisko izrakumu uzdevums - izpētīt kultūrlāni jauncelāmā pieminekļa pamatu rajonā 36 m² lielā platībā.

Zem 15-25 cm biezas velēnas atsedzās kultūrlānis. To veidoja tumša, blīva mītnu zeme - grunts, kas saturēja mālus, ķieģeļu šķembas, oļus, koka ogles, dzīvnieku kaulus. 5-15 cm biežais kultūrlānis saglabājies daļēji, galvenokārt laukuma malās. Vidusdaļā tas nopostīts, izbūvējot gājēju ceļus, betona kāpnes un rokot elektrības kabeļa tranšeju.

Laukuma dienvidrietumu stūrī un centrā atradās divas pamatzemē iedziļinātas saimniecības bedres - vienai ϕ 1,60 m, otra - 1,70x1,10 m liela, un dziļums attiecīgi 0,86 m un 0,38 m.

Atrastas vēlās dzelzs laikmeta un viduslaiku senlietas - sirpjveida nazis (21. att.: 9) un zirga pakava fragments. Iegūtas arī keramikas trauku (t.sk. gludās), dobo krāsns podiņu un loģu stiklu lauskas, dzelzs naglas, sārņi.

Auces kapulauks atrodas Dobeles raj. Auces pilsētā, Jelgavas (bij. Gvardes) ielā augļu dārzā iepretī 13. un 15. namam, mācību un izmēģinājumu saimniecības "Vecauce" teritorijā, morēnas paugura dienvidu nogāzē.

Pirmie zināmie savrupatradumi šeit iegūti 1990. gadā. Kapulauku apsekojuši un senlietas vākuši arī arheologi M. Atgāzis, J. Siatkovskis un novadpētnieks V. Ritums.

1990. gada izrakumu laukumā (30x2 m) iemērīja morēnu paugura vidusdaļā, 50 m attālumā no Jelgavas ielas. Laukums orientēts ziemeļu-dienvidu virzienā.

Virskārtā (20-30 cm) mālaina aramzeme, 10-15 cm dziļumā atradām senlietas: bronzas spirālaproces fragmentu, spirālgredzenu, sudraba apročveida spirāli (22. att.: 8) un dzelzs šķēpa smailes galu. Pamatzeme - māls, kurā iezīmējās dažāda lieluma un konfigurācijās tumši plankumi. Izmēlot izrādījās, ka tās ir 10-15 cm dziļas ieplakas, kas pildītas ar smiltīm, tikai augšējā daļā dažu centimetru dziļumā tās bija jauktas ar aramzemi. Bedru pildījums nesaturēja apbedījumiem raksturīgus atradumus.

Kapulaukā savrupatradumos iegūtas 45 senlietas - darberīki, ieroči, rotas. Atrasti atsevišķi cilvēku kaulu fragmenti. Atradumu hronoloģiskās robežas aptver laika posmu no agrā dzelzs laikmeta beigām līdz 13. gs. sākumam. Uz senāko periodu attiecas bronzas aproce ar griezumā segmentveida loku, ko rotā vertikālu līniju grupu ornamenti (22. att.: 1), apsūdrabotes bronzas tutuls (22. att.: 10) un uzmavas šķēpa gals ar platāko ceļu (22. att.: 9); vidējo un vēlo dzelzs laikmetu pārstāv uzmavas (22. att.: 11) un kātcauruma kapli (22. att.: 12), lancetveida uzmavas šķēpa gals (22. att.: 13), bronzas aproce ar skaldņotiem vāļu galiem (22. att.: 7) un sudraba apročveida spirāle (22. att.: 8). Uz 12.-13. gs. attiecas bronzas lunula (22. att.: 6), zvārgulis (22. att.: 5), pakavsak-tas ar magoņgalvu (22. att.: 2), zvārgalvu (22. att.: 3) un pogu (22. att.: 4) galiem.

Auces kapulauks atrodas zemgaļu apdzīvotās teritorijas rietumu malā - vietā, kur iezīmējas etniskā robeža ar kuršiem.

Atrastās senlietas - darbarīki un rotas - pārsvarā tipiski zemgaliskas; kātcauruma kapļi, krustadatas, aproces ar šķautpajniem vāļū galiem un masīvās manšetveida. Iegūtas arī tuvējiem kaimiņiem kuršiem un lībiešiem raksturīgas senlietas - kuršu bronzas tutula fragments ar sudraba platējumu (22. att.: 10) un lībiešiem raksturīgais uznavas šķēpa gala fragments ar griezumā rombveida kaklu.

D.Svaršne

POLIJAS ARHEOLOGU PĒTĪJUMI VECRĪGĀ 1990. g.

Polijas restaurācijas firma PKZ 1990. gadā, veicot ēku pirmsprojekta izpēti un remonta celtniecības darbus, piecos Vecrīgas objektos veica arheoloģisko uzraudzību un izrakumus. 1991. gadā poļu arheologu pētījumi Rīgā nenotika.

Sv. Gara Konventa sētā un Kalēju ielā 9 un 11 (2. grupa, 87., 104., 105. gruntsgabals) pētījumi notika I.Gurskas un V.Gļinska vadībā, ēku pagrabos un pagalmos izrokot 28 šurfus 262 m² kopplatībā. Konventa sētas ziemeļrietumu stūrī tika atrakti masīvu, no dolomītakmeņiem mūrētu sienu pamati. Tie ļauj izsekot ēkas plānu apmēram 18x18 m lielai Zobenbrāļu ordeņa pilij, kas atradusies šajā vietā. Ārpus šīs teritorijas arī dažos citos šurfos konstatēja atsevišķus senāku mūra sienu fragmentus. Ņemot vērā to, ka ne visi šurfi tika izrakti līdz pamatzemei un ka atsegto sienu mūrējuma materiāls un veids ir atšķirīgs, jāsecina, ka šie mūru fragmenti varētu būt no dažādām 13.-17. gs. būvētām celtnēm. Konventa sētas un Kalēju ielas 7. ēkas robežmūra pamatos saglabājušās paliekas no viduslaiku pilsētas nocietinājumu sienas. Šeit zem zemes aizsargmūrī atklāti 2,7 m augsti un 1,5 m plati aizmūrēti vārti. Šurfi uz austrumiem no Jura baznīcas apsīdas, 14.-18. gs. klostera kapsētas teritorijā atsegti 17 apbedījumi, kas likti četrās kārtās cits virs cita. Vienīgā atrastā ka-

pa piedeva ir dzelzs nazis.

Miesnieku ielā 17 (8. grupa, 20. gruntsgabals) M.Ščepanikas un J.Gžeskovjaka vadībā tika pabeigti 1988. g. sāktie arheoloģiskās uzraudzības darbi, kas notika ēkas pagraba telpās, kurās pazemināja grīdas līmeni. Gruntsgabala vidū, 10 m attālumā no Miesnieku ielas tika konstatētas plānā apmēram 5x5 m lielas, senākas, no ķieģeļiem mūrētas celtnes paliekas. No tās fragmentāri saglabājušās trīs sienas. Ieeja ēkā bijusi no Miesnieku ielas puses. Pretējā sienā saglabājušās rindā cita citai līdzās ierīkotas sešas nelielas nišas apgaismes ķermeņu novietošanai. Virs katras nišas - no diviem ķieģeļiem izveidota divslīpu jumtīņa pārsedze. Sienu apakšējā daļa mūrēta no apskaldītiem dolomītakmeņiem.

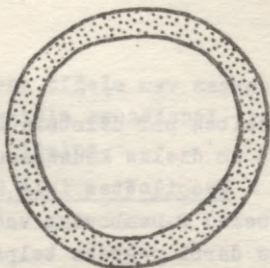
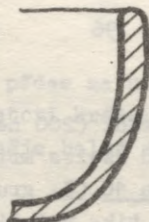
Jāņa ielā 6-18 (2. grupa, 123., 124., 125., 126., 127., 128., 129. gruntsgabals) A.Huņiča vadībā tika veikti arheoloģiskās uzraudzības darbi pagraba telpās, kurās pazemināja grīdas līmeni. Norakto kultūrlāni veidoja būvgruži, kuros atrastas māla, fajansa, stikla, porcelāna trauku lauskas un 16.-17. gs. krāsns podiņu fragmenti. Starp tiem viens vesels zaļi glazēts podiņš ar bruņnieka pusfigūras attēlu un parakstu "ECCOHIAS". Izrakti vairāki lieli dekoratīvu akmens kalumu fragmenti, kas varētu būt saistīti ar senāku ēku nojauktiem durvju portāļiem.

Aldaru ielā 5 un 10 (8. grupa, 85., 88. un 130. gruntsgabals) R.Kirkovska vadībā tika izrakti četri šurfi 17 m² kopplatībā. Šurfā, kas izrakts 5. ēkas pagrabā blakus sienai netālu no M.Trokāņa un Aldaru ielas stūra, atklāja liecības par vietēju stikla ķeļļu izgatavošanu 13.-14. gs. Šeit atrastas 694 dzeltenas un zaļas stikla krellītes, 20 šādū krellīšu pusfabrikāti un 10 stikla masas sakusuma gabaliņi. Šurfa vienā galā tika daļēji atsegta arī varbūtējās stikla kausēšanas krāsns paliekas. Šajā pašā ēkā 2. šurfā atklāja astoņus apbedījumus bez kape piedevām. Tie saistāmi ar kapsētu pie bijušās sv. Nikolaja baznīcas, kuras pamati meklējami šajā kvartālā kādreizējā Krievu tirgotāju sētā.

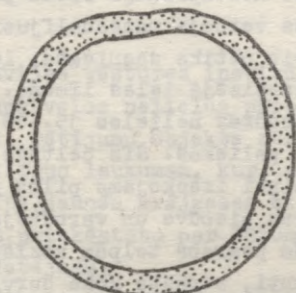
10. ēkā, kas atrodas Aldaru ielas pretējā pusē, atrastas

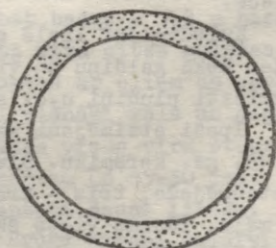
4

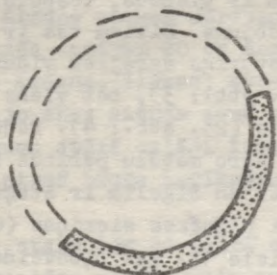
3

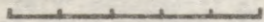
2

1

23. att.

liecības par dzintara apstrādi (200 nelieli dzintara gabaliņi) un dzelzs kausēšanu (30 dzelzs krica gabali).

Vecpilsētas ielā 8^a un 10 (3. grupa, 133. un 134. gruntsgabals) P. Dembovska vadībā tika veikti arheoloģiskās uzraudzības darbi pagraba telpās, kurās pazemināja grīdas līmeni vai arī nostiprināja sienu pamatus. Kultūrslāni zem pagraba grīdas veidoja mazsadalījusies organisko vielu masa. Pamatzeme šeit netika sasniegta, iedziļinot rakumus pat 3,5 m dziļi zem pašreizējās ielas līmeņa. Tūlīt zem 8.^a ēkas pagraba grīdas atsedzās nelielas 15.-16. gs. celtas ķieģeļu ēkas sienu pamatu paliekas. Šīs celtnes pamati ietiecās jau kultūrslānī. Ēcīņai izsekojams pilns plānojums - visas četras sienas, ieejas piedūve un varbūtēja paverda vai krāsns vieta. Zem pārsējām pagraba telpām atklāti četru dažādu koka ēku sienu fragmenti, atrasta koka durvju vērtne un fragmentāra koka ragavu sliece.

Kultūrslānī lielā skaitā atrasti šādas apavu fragmenti, dažas koka galdīņu un virpotu trauku daļas, no priežu mizas izgriezti pludiņi u.c. senlietas.

Īpaši atzīmējami septiņi māla tīģeļi, kas atrasti kopā ar 13. gs. keramiku. Divi tīģeļi ir veseli, diviem - forma restaurējama, trīs - fragmentāri. Tīģeļi pagatavoti no vietējā māla, lūzuma vietās šķautnes krāsa gandrīz visiem pelēka, tikai vienam - sarkani oranža. Apakšdaļas forma visiem tīģeļiem ir vienāda, ieapaļa. Atšķirīgs ir augšdaļas un sānu izveidojums. Diviem tas ir cilindrisks (23. att.: 1, 2), kas raksturīgs agrajiem viduslaikiem, vienam - konusveidīgs (23. att.: 3), bet viens izskatās pēc nelielas padziļas bļodīņas (23. att.: 4). Pēdējais pēc savas formas atgādina masīvos agro metālu perioda bļodveida tīģeļus. Taču mūsu aprakstītajam tīģelim ir atšķirīgs apakšdaļas izveidojums un relatīvi plānākas sienīņas (6,3-7,2 mm). Rīgas atradumam līdzīgs, neliels 12. gs. bļodveida tīģelis ir zināms no Sēlpils priekšpils izrekumiem. Visi Vecpilsētas ielā atrastie tīģeļi tikuši izmantoti metāla kausēšanai. Par to liecina tīģeļu ārpusē apkārpums, kā arī plānā stiklveida sekusuma kārtiņa uz tiem.

Vizuālā apskatē metāla pēdas ne uz viena tiģeļa nav saskatāmas. Jādomā, ka tie lietoti krāsainā metāla kausēšanai, jo cēlmetālus parasti kausēja baltā māla tiģeļos.

S.Tilko

IZRAKUMI TUKUMĀ,
ELIZABETES IELĀ 1

1990. gada jūnijā Latvijas vēstures institūta Rīgas arheoloģiskās ekspedīcijas grupa veica nelielus pārbaužu izrakumus Tukumā K.Marksa ielā 1. Pētījumu objekts atrodas pilsētas centrā blakus vecajam tirgus laukumam, kur, nojaucot 19. gs. ēkas, atbrīvota platība jaunās krājķekses celtniecībai. Izrakumu mērķis bija iegūt priekšstatu par Tukuma vecpilsētas kultūrslāņa biežumu un datējumu.

Izpētīta 25 m² liela platība gruntsgabala vidū pagalma vietā. Kultūrslānis konstatēts 1 m, bet bedrē - 1,8 m biezs. Norakto slāni veidoja horizontāli cita virs citas guļošas tumšāku un gaišāku smilšu kārtas, jauktas ar oļiem un sarkano ķieģeļu šķembēm. Starp kārtām vairāki plānāki māla un deguma slāņīši. Atsegti divi bruģi, kas atradās viens virs otra. Augšējais ierīkots 19. gs. no laukakmeņiem (p 15-30 cm). Apakšējā - 18. gs. liktajā bruģī izmantoti daudz lielāki laukakmeņi, diametrā līdz pat 60 cm. Bruģa akmeņi guldīti dzeltenu smilšu bērumā. Laukuma stūrī virs jaunākā bruģa konstatēta kādas krāsns apakšējā daļa. Krāsns sienas mūrētas no sarkaniem ķieģeļiem un tās saglabājušās apmēram 20 cm augstumā. Kurtuves klonu sedz dedzis māls. Krāsns, liekas, atradusies nelielā vienstāva koka celtnē, jo ēkas sienām zemē netika konstatēti mūra pamati. Citā laukuma stūrī daļēji izsmelta sekla bedre, kas pastāvējusi jau pirmā bruģa ierīkošanas laikā.

Izrakumos iegūtas 22 senlietas: starp tām 11 baltā māla holandiešu pīpīšu kātiņu un trīs porcelāna pīpīšu galviņu fragmenti, zāģēts dzīvnieka raga gals ar sānos izurbtu cauru-

mu, dzelzs kniedes, metāla pogas un citi atradumi.

Atrasta 181 keramikas lauska: starp tām vairākums no glazēta sarkanā māla un t.s. vēlās akmensmasas traukiem, kā arī deviņas no māla gatavotu vārāmo trauku lauskas un 14 neglazētu krāsns plāksnes podiņu fragmenti.

Pārbaudes laukums tika izpētīts līdz pamatzemei. Kultūrslāni atrastās senlietas un keramika attiecas uz 17.-19. gs. Senākās apdzīvotības liecības netika konstatētas. Neapstiprinājās arī pieņēmums, ka Tukumā pie ordeņa pils jau Livonijas ordeņvalsts periodā blekus tirgus laukumam būtu pastāvējis miests.

J.Urtāns

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI KOVAĻU SENKAPOS

1988./1989. gada ziemā, izstrādājot Rēzeknes raj. Černajas pag. Kovaļu karjeru, tika uzliets iepriekš nezināms vēlā dzelzs laikmeta latgaļu kapulauks. Iegūtās bronzas senlietas - četras aproces ar zvērgalvu galiem, spirālgredzens, trīs torēti kaklarinķi ar četrskaldņu galiem un viens kaklarinķis ar noplacinātiem galiem un trapeceveida mēlītēm - nonāca Rēzeknes muzejā.

1990. gada augustā jaunatklātajos Kovaļu senkašos aizsardzības izrakumus veica Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas organizētā arheoloģiskā ekspedīcija. Domājams, ka lielākā senkašu daļa jau iepriekš bija norakta. Lai atklātu vēl eventuāli netraucētos apbedījumus, trijos izrakumu laukumos ap 130 m² platībā tika izpētīta Kovaļu karjera nobrūkošā dienvidrietumu mala, kuras tuvumā iepriekš bija uzietas senlietas un cilvēku kauli, tomēr apbedījumus šeit neatrada.

Pārbaudot Kovaļu karjera malas, starp karjeru un Kovaļu - Ratnieku ceļu viens otram cieši līdzās tika uzieti trīs nelieli un mazizteikti uzkalniņi, kūri tika izpētīti.

1. uzkalniņš bija 6,5 m (austrumu-rietumu virzienā) garš, 6 m (ziemeļu-dienvidu virzienā) plats, 0,35 m augsts; to ietvēra nepilnu metru plats, dažviet vāji iezīmēts grāvītis. Jau virskārtā 0,13-0,30 m dziļumā uzkalniņa centrā atklāja vīrieša ģindeni (2. kaps). Tas bija guldīts uz muguras ar galvu pret Z. Mirušais ierakts ar kalcinētiem cilvēku kauliem un oglītēm jauktā smiltī. Pie apbedījuma atsegti vairāki deguši akmeņi, tomēr to saistība ar kapu nav noteikta, jo līdzīgi akmeņi uzieti arī citur uzkalniņa virskārtā. Ar plakano pusi pret kaps kājgali likts lielāks (0,8x0,2x0,13 m) ģeoloģiski savdabīgs akmens. Senlietas pie mirušā neatrada.

Visā uzkalniņa centrālajā daļā līdz 0,45 m dziļumam, kādā atklājās netraucēta pamatzeme, atrada izklaidus gulošus kalcinētus cilvēku kaulus un oglītes. No dienvidaustrumu puses uzkalniņa malā tos norobežoja diametrā līdz 0,5 m lielu akmeņu rinda, kas bija novietoti aptuveni taisnā lēņī (četri un seši akmeņi; 0,5x1,3 m). Ap lielajiem akmeņiem atsedza mazākus šķeltus akmeņus. Kā lieli, tā arī mazie akmeņi bija deguši stiprā ugunī. Starp kalcinētajiem kauliem atrada sīku, tuvāk neraksturojumu bronzas spirālītes fragmentu.

Uzkalniņa dienvidrietumu malā grāvīša vietā jau virskārtā atrada vairākas vāji apdedzinātas, mazas, zvīrgzdainas bezripas trauka lauskas, kuru koncentrācija jūtami palielinājās 0,25 m dziļumā. Zem lauskām 0,30 m dziļumā atsedza ZZR-DDA virzienā gareniski novietotus izjaukta sievietes ģindeņa kaulus, kuru kopējais garums 0,8 m (1. kaps). Kaulu līmeni lausku vairs nebija. Šķiet, ka atsevišķas kaulu grupas atradās anatomiskā kārtībā (galvaskauss ar apakšžokli, kāju kauli ar pēdes kauliem u.c.). Senlietas pie kauliem neatrada.

2. uzkalniņa š 6,0 m, augstums rietumu un dienvidu pusē 0,3 un 0,45 m, austrumu un ziemeļu pusē - 0,2 un 0,3 m. To ietvēra vietām izplūdis līdz 0,2 m dziļš un pusmetru plats grāvītis. Ārēju postījumu pazīmes netika fiksētas. Uzkalniņa virsma nedaudz pieplacināta. Tā centrā 0,12 m dziļumā tika uzziets atsevišķs cilvēka augšliela kauls. Uzkalniņu izpētot, konstatēti atsevišķi oglīšu ieslēgumi un tumšākas zemes plan-

kumi. Pamatzeme tika sasniegta 0,8 m dziļumā. Senlietas 2. uzkalniņā netika uzietas.

3. uzkalniņš atradies karjera malē; tā austrumu daļa norakta. Uzkalniņš ir 5,5 m, augstums 0,3 m. Uzbērums virsējā kārtā 0,25 m dziļumā atreda divas galvaskausa drumsas, bet uzkalniņu ietverošā grāvīša rajonā - līku dzelzs nazi. Uzkalniņš augšējā daļā atklājās atsevišķas ogļītes un tumšākas zemes ieslēgumi, bet pamatzeme sasniegta 0,8 m dziļumā.

Iepriekšējie bronzas rotaslietu atradumi Kovaļu senkapos varēja būt kā no vēlā dzelzs laikmeta līdzekļiem, tā arī no uzkalniņu senkapiem. 1990. gadā izpētītie uzkalniņi nedeva pietiekamu materiālu datēšanai. Arī to izveide nav raksturīga tipiskajiem latgaļu vēlā dzelzs laikmeta senkapu uzkalniņiem. Varētu pieņemt, ka izpētītie trīs Kovaļu uzkalniņi atradušies vēlā dzelzs laikmeta latgaļu kapulauka perifērijā. Ierīkojot karjeru, kapulauks iznīcināts un tēpēc Kovaļu uzkalniņu veidojums un apbedījumi tajos bija netradicionāli.

J. Urtāns

PĒTĪJUMI RUCAVĀ UN VILOČĒ

Ķišķu-Čukānu apmetne (Liepājas raj. Rucavas pag.) situēta Sventējas upes ielejas labajā krastā iepretim pazīstamajam Impiltes pilskalnam (Lietuva), kas atrodas Sventējas upes ielejas kreisajā krastā. Līdzās apmetnei cita karjera malē konstatēti trīs uzkalniņi, no kuriem viens daļēji norakts ar karjeru, bet starp apmetni un Sventējas upi fiksēts no lielākiem leukakmeņiem veidots žogs. 1991. gada jūlijā šajā senvietu kompleksā Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija sadarbībā ar Liepājas novadpētniecības un mākslas muzeju veica aizsardzības un pārbaudes izrakumus.

Ķišķu-Čukānu apmetnes platība ap 1 ha, tomēr apmetnes kultūrlānis pa lielākaļ daļai iznīcināts grants karjera izstrādē. Apmetnē trīs dažādās vietās izpētīti trīs izrakumu leukumi 52 m² platībā. Visur aramkārtā jau iepriekš bija no-

stumta ar buldozeru, bet zem tās tikai pāris vietās konstatēta ļoti plāna netraucēta kultūrlāņa kārtiņa. Atsegts kāds pamatzemē iedziļināts pavards, pie kura atrastas bezripas un ripas trauku lauskas un zila stikla krelle. Arī citur apmetnē iegūtas sīkas bezripas un ripas trauku lauskas.

Karjera (šķiet, ka tas iznīcinājis apmetnes centrālo daļu) malē konstatēta pavarda vieta, kas pa daļai nostumta ar buldozeru. Te tika savāktas trauku lauskas no trijiem bezripas podiem. Divi no tiem ar gludiem sāniem, vienīgi trauka augšmala rotāta ar iespaidumiem. Trešais pods pleca rajonā rotāts ar "ķemmes" štampa slīpiem iespaidumiem. Ar šo pašu "ķemmi" novilkta joslu līnijas uz poda sāniem.

Ķišķu-Čukānu uzkalniņi atgādina senkapu uzkalniņus (š ap 10 m, augstums - ap 1 m). Lai to pārbaudītu, līdz pusei nokārtajā 3. uzkalniņā izpētīja vienu tā sektoru 9 m² platībā. Noskaidrojās, ka uzkalniņš, kura augstums 0,8 m, ir mākslīgi izbūvēts no irdenas smilts, tomēr nekādas senkapu pazīmes te nekonstatēja.

Ķišķu-Čukānu akmens žogs veidots no divām akmeņu kārtām: apakšējā akmeņi (to š pārsniedz metru) likti plakaniski ar plakano pusi uz augšu. Uz šiem akmeņiem stāvēs novietoti augšējās kārtas akmeņi, kuru augstums sasniedz metru. Akmens žogs, kas sākas Sventājas upes ielejā, uzved ielejas krastā un apraujas karjera malē netālu no iepriekš aprakstītajiem uzkalniņiem. Daļa no žoga augšējās kārtas akmeņiem nogāzti, citviet trūkst arī pamatakmeņu. Kopējais žoga garums ap 500 m. Vietējie iedzīvotāji gan neatceras akmens žoga izveidošanas laiku, taču apliecina, ka kādreiz tas bijis garāks, bet akmeņi no žoga izlauzti būvniecības vajadzībām.

Lai skaidrotu akmens žoga izbūvi un tās laiku, žoga vietā, kur pamatakmeņi saglabājušies netraucēti, tika izdarīts griezumš 8 m² lielā izrakumu laukumā. Noskaidrojās, ka spraugas starp žoga pamatakmeņiem aizpildītas ar mazākiem akmeņiem. Pamatakmeņi likti senas aperioda malē, kur bija melni pelēcīga aramzeme. Pamatzeme - dabiskais Sventājas upes ielejas nogāzes slīpums - atklējās 1,3 m dziļumā. Zem pamatakmeņiem atrada

plānu ripas trauka lausku, kas varētu liecināt par akmens žoga relatīvi vēlu izveidi.

Arheoloģiskie izrakumi parādīja, ka arī Sventājes upes labajā krastā iepretim Impiltes pilskalnam bijusi apmetne, kuru varētu attiecināt uz vēlo dzelzs laikmetu. Iespējams, ka tad pat veidots arī akmens žogs. Ķišķu-Čukānu uzkalniņu nozīme pagsidām palika nenoskaidrota.

Sadarbībā ar Spīdoles un Vilces skolām Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija 1991. gada septembrī organizēja izrakumus Vilces parka senkapos (Jelgavas rej. Vilces pag.). Te jau 1940. gadā K. Oša vadībā izdarīti izrakumi un atsegti pieci uz vidējā dzelzs laikmeta beigām un vēlā dzelzs laikmeta sākumu attiecināmi zemaļu apbedījumi.

1991. gada izrakumos izpētīja trīs pārbaudes laukumus 56 m² kopplatībā. Tie no trijām pusēm ietvēra K. Oša izrakumu vietu, tomēr nekādas senkapu pazīmes te netika konstatētas. Ceturto izrakumu laukumu (21 m²) iemērija starp K. Oša rakumiem. Te tika atsegti atsevišķi nekārtīgi samesti cilvēku kauli, bet virskārtā atrasts Livonijas ordeņvalsts Valtera Pletenberga 1533. gadā kalts Rīgas šiliņš. Šķiet, ka monēta nav saistāma ar apbedījumiem un tās atrašanos te ir gadījums raksturs.

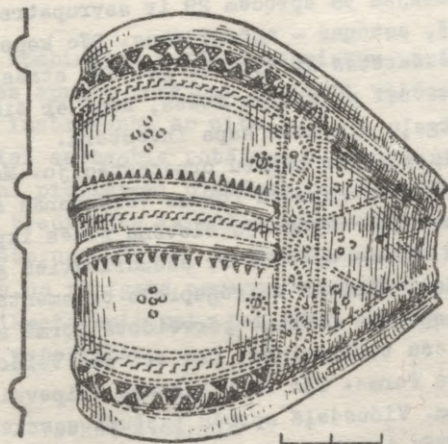
Pētījumi Vilces parka senkapos parādīja, ka zemaļu vidējā un vēlā dzelzs laikmeta kapulauki var būt arī visai nelieli vai arī mirušie plašākā kapulauka teritorijā apbedīti atsevišķās grupās.

B.Vaska

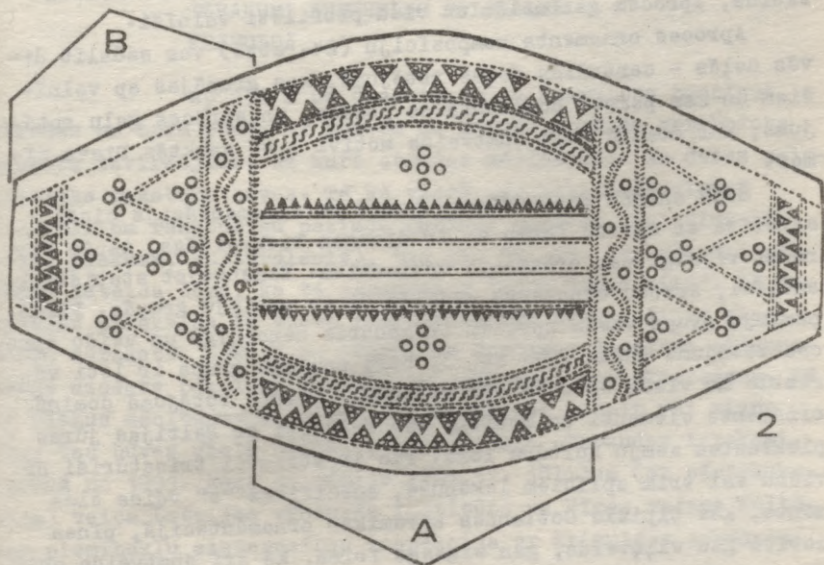
13.--14. gs. VAIROGAPROČU ORNAMENTS

13.--14. gs. vairogaproces sastopamas samērā nelielā teritorijā Ziemeļvidzemē, Rīgas apkārtnē, pie Gaujas, kā arī Dienvidigaunijā, t.i. teritorijā ar etniski jauktu iedzīvotāju sastāvu.

Analizētās aproces glabājas Latvijas ZA Latvijas vēstures institūta un Latvijas Vēstures muzeja fondos.

1

2

No aplūkotajām 38 aprocēm 29 ir savrupatradumi, viena at-rasta depozītā, astoņas - apbedījumos. Pēc kapos atrastajām mo-nētām, aprocēs datētas ar 13.-14. gs. Tās atrastas sieviešu ap-bedījumos pa vienai uz katras rokas, kopā ar šim laikposmam raksturīgo latgaļu sieviešu kapa inventāru.

Aprocēs izceļas ar bagātu ornamentāciju. Materiāla analī-ze parādīja, ka vairogaproču formas veidošanās saistīta ar 10.-11. gs. somu un Novgorodas slovēņu zemēs izplatītajām bron-zas un sudraba skārda aprocēm ar sašaurinātiem galiem. Jau šā-jā laikā vērojami tipiskā vairogaproču ornamenta "aizmetņi". 12. gs. šādas aprocēs nedaudz pārveidotā formā sastopamas igmaņu un lībiešu teritorijās. Tādā arī sāk veidoties raksturī-gā vairogaproču forme. Tām ir izklājumā elipsveida forma ar no-cirstiem galiem. Vidusdaļā aproču platums sasniedz 6-8 cm, ga-los - 2-3 cm. Tās izgatavotas no plāna sudraba vai bronzas skārda, aprocēm gar malām un vidū profilēti valnīši.

Aprocēs ornamenta kompozīciju (24. att.) var sadalīt di-vās daļās - centrālās daļas rotājums, kas grupējas ap valnī-šiem un kam pamatā horizontālas joslas, un aprocēs galu rotā-jums, kur dominē trīs jomtveida motīvi - tā sauktās Dieva zī-mes.

Šajā aproču pastāvēšanas posmā to ornamentācija cieši saistīta ar aproču formu un ir diezgan vienveidīga, tēpēc var runāt vienīgi par ornamenta variantiem. Izmantojot statistisko analīzi, aproču ornaments sadalās divās pazīmju grupās. Pirmā pazīmju grupa visām aprocēm ir gandrīz nemainīga un veido aprocēs rotājuma shēmu (24. att.), otra pazīmju grupa ir ļoti va-riabla un visām aprocēm nav obligāta. Aproču rotājumā dominē ornamenta elementi un motīvi, kas saistīti ar Baltijas jūras piekrastes zemju kultūru loku. Tie ir štancēti trīsstūrīši ar vienu vai trim aplīšiem iekšpusē, specifisks "s" veida ele-ments, kas tipisks Gotlandes keramikas ornamentācijā, pīnes motīvs gan viļņveida, gan zigzaga formā, kā arī jomtveida motī-vi ar trīs aplīšiem virsotnē, tā sauktās Dieva zīmes.

No izpildījuma tehnikām jāmin štancētais un gravētais or-naments (trīsinājums), kā arī zobrata līnija. Būtībā rotājums

Iegūts, veikli kombinējot dažādus tehniskus paņēmienus. Atsevišķos gadījumos aproču rotājuma varianti veidojas, aizstājot kādu trūkstošu instrumentu ar citu.

Gandrīz visi sastaptie rotājuma elementi, motīvi un tehniskie paņēmieni pielietoti plašākās teritorijās ap Baltijas jūru. Vietējās tradīcijas izpaužas galvenokārt atsevišķu instrumentu lietojumā. Šķiet, ka ar latgaļu kultūras ietekmi jēsaista sīkais un rūpīgs ornamenta izpildījums, kas raksturīgs dzelzs laikmeta kultūrai, bet vēlāk vērojams latgaliešu etnogrāfiskajā materiālā.

A.Vaska, J.Ciglis

IZRAKUMI KUBESELES PILSKALNĀ
KRIMULDĀ

Ap 150 m uz dienvidiem no Krimuldas baznīcas atrodas no trim pusēm ar gravām un stāvām nogāzēm norobežots paugura izvirzījums, uz kura atrodas mācītājmāja un dažas saimnieciska rakstura būves. Tā kā vietā var konstatēt virkni pilskalniem raksturīgu pazīmju (stāvas nogāzes, relatīvi līdzens plakums, kultūrlānis), tad jau 18.-19. gs. vairāki pētnieki izteica domu, ka te atradusies Keupo "mazā pils". Kā Kubešeles pilskalns šī vieta reģistrēta arī arheoloģijas pieminekļu sarakstā. Sakerā ar Krimuldas draudzes darbības atjaunošanas uzsākts baznīcas remonts un apkārtnes labiekārtošana. Tā kā blakus mācītājmājai draudze paredzējusi uzcelt vēl vienu ēku, tad būves vietā notika arheoloģiskie pārbaudes izrakumi. Darbus no 1991. gada 5. jūnija līdz 31. jūlijam (ar pārtraukumiem) veica Latvijas vēstures institūts un Rīgas rajona Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija ar Krimuldas draudzes atbalstu.

Paredzamās jaunbūves vietā plakuma ziemeļu daļā izpētīja 168 m² lielu teritoriju. Tumšais kultūrlānis, kurā atrada ķieģeļu šķembas, krāsna podiņu, māla, porcelāna un akmensmasas trauku lauskas, holandiešu pipiņu fragmentus, dažādus dzelzs

priekšmetus, bija viendabīgs, bez noslēpojumiem. Tā biezums plakuma pusē sasniedza 0,20-0,60 m, pie nogāzes - 0,90 m. I izrakumu laukumā atklāja kādas celtnes pagraba daļu. Kalna pamatmālā tas iesniedzās 1,0 m, bet no mūsdienu zemes līmeņa - 1,80 m. Pagraba sienas bija orientētas pēc debespusēm. Telpas platums austrumu-rietumu virzienā bija 2,80 m. Ziemeļu-dienvidu virzienā pagrabu atraka 2 m platumē; tā neatraktā daļa turpinājās aiz ziemeļu profila. Pagraba sienas bija izliktas no laukakmeņiem, bet spraugas aizpildītas ar māliem. Grīdas māla klons pagraba pastāvēšanas laikā izlīdzināts, respektīvi, paaugstināts par apmēram 10 cm, telpas vidusdaļā saliekot ķieģeļu gabalus un dažus laukakmeņus. Dienvidaustrumu stūrī no austrumu puses pagrabā veda 0,8 m plata māla izveidotas kāpnes. Ieejas sienas tāpat bija izliktas ar laukakmeņiem. Pēc ēkas bojāejas pagraba aizbērts un te atradusies cita celtnes. Par to liecināja 0,4-0,6 m dziļumā atklātais krāsns māla klons akmeņu ietvarē. Tā platums bija 1 m. Šis krāsns, respektīvi, celtnes slānī atrada 16. gs. otrās puses Rīgas brīvpilsētas un 17. gs. Kārļa XI šiliņu. III izrakumu laukumā atklāja 3,5x4,5 m lielas celtnes vietu, kas 0,3-0,5 m bija iedziļināta smilšmāla pamatzemē. Iedziļinājuma slīpās sienas bija klātas ar apmēram 5 cm biezu māla kārtu. Grīdas smilšmāla klona līmeni norādīja plāna deguma kārtiņa.

Izrakumos atrada 42 senlietas - holandiešu pīpīšu fragmentus, dzelzs jostassprādzes, dzinteles, šķēres, dakšiņu, flēnu, šķīlamdzelzi, čuguna katla fragmentu, grāmatas vāka apkalumu, trīs monētas u.c. atradumus, kā arī 606 vāpētu un nevāpētu dobo un plāksnesveida krāsns podiņu fragmentus, 151 māla, 48 akmensmasas, 45 porcelāna trauku lauskas, pudeļu un loģu stiklu drumslas. Šie atradumi kopumā attiecas uz laiku no 15. līdz 19. gs.

Atrastā agrā dzelzs laikmeta rotadate un četras pirmsvācu perioda ripas trauku lauskas gan liecina par Krimuldu kā senu apdzīvotu vietu, tomēr šie atradumi nav pietiekams arguments lībiešu pilskalna lokalizācijai šajā vietā.

1991. g. maijā Rīgas rajona Kultūras pieminekļu aizsar-

dzības inspekcija veica arheoloģiskās uzraudzības darbus sekārē ar baznīcas remontu Krimuldā. Darbu gaitā tika izpētīta no kļieģeļiem un akmeņiem mūrēta velvēta kapene baznīcas altārdaļā. Tur atradās apbedītie, kas bija ievietoti dēļu šķirstos, apbedījumiem bija pārklātas tāsīs. Izrakumu kopējā platība 3 m². Apbedījumi datējami ar 17.-18. gs., taču visticamāk ar 18. gadsimtu.

A.Vasks

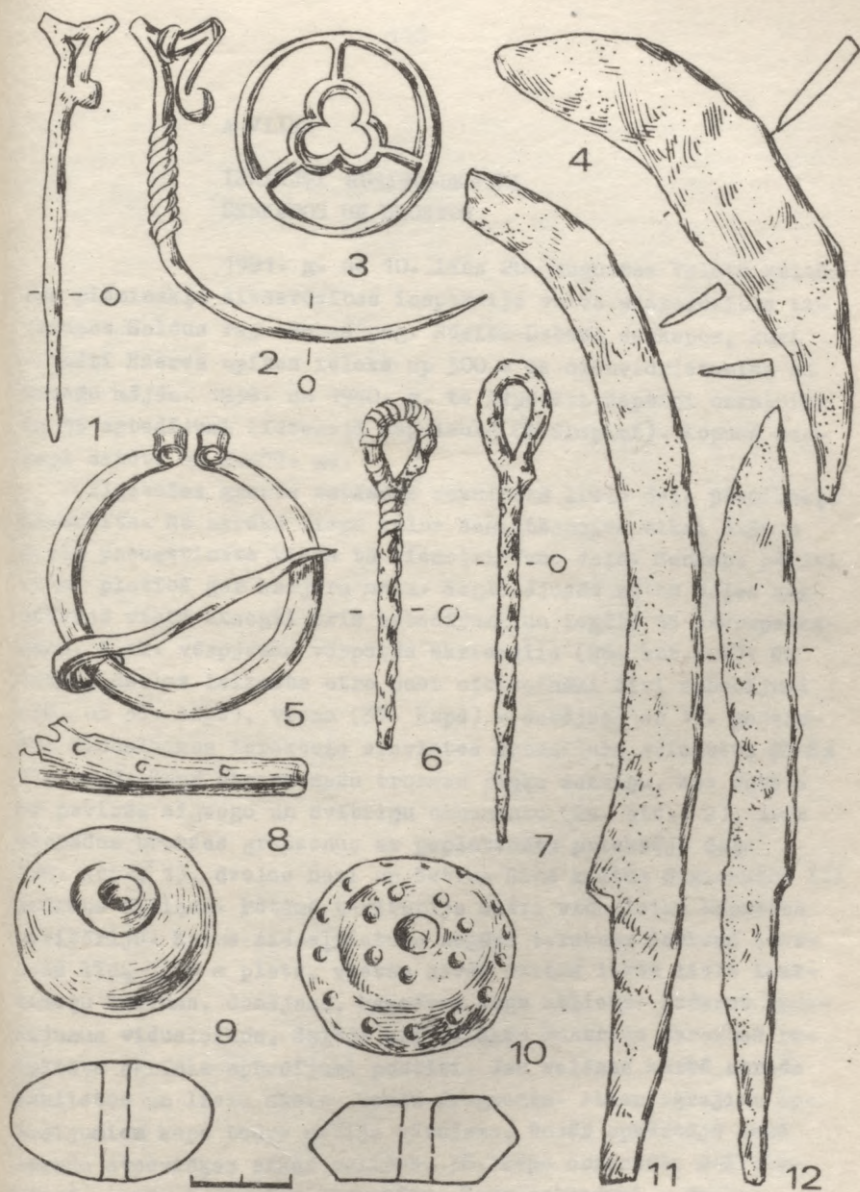
DIGNĀJAS PILSKALNA APMETNE

1990. gadā Latvijas vēstures institūta ekspedīcija pabeidza aizsardzības izrakumus apmetnē pilskalna dienvidu pakājē. Laikā no 15. jūnija līdz 24. augustam divos izrakumu laukumos izpētīja 298 m² lielu teritoriju. Kultūrslānis bija 0,6-0,9 m biezs. Izpētītās teritorijas ziemeļdaļā tas bija zvīrgzdains ogļains, dienviddaļā - kūdrains, jo te apmetne robežojās ar purvu. Šķiet, ka senā purva (aizauguša ezera) malu norādīja apmēram 1 m plata brūngani zilgana dzelza rūdas josla, kas šķērsoja izrakumu laukumus austrumu-rietumu virzienā. Uz ziemeļiem no šīs joslas zem kultūrslāņa sekoja gaiša smilšmāla pamatzeme, bet uz dienvidiem no tās zem kultūrslāņa bija stērils kūdras slānis un tikai dziļāk - smilšmāla pamatzeme. Tā kā apmetne daļēji tika būvēta uz purvainā pamata, tad apbūves stabilitātes nodrošināšanai uz kūdras slāņa likti 5-15 cm resni koki. To izvietojums nebija regulārs, lai gan varēja vērot, ka līdztekus purva malai likti visumā resnāki, bet šķērsām - tievāki koki un zari. Celtņu vietās koku un zaru klājums ticis pārsegts ar bērza tāsīm, bet tām pāri klāts 3-5 cm biezs māla klons. Neapbūvētajās vietās pamata stingrību centās palielināt, sametot kūdrā izdegušos pavardu un krāšņu akmeņus. Māla klona palieku vājās saglabāšanās dēļ celtņu izmērus noteikt nevarēja. To aptuveno izvietojumu norādīja krāšņu un pavardu vietas. Akmens krāšņu paliekas fiksēja sešās vietās, bet vienu izdegušu akmeņu grupu identificēja kā pavardu. Kādam no krāšņim, kuras

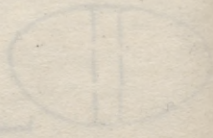
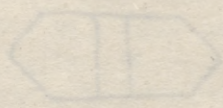
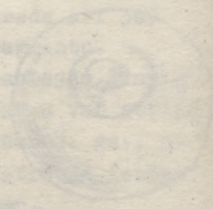
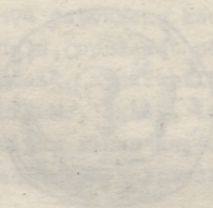
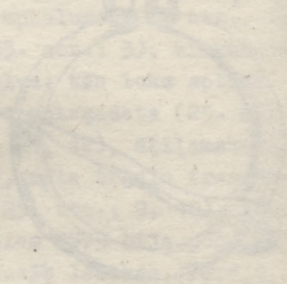
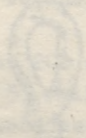
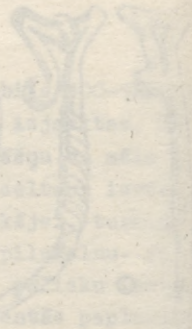
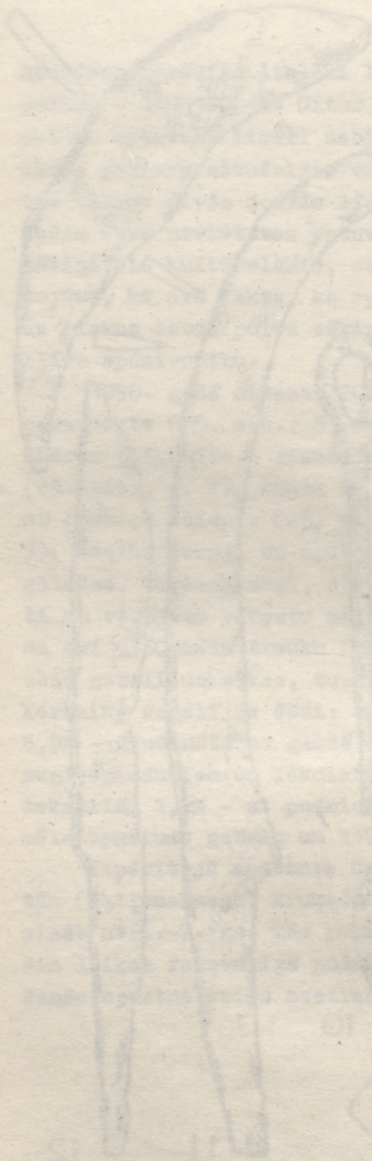
kontūras norādīja lielāki laukakmeņi, pletums bija 100-120 cm, garums - 130-160 cm. Citur krāsniis bija tiktāl izjauktas, ka pat to aptuveni izmēri nebija nosakāmi. Pēc krāšņu un māla klonu palieku situācijas varēja konstatēt, ka celtnes izvietotas vismaz divās joslās līdztekus pilskalna pakājei, turklāt pašas ēkas novietotas aptuveni 45° leņķī pret pilskalnu. Piesātinātais kultūrslānis, celtniecības objektu palieku izvietojums, kā arī fakts, ka apmetnes teritoriju centās paplašināt uz blakus esošā purva rēķina, liecina par pilskalna apmetnes blīvu apdzīvotību.

1990. gadā atrasto 202 senlietu vidū jāatzīmē bronzas pakavsakta (25. att.: 5), siksnas gala apkalums (25. att.: 8), skārda plāksnīte - siksnu sadalītāja (25. att.: 3), kruķadatas (25. att.: 1, 2), adata ar cilpveida galvu; tās loka aptiis ar bronzas stiepli (25. att.: 6), dzelzs spieķadata (25. att.: 7), dzelzs sirpji un naži (25. att.: 4, 11, 12), šķiļamakmeņi, galodes, beržamakmeņi, stikla krellītes, māla tīģeļu fragmenti un vērjamo vērpatu māla skriemeļi (25. att.: 9, 10). Atrada arī 9330 māla trauku fragmentu, no tiem 2975 bija podu dibena gabali un sikas, tuvāk neraksturojamas lauskas. Pārējā keramika sadalījās šādi: 49,4% - apmetnā, 40,4% - gludā, 6,9% - gludinātā un gludā ar smalku veidmasas sastāvu, 1,9% ar negliespiedumiem un iekniebumiem rotātā, 0,1% - švikātā, 0,1% - tekstilā, 1,2% - uz podnieka ripas darinātā. Atrada arī 389 māla apmetuma gabalu un 1174 dzīvnieku kaulu fragmentu.

Izpētītajā apmetnes daļā, spriežot pēc atrastajām senlietām (šķiļamakmeņi, kruķadatas), apdzīvotības sākumu var attiecināt uz 6.-7. gs. Tās panīkums, šķiet, iezīmējās 11. gs., jo šim laikam raksturīgā podnieku ripas keramikas straujā ieviešanā apmetnē vairs neatrada plašāku pielietojumu.

25. att.

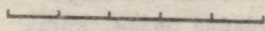
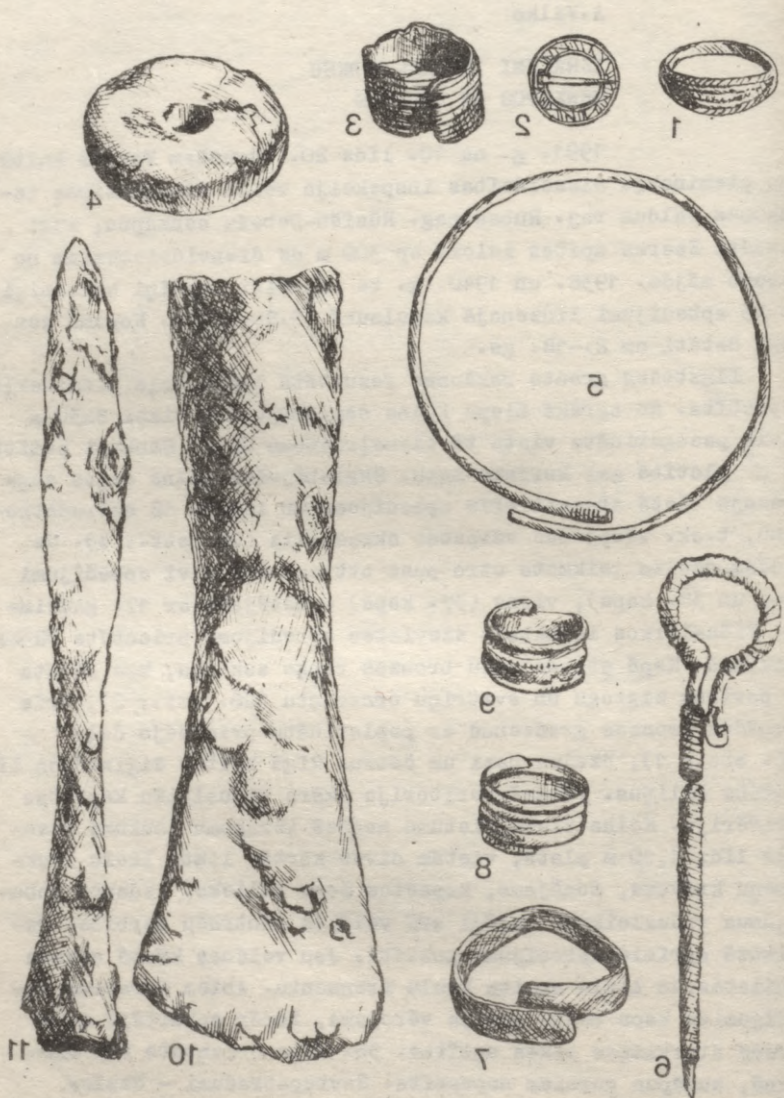

A.Vilka

IZRAKUMI RŪSIŠU-DEBEŠU,
SENKAPOS UN DRUSTOS

1991. g. no 10. līdz 20. augustam Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija veica aizsardzības izrakumus Saldus raj. Rubas pag. Rūsišu-Debešu senkapos, kuri situēti Ezeres upītes ielokā ap 300 m uz dienvidrietumiem no Debešu mājām. 1938. un 1940. g. te izpētīti septiņi uzkalniņi un 35 apbedījumi līdzenajā kapulaukā (P.Stepiņš). Kopumā senkapi datēti ar 2.-18. gs.

Ilgstošas grants rakšanas rezultātā liela daļa pieminekļa nopostīta. No agrākā Liepu kalna saglabājusies tikai 8x30 m liela paaugstināta vieta tā ziemeļrietumu daļā. Senkapi pētīti 66 m² platībā gar karjera malu. Saglabājušās kalna daļas augstākajā vietā atsegti trīs apbedījumi un iegūts 18 savrupatradumu, t.sk. vērppjamās vērpstas skriemelis (26. att.: 4). Uz vidējā dzelzs laikmeta otro pusi attiecināmi divi apbedījumi (36. un 38. kaps), viens (37. kaps) - datējams ar 17. gadsimtu. Viduslaikos ieraktais sievietes apbedījums orientēts DR-ZA virzienā. Kapā atrada mazu bronzas riņķa saktiņu, kas rotāta ar peviršu zigzagu un svītriņu ornamentu (26. att.: 2), trīs vienādus bronzas gredzenus ar peplatinātu priekšējo daļu (26. att.: 1), dzelzs nazi un četrus Rīgā kaltus Sigismunda III sudraba šiliņus. Pētāmā teritorija skāra vidusleiku kapsētas perifēriju. Kalna ziemeļrietumu nogāzē izrakumu laukumā atsevišķs līdz 1,10 m plats, vietām divās kārtās likts lielu laukakmeņu krāvums, domājams, kapsētas žoga atlieka. Izdarot apbedījumus viduslaikos, daļēji arī vēlākās mantraču darbības rezultātā agrīnie apbedījumi postīti. Jau vēlēnas kārtā atrada senlietas un lielu skaitu kaulu fragmentu. Abiem agrajiem apbedījumiem kapa bedre nebija vērojama, tomēr apkārtējā zemē atrada atsevišķas sīkas ogļites. 36. kaps orientēts D-Z virzienā, augšpus gurniem nopostīts. Savrupatradumi - dzelzs spieķadatas fragmenti un sairusa spirālgredzens daļas, kuri, domājams, pieder kapam, iegūti virs apbedījuma. Sākotnējā

Se. aft.

stāvoklī kapā atrada vienīgi divus spirālredzenus. 38. kaps orientēts ZA-DR virzienā. Tajā saglabājušies tikai kāju apakšstilba kauli un pie labās kājas likta dzelzs izkopts.

Izrakumu laikā iegūti arī vairāki uz vidējā dzelzs laikmeta otro pusi attiecināmi savrupatradumi un to grupas, kuri, domājams, lokalizēti nopostītu apbedījumu vietās. 50-60 cm dziļumā atrada divus paralēli noliktus, ar smailēm pret ziemeļiem orientētus dzelzs uznavas šķēpa galus (26. att.: 11), zem tiem krusteniski cirvi (26. att.: 10). Otrā savrupatradumu grupā ar smaili pret ziemeļiem likts dzelzs uznavas šķēpa gals, zem tā šķērsām uznavas kalts. Ierokot 38. kapu, izpostīts bērns apbedījums, no kura saglabājies galvaskauss, kas arī izkusināts no vietas, un zem tā bronzas stieples kaklariņķis (26. att.: 5), kuram trūkst viena gala, otrs gals iegareni bumbveidīgi paplašināts, šķērsrievots. Kaklariņķis salūzis un, saliecot mazāku, tas pielāgots nēsāšanai bērnam. Kopumā senkapos iegūtais arheoloģiskais materiāls raksturīgs zemgaļu kultūrei.

Tā paša gada 16.-27. septembrī inspekcija kopā ar Cēsu muzeju veica pārbaudes izrakumus Cēsu raj. Drustu pag. pie Skripstu mājām. Pirmās ziņas par Zviedru kapiem - eventuāliem senkapiem šai apkārtnē ieguva Cēsu muzeja kompleksā ekspedīcija jau 1988. gadā. 1991. g. pavasarī ieapaļā paugurā, kurā situēts Valdiora ezera (atrodas 400 m uz ziemeļaustrumiem no Skripstiem) dienvidu krastā, arot zemi atrada divus bronzas kaklariņķa fragmentus. Vieta 60. gados meliorēta. Lai tuvāk noskaidrotu atradumu raksturu un pārbaudītu senkapu saglabāšanās pakāpi, tika veikti izrakumi.

Ar tranšēju palīdzību paugurs dažādās vietās tika pārbaudīts 127 m² platībā. Paugura rietumu nogāzes sākumā izdevās atklāt divus apbedījumus. Iegūti arī deviņi savrupatradumi, t.sk. bronzas skārda riņķītis (26. att.: 3), kuri koncentrējās kalna augstākajā daļā. Abi apbedījumi atsedzās 30-40 cm dziļumā. Kapa bedres iezīmējās vāji, to pildījumā atrada sīkas izkliedētas oglītes. Virs apbedījumiem konstatēja akmeņu konstrukcijas. 1. apbedījuma kapa bedres pildījumā pie galvas un

kājām atradās pa trim dūres lieluma akmeņiem, bet 2. kapu pilnībā sedzis akmeņu krāvums, kurš likts no dūres lieluma laukakmeņiem, vietām divās kārtās. Mirušie orientēti Z-D virzienā. Atsegtajiem apbedījumiem piedevas ir visai trūcīgas, lai gan kā savrupatradumi iegūti arī bronzas manšetveida aproces fragmenti, ar bronzas stiepli notīta bronzas spieķadata (26. att.: 6), bērna aprocīte ar paplatinātiem, griezumā trīsstūrveida galiem (26. att.: 7) u.c. priekšmeti.

1. kapā guldīts vīrietis. Kreisā roka saliekta uz krūtīm, labā - likta uz kreisā pleca. Pie galvas kreisā pusē atrada dzelzs šaurasmens cirvi, uz pirkstiem - divus spirālgredzenus (26. att.: 8). Konstatēja arī apavu vai kājautu rotājumu - bronzas skārda cilindriņu rindu uz labās kājas zem ceļa. Uz galvaskausa pieres daļas atrada sīku bronzas spirālīti. 2. kaps (sievietes) bija postīts. Kapā atrada divus bronzas spirālgredzenus un divus gredzenus ar vidusplēksni (26. att.: 9).

Izrakumos iegūtās senlietas attiecināmas uz 8.-9. gs. un raksturīgas latgaļu kultūrai. Apbedīšanas tradīcijas (orientācija, akmeņu klājums) uzrāda paralēles Raunas pag. Upmaļu senkapos un liecina par somisko tradīciju ietekmi. Izrakumu gaitā noskaidrojās, ka kapulauks stipri postīts, tomēr nav iznīcināts un ir iekļaujams aizsargājamo pieminekļu sarakstā.

I.Virsa

IZRAKUMI VĒRGALES OŠENIEKU KAPULAUKĀ

1991. gada augustā turpinājās jau 1988.-

1989. g. aizsāktā darbība Liepājas raj. Vērgales pag. Ošenieku kapulaukā. Latvijas Universitātes ekspedīcija veica izrakumus kapu upurkalniņa dienvidrietumu sektorā. Laukums iemērīts 8x13 m liels, tas orientēts ziemeļu-dienvidu virzienā, noraktā slāņa biezums 0,2-0,4 m. Visā laukuma platībā konstatēta jaukta gaiša pelēcīgi brūna smilts, tajā vietām sīkas ogļītes,

pelnaini plankumi. Vairākās vietās laukumā konstatēti atsevišķi vidēji un nelieli akmeņi. Laukuma ziemeļaustrumu daļā atsegti divi apbedījumi.

Postītā sievietes kapā (nr. 13) vienkopus atrasti vairāki priekšmeti -- bronzas kaklariņķis ar peresninātiem galiem. Tas jau senatnē bijis salauzts loka tievākajā vietā un pēc tam sastiprināts, aptinot vilnas dziļu. Atrasta puse no aproces ar skaldņotiem galiem un lentveida aproces ar izceltu vidusšķautni, kā arī bikoniska dzintara krelle un dzelzs spieķadatas fragments. Iespējams, ka šīs rotas bijušas ieliktas lūku vācēlī, kuras atliekas atrastas rotu tuvumā. Papildinventāra novietošana apbedījumā ir raksturīga kuršu tradīcija. Ošeniņu kapulaukā konstatēti jau trīs šādi gadījumi.

Vīrieša apbedījums (nr. 24), iespējams, netraucēts. Vienkopus atrasti dzelzs uznavas cirvis ar nedaudz ierauktu uznavas augšmalu, īsu, šauru asmeni un māla miniatūrtrauciņš. Citas vīriešu kapa piedevas šai laukumā daļā nav atrastas. Uz austrumiem no šiem priekšmetiem rindā izvietoti trīs galvas lieluma akmeņi.

Abos gadījumos kapa bedres neiezīmējās, senlietas atradās jauktā pelēkbrūnā smiltī, tajā vietām konstatētas sīkas ogļītes. Ne sievietes, ne vīrieša apbedījuma orientācija nav nosakāma. Tie abi attiecināmi uz vidējā dzelzs laikmeta pirmo pusi.

Ar 5.-7. gs. datējamas arī citas kapulaukā atrastās senlietas no postītiem apbedījumiem: aproce ar skaldņotiem vāļu galiem, bikoniska dzintara krelle, stopasakts galvas poga, vērpsamās vērpsas smilšakmens skriemelis, dzelzs uznavas cirvis.

Salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem atrasts maz liecību par kapu uzkalniņa izveidošanu. Taču neapstrādātu vietējā krama atšķīlu atradumi smiltī (1989. g. tika atrasti vairāki uz mezolītu attiecināmi krama rīki) un 1989. g. ziemeļaustrumu un dienvidaustrumu sektoros konstatētā ogļu kārtiņa tieši virs pamatzemes ļauj secināt, ka uzkalniņš uzbūvēts mākslīgi. Smiltis, iespējams, ņemtas no kādas mezolīta apmetnes. Par šādas

apmetnes varbūtēju pastāvēšanu netieši liecina arī Ploces purvā atrastā kaula harpūna (Ploces purvs atrodas ap 0,5 km uz rietumiem no Ošenieku kapulauka).

I.Zagorska

IZRAKUMU DARBU NOBEIGUMS VILMAŅU SENVIETU KOMPLEKSĀ

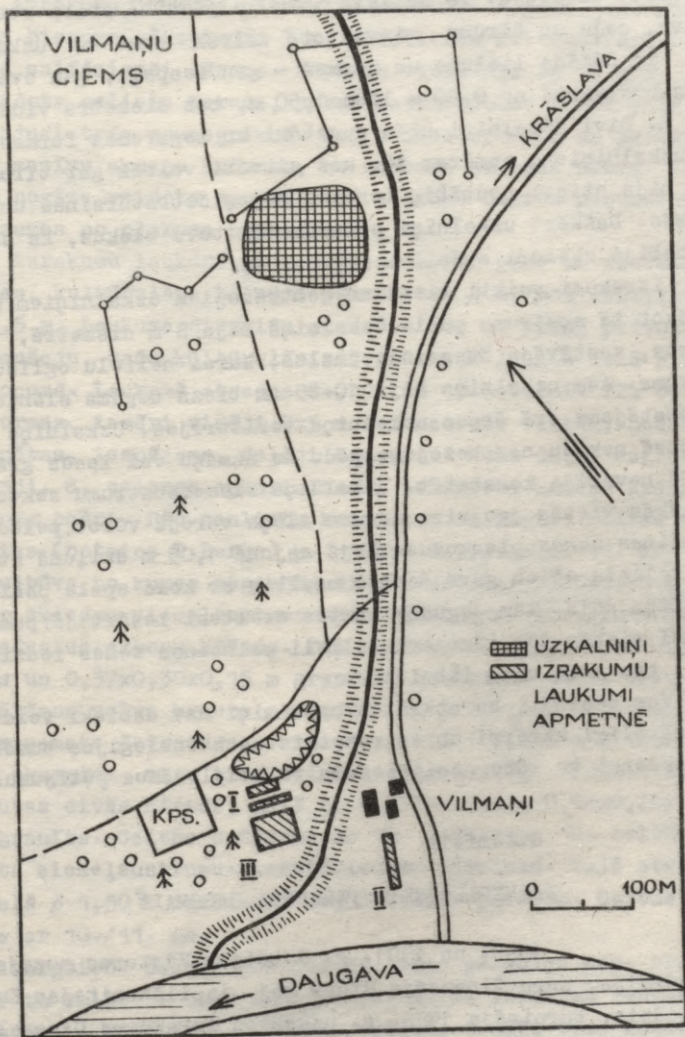
1990. gadā jūlija-augusta mēnešos Latvijas vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija veica izrakumu vietas sakopšanas darbus Vilmaņu senvietu kompleksā, Krāslavas raj. Ūdrīšu pagastā, kas tika pētīts jau 1983.-1987. gadā. Vienlaicīgi veikti nelieli kontrolrakumi (38 m² platībā) saglabājamās un aizsargājamās teritorijas noteikšanai.

Uz ziemeļiem no priedulāja, kas atdala Vilmaņu I un II apmetni, gandrīz visa I apmetnes teritorija norakta granti. Palikusi tikai šaura josla gar priedēm un priedēm apaugusi zemes josla. Te zemes slāņojums nav pārjaukts. Labi izdalās degumiem piesātinātais, tumši melnais, ar vidusleiku apdzīvotību saistītais slānis, bet zem tā pelēcīga, 15-20 cm bieza kārtā, kas lejas daļā sajaukta ar dzeltenīgo pamatsmilti. Apakšējā pelēkajā slānī ieguva dzeltenīgas un iesārtas, stipri švikātas lauskas - sānu un dibena gabalus un augšmalas ("I" profils). Lauskas pēc izskata tuvas I apmetnē iegūtajām, acīmredzot arī priedulāja teritorija pieslēdzas senvietas agrākajai, bronzas laikmeta beigū posma apdzīvotībai.

Pārsteigājot teritoriju no priedulāja uz dienvidiem - t.s. Vilmaņu II apmetni, tīruma rietumu pusē, apmēram 10 m platā joslā no tīruma vidusdaļes līdz rietumu malai vēl atrada ripas un bezripas lauskas, dzelzs sērņus, krāma gabaliņus. Tātad apmēram viena trešdaļa apmetnes, tās dienvidrietumu mala, palikusi neizpētīta, un no aizsargājamo pieminekļu saraksta Vilmaņu II apmetne nebūtu svītrojama.

Nelieli pārbaudes izrakumi norisinājās arī 1987. gada vasarā atklātajā Vilmaņu uzkalniņu kapulaukā, kas atrodas valsts mežā, Razbojas strauta labajā krastā starp Vilmaņu

UZKALNIŅA KAPULAUKS PIE VILMAŅIEM

27. att.

viensētu un sādžu. Te nelielā 55x60 m platībā starp strautiņa gravu, ceļu un tīrumu izvietots vairāk nekā 40 uzkalniņu. Tie ir dažāda lieluma un formas - gan iecapaļi, gan ovāli. To augstums variē no 0,50 m līdz 1,50 m, bet diametrs vidēji ir 6-8 m. Divi uzkalniņi bija augstāki un iegarenas formas. Daļa no uzkalniņiem, apmēram 14, kas situēti vairāk gar tīruma malu, bija stipri postīti, ierokot tajos četrstūrains un apaļas bedres. Dažkārt uzkalniņi atradās tik tuvu blakus, ka seplūde, un nebija skaidri atdalāmi (27. att.).

Izrakumi veikti vienā no centrālajiem uzkalniņiem (nr. 1), norokot tā austrumu pusi. Uzkalniņš bija 8 m diametrā, 1,2 m augsts, sastāvēja no gaišas smilts, kurai nelielu oglišu piejaukums. Zem uzkalniņa bija 10-15 cm biezs deguma slānis, kas konstatējams arī ārpus uzkalniņa teritorijas. Uzkalniņa austrumu pusē nekādu norobežojumu pēdu ne akmeņu vai īpaša grāvīša veidā nevarēja konstatēt. Uzkalniņa ziemeļaustrumu sektorā atsevišķās vietās jau virs deguma slāņa varēja vērot pelēcīgi pelnainas zemes plankumus. Šajā rajonā 1,05 m dziļumā atrasts arī neliels 13 cm garš dzelzs nazītis ar koka spala paliekām iedzītņa daļā. Zem degušās kārtas dzeltenīgi iesārtajā pamatsmiltī vietām vēl vērojami nelieli pelnainas zemes iedziļinājumi, kas drīz vien izbeidzās.

Var secināt, ka atklātie uzkalniņi nav dabiski veidojumi, bet mākslīgi uzbērti un to rakstura un hronoloģijas tuvākai noteikšanai te būtu nepieciešams veikt plašākus pētījumus.

G.Zemītis

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI DAUGMALEĒ

1990. un 1991. g. Latvijas Vēstures muzeja ekspedīcija, kuru finansēja Rīgas raj. izpildkomitejas Kultūras nodaļa, turpināja 1986. g. uzsāktos izrakumus Daugmales senvietu kompleksā - pilskalnā un senkapos. Izrakumi veikti 492 m² kopplatībā, no tiem 422 m² pilskalnā, 70 m² senkapos.

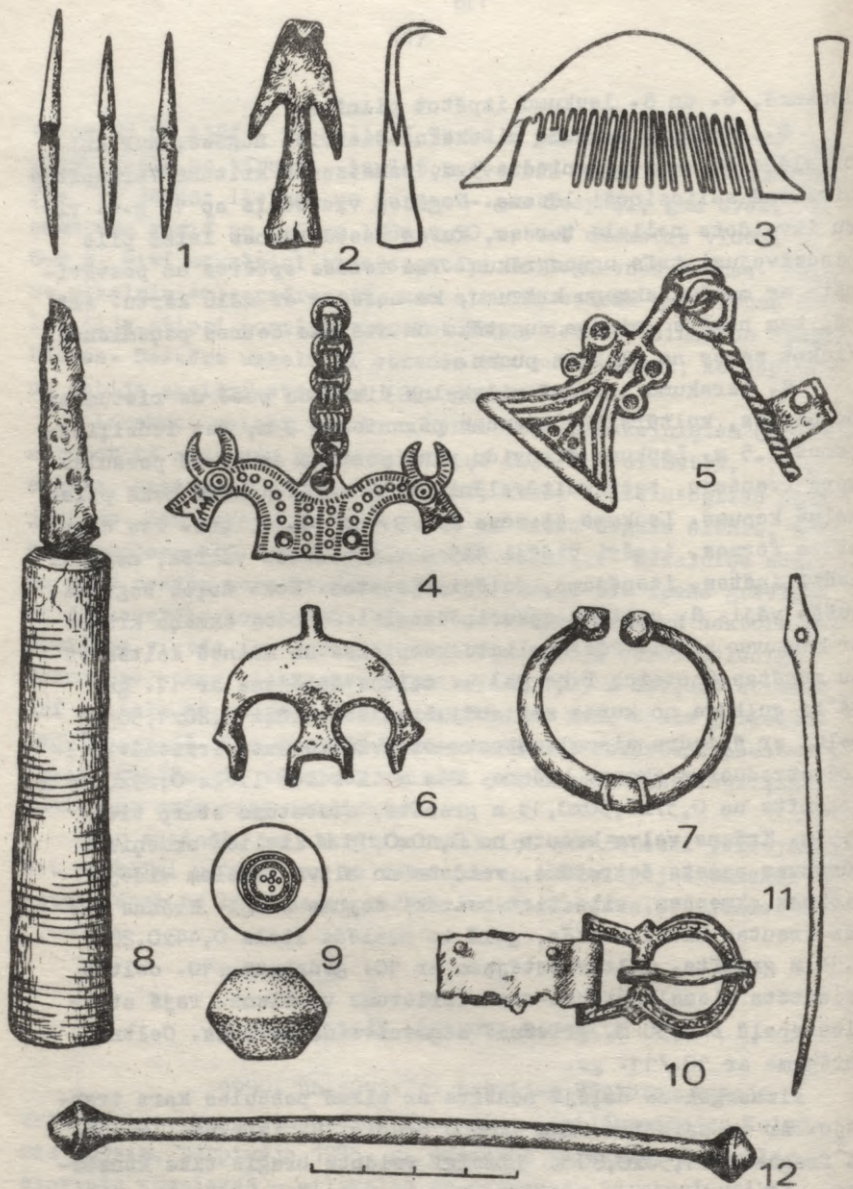
Pilskalnā pētniecība notika 6., 8., 9., 10. izrakumu

laukumā, 6. un 8. laukumu izpētot pilnībā.

6. izrakumu laukumā pilskalna dienvidu nogāzē, kur kultūrslāņa biezums pārsniedza 3 m, pamatzemes kritums Varžupītes virzienā salīdzinoši lēzens. Nogāzes vidusdaļā ap 1. g.t. vidū izveidota neliela terase, kuras pastāvēšanas laikā pils piedzīvojusi trīs ugunsgrēkus. Tād terase apbērtā un pastāvēnāta ar masīvu akmeņu krāvumu, ko nosedza ar mālu kārtu. Arī pēc tam nogāze veidota augstāka un stāvāka četros paņēmiens, liekot zemes no plakuma puses.

8. izrakumu laukumā pilskalna dienvidu pusē uz rietumiem no uzejas, kultūrslāņa biezums pārsniedza 2 m, bet iedziļinājums 2,5 m. Laukuma dienvidu puse postīta ar pirmā pasaules kara tranšeju, taču kultūrslānis šeit mazāk jaukts nekā pilskalnā kopumā. Laukumā atsedza 8., 9. un 10. celtni. Tās četrstūra formas, izmēri vidēji 4x5 m vai nedaudz vairāk, nedaudz iedziļinātas, iespējams, daļēji apmetas. Koka daļas saglabājušās vāji. 8. celtnes apkurināšanai izmantota akmeņu krāsns ar kurtuves bedri. Pēc senlietu kompleksa un Maincē kaltēs vācu monētas (noteica T.Berga) 9. celtnē datējama ar 11. gs. Tā ir gulbūve no kuras saglabājušies atsevišķi 0,20x1,50 m balķi ar šķiedru ziemļaustrumu-dienvidrietumu virzienā. Celtnē atradusies akmeņu krāsns. Tās muti veido liela 0,28x0,37 m dolomīts un 0,37x0,30x0,15 m granīts, atstatums starp tiem 0,5 m. Krāsns velve krauta no 0,10x0,15 m lieliem akmeņiem. Kurtuves pamats četrstūra, veidots no blīvi liktiem vidēja lieluma akmeņiem, virs tiem vairāki deguma slāņi. Krāsns sienas krautas divās kārtās, galā to noslēdz liels 0,44x0,28x0,14 m granīts. Celtnē datējama ar 10. gadsimtu. 10. celtnē orientēta ziemļaustrumu-dienvidrietumu virzienā. Tajā atradies apaļš 0 1,50 m, griezumā segmentveida pavards. Celtnē datējama ar 10./11. gs.

Aizsargsiena daļēji postīta ar pirmā pasaules kara tranšeju. Ar to saistīts sīku akmeņu bruģis. 8. izrakumu laukumā tā fragments 1,50x0,80 m. Līdzīgi veidots bruģis tika konstatēts arī 6. izrakumu laukumā. Tās liek domāt, ka bruģis stiepies gar visu pilskalna dienvidu malu. Tā datēšanai izmanto-

28. att.

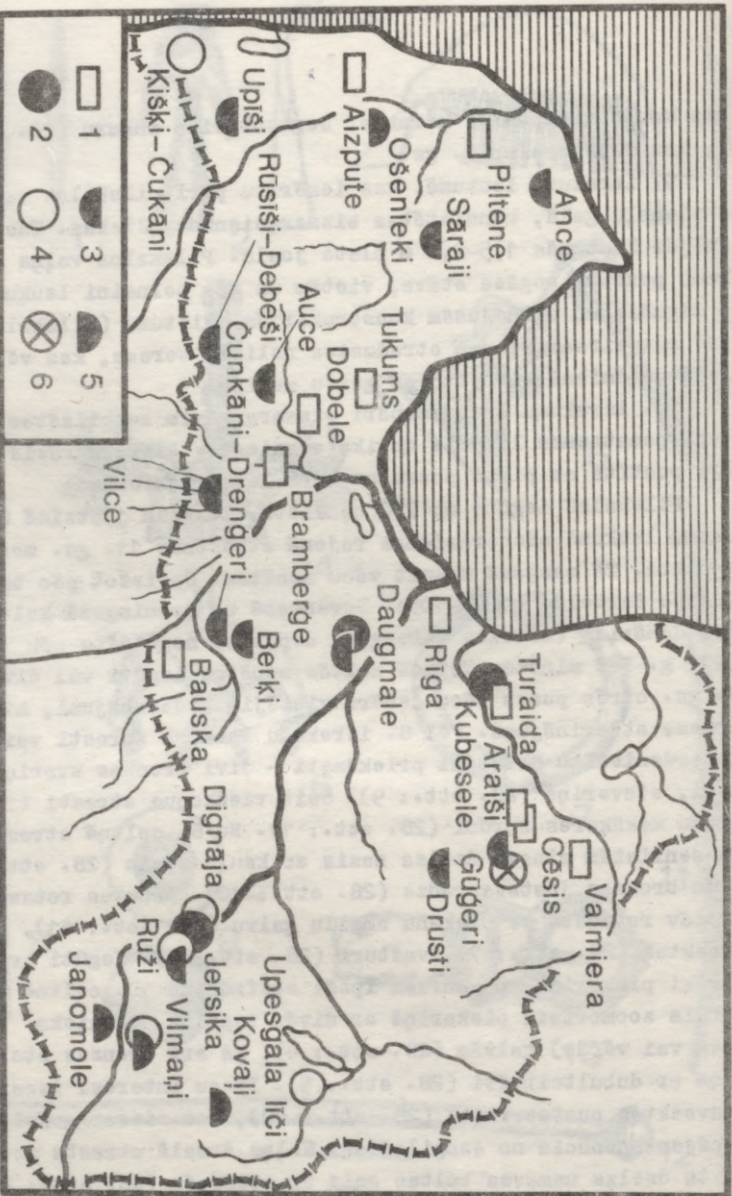
jama kaula vienpusīgā ķemme ar segmentveida muguru (28. att.: 3), kas datējama ar 5. gs.

9. izrakumu laukumā, kas iemērīts pāri pilskalna valnim tā ziemeļu galā, konstatētas aizsargsienas paliekas. Tās iezīmējās kā tumša 1,5–2,0 m plata josla. Pilskalna vaļņa austrumu pusē tā nogāze stāva, vietām uz tās pelnaini laukumi no degušām un slīdējušām konstrukcijām. Rietumu (pilskalna) pusē aiz aizsargsienas atradusies neliela terase, kas vēlāk vienā paņēmiņā aizbērtā ar gaišu zemi.

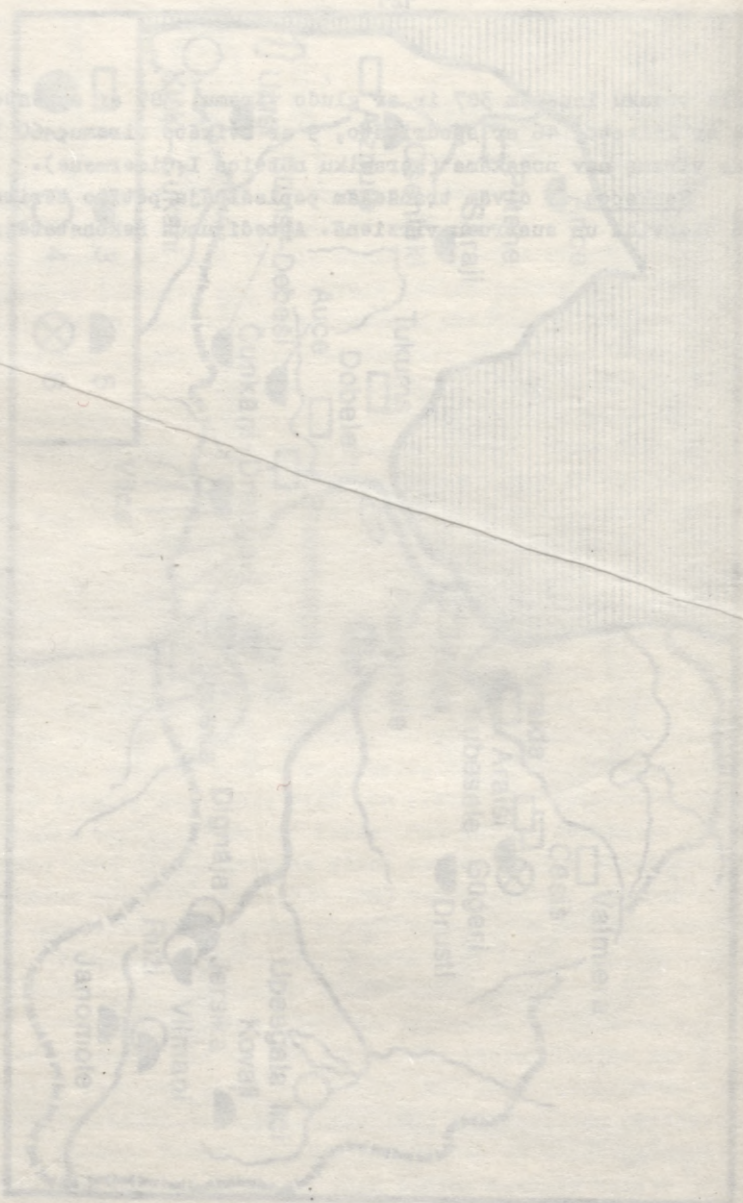
10. izrakumu laukumā pāri aizsarggrāvim senpilsētas virzienā pamatzemes līmenis netika sasniegts. Aizsarggrāvis daļēji postīts ar pirmā pasaules kara laika pārrakumu.

Pilskalnā iegūts ap 730 senlietu. To vidū jāatzīmē 8. izrakumu laukumā aizsargsienas rajonā atrastais 11. gs. monētu depozīts. Tā sastāvā desmit vācu monētas. Spriežot pēc trim bīskapa Bertolda (1027–1054) Deventerā un Groningenā kaltajiem denāriem (noteica T. Berga), depozīts noguldīts pēc 1027. g. Bez minētās Meincā kaltās monētas iegūti vēl divi 11. gs. otrās puses vācu denāru vietējie atdarinājumi, kā arī dirhema atdarinājums. Vēl 8. izrakumu laukumā atrasti vairāki ar tirdzniecību saistīti priekšmeti – divi bronzas svariņu pleci, atsvariņš (28. att.: 9). Šeit vienkopus atrasti trīs sprūdu maksšķeres sprūdi (28. att.: 1). No 8. celtnē atrastajām senlietām minams dzelzs nazis ar kaula spalvu (28. att.: 8) un bronzas jostassprādze (28. att.: 10). Bronzas rotas pārstāv rotadate ar plakanu smailu galvu (28. att.: 11), pakavsakts (28. att.: 7), važturi (28. att.: 6). Iegūti arī vairāki piekariņi, no kuriem īpaši atzīmējams 10. celtnē atrastais zoomorfais piekariņš ar divām ragaina dzīvnieka (govs vai vērsa) galvām (28. att.: 4), kā arī bronzas atslēdziņa ar dubultcirvīti (28. att.: 5). Īpašu interesi izraisa pakavsakts pusfabrikāts (28. att.: 12), kas aizsarggrāvī, iespējams, nonācis no senpilsētas. Vaļņa ārmaļā atrasts saliekts dzelzs uznavas bultas gals ar atkarpēm (28. att.: 2).

Pilskalnā iegūtas pavisam 5366 māla trauku lauskas, no tām 983 lauskas pieder pie bezripas keramikas. No bezripas

Arheoloģiskie izrakumi Latvijas teritorijā 1990. un 1991. gadā: 1 - mūra pils, pilsētas; 2 - pilskalni; 3 - līdzenie kapulauki; 4 - apmetnes; 5 - uzkalnīgu kapulauki; 6 - kulta vieta.

1. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...

ZUSAMMENFASSUNG

1990 und 1991 wurden in Lettland Ausgrabungen in archäologischen Denkmälern durchgeführt, die von der Steinzeit an bis zum späten Mittelalter zu datieren sind.

Die Forschungen von I.Loze in der steinzeitlichen Siedlung Upesgala līcis haben gezeigt, dass dieses Objekt derjenigen Siedlungsgruppe der Niederung des Lubāna-Sees angehört, die sich an der Ostseite des Sees auf Steigungen des Mineralbodens befunden hat und sich auf die Zeit des Neolithikums - auf die Kēmm-Grübchen-Kultur (3. Jahrht. v.u.Z.) bezieht. Hierselbst wurden auch Bestattungen der Bewohner der Siedlung festgestellt. Diese Siedlung wurde auch während der Eisenzeit kurz bewohnt, worauf Überreste des Bauwesens (ein Stampflehmo-fen) und Keramik hinweisen. Bei den Ausgrabungen von I.Virse wurden in der Sandaufschüttung des kurischen Hügelgräberfeldes in Ošenieki mesolithische Werkzeuge aus Flintstein gefunden. Vielleicht wurde dieser Sand aus einem unweit befindlichen steinzeitlichen Siedlungsort geschöpft. Vorläufig sind die nächsten Orte der mesolithischen Funde im Ploču-Moor und in Pāvilsta bekannt. Im Denkmälerkomplex Vilmaņi hat I.Zagorska eine Kulturschicht der Bronzezeit, die von einer anderen Schicht mit mittelalterlichen Funden überdeckt wurde, festgestellt. Die Chronologie des nebenan befindlichen Hügelgräberfeldes ist noch zu bestimmen.

Bei den Ausgrabungen von G.Zemītis auf dem Burgberg Daugmale - in einem Handelszentrum des 10.-12.Jh. am Unterlauf der Daugava wurde ein Münzendeposit des 11.Jh. mit örtlichen Nachahmungen von Münzen, Details der Waagen und Gewichte u.a. gefunden. Auf dem Abhang und im Wall des Burgbergs wurden neue Angaben über die Verbesserung der Befestigungen in der 2. Hälfte des 1.Jahrht. erworben.

J.Urtāns hat in Ruceva am rechten Ufer der Sventāja, dem kurischen Burgberg Impilte gegenüber, eine Siedlung der späten Eisenzeit und einen steinernen Zaun, dessen Chronologie noch nicht bestimmt ist, festgestellt. Im Territorium

der alten Kuren wurden mehrere Gräberfelder geforscht. Die Analyse des gefundenen Materials wird für die Forschungen der ethnischen Geschichte der Kuren Hilfe leisten. Die Hauptzentren der kurischen Kultur während der frühen und mittleren Eisenzeit haben sich längs der Ostseeküste zwischen dem heutigen Klaipėda und Liepāja befunden. I. Virse hat das Gräberfeld in Ošenieki aus der ersten Periode der mittleren Eisenzeit (5.-8. Jh.) geforscht. Dieser ist der am fernsten nach Norden gelegene Bestattungsort der Kuren. Die unter Leitung von J. Asaris entdeckten Körpergräber des 9.-10. Jh. im Gräberfeld Upīši bei Gramzda ergänzen die bis jetzt nur in einzelnen Orten im Südteil Kurlands bekannten kurischen Bestattungen solchen Typs, die im Territorium Litauens weit bekannt sind. In Sāraji bei Lībagi wurden von J. Asaris kurische Brandgräber des 11.-12. Jh. geforscht. M. Lūsēns hat das Gräberfeld der kuronisierten Liven des 13.-14. Jh. in Ance untersucht. Der Orientierung der Bestattungen und dem Grabinventar nach ist dieses Gräberfeld den kurischen Bestattungen des 12.-13. Jh. in der Umgebung von Dundaga sehr ähnlich.

M. Atgāzis hat die Forschungen im Gräberfeld Dreņģeri-Čunkāni, wo in mehreren Ausgrabungssaisons 655 Bestattungen freigelegt wurden, fortgesetzt. Dieses ist das bis jetzt am meisten geforschte Gräberfeld der Semgaller aus dem 8.-11. Jh. Die anthropologischen Forschungen zeugen davon, dass seit Ende des 9. Jh. hier auch die Anwesenheit der Lettgaller als einer ethnischen Gruppe möglich gewesen ist. Die Ausgrabungen von J. Urtāns im Gräberfeld der mittleren und späten Eisenzeit in Vilce zeugen davon, dass nicht alle semgallischen Gräberfelder so gross wie das obenerwähnte gewesen sind.

A. Vasks hat die Forschungen in der Burgsiedlung Dignāja beendet. Dort wurde in zwei Reihen Bebauung des 6. - Anfang des 10. Jh. festgestellt. Die Datierung der Siedlung stimmt annähernd mit der Chronologie der obersten Schichten des Burgbergs Dignāja überein, der 1939 von F. Šnore geforscht wurde. Mit Rücksicht auf diese Tatsache ist zu bezweifeln, ob dieser Burgberg während des Einfalls der deutschen

Kreuzfahrer bewohnt gewesen war.

Am rechten Ufer der Daugava, dem Burgberg Dignāja gegenübergelegt, befindet sich der Burgberg Jersika, der im 12.-13. Jh. das Hauptzentrum des Staates Jersika gewesen ist. Die in der Südwestecke des Burgbergs durchgeführten archäologischen Untersuchungen unter Leitung von Ē. Mugarēvičs und A. Vilcāne haben eine Vorstellung über die Entstehung der Befestigungen und der Bebauung im 9.-13. Jh. gegeben. Der Burgberg ist eine typische Befestigung der Lettgaler mit ausgeprägtem Handwerkscharakter. Im Vergleich zu den Forschungen von F. Balodis im Jahre 1939 hat man jetzt viel weniger Funde erworben, die vom Handel und von Beziehungen in östlicher Richtung zeugen; die Verteilung der Gebäude ist weniger genau als damals in den Skizzen der Pläne auf-gezeichnet wurde. Einige km von Jersika entfernt liegt das von N. Jefimova geforschte lettgallische Gräberfeld Ruži aus der ersten Hälfte der mittleren Eisenzeit (5./6.-8. Jh.). Dieses Gräberfeld ist ziemlich klein und ^{von} Ritusgruben umgrenzt. Daneben wurde auch eine Siedlung entdeckt, die vor dem Einrichten des Gräberfeldes bestanden hat.

Die Ausgrabungen von Z. Apala im Denkmälerkomplex Ģūģeri im Westteil der lettgallischen Länder zeichnen sich durch ihre Weite und reiche Funde aus. Dort wurde ein Gräberfeld (in 4 Ausgrabungssaisons wurden 160 Gräber und 66 Ritusgruben geforscht), eine Siedlung der Ostseefinnen einer früheren Periode (die 1. Hälfte des 1. Jhrt.) und ein Kultusstein archäologisch untersucht. Das Gräberfeld zeichnet sich durch mehrere in den reichsten Männergräbern gefundene Waren skandinavischen Ursprungs aus. Im Unterschied zu den Liven, Kuren und Sengallern ist man bis jetzt solchen Funden bei lettgallischen Bestattungen wenig begegnet. Begrüßungswert ist das Projekt, eine Freilichtexposition des archäologischen Denkmälerkomplexes Ģūģeri einzurichten.

Archäologische Ausgrabungen wurden in mittelalterlichen Denkmälern - auf 7 Steinburgen (Āraiši, Bauska, Cēsis, Dobeļe, Piltene, Tursida, Valmiera), in einem Hofzentrum (Bramberģe),

in der Altstadt von Dobeles und im Gräberfeld Auce - fortgesetzt. Auf der Burg Āraiši wurden von J.Apals Überreste zweier Bauten und mit ihnen verbundener Wasserabläufe entdeckt sowie die Existenz der Warmluft - und Steinöfen festgestellt. Bei den Ausgrabungen von A.Caune und J.Grūbe auf der Südseite der Burg Bauska wurde der ursprüngliche Berghang, aber auf der Westseite der Burg - ein verdeckter Wasserablauf steinerne Konstruktion freigelegt sowie die Zuschüttung des Schutzgrabens des 15.-16.Jh. verfolgt und der Eingang in den Erdwall des 17.Jh. entdeckt. Bei den Ausgrabungen von Z.Apala auf der Westseite der Burg Cēsis wurde eine dem Relief angepasste Steinwand festgestellt. An der Aussenwand des Westgebäudes wurden Ableitungen der Kanalisation und drei Schiesscharten entdeckt. Im Südwestteil der Vorburg Dobeles wurden von M.Ruša Überreste dreier Gebäude freigelegt, in einem darunter wurde Metallverarbeitung festgestellt. Auf der Burg Piltene hat M.Lūsēns Fundamente der Schutzmauer entdeckt und Standorte von vier durch Kachelöfen beheizten Gebäuden aus verschiedenen Zeiten freigelegt.

Bei den Ausgrabungen von J.Graudonis im Denkmälerkomplex der Burg Turaida wurden Zeugnisse von Bauten des 12.-13.Jh. und des 18.Jh. erworben. Man hat festgestellt, dass noch im 18.Jh. Schüsselkacheln in Öfen verwendet wurden. Aus der Zeit der hölzernen Burg wurden Fragmente eines Blockbaues und Fundamente eines Steinofens freigelegt. Auf der Burggruine von Valmiera hat T.Berga einen unterirdischen Gang, der zwei Keller verbindet, entdeckt. Neben der Nordmauer der Burg wurde ein grosser Steinofen und Fragmente anderer Baukonstruktionen freigelegt.

Im Komplex des Hofes Bramberģe wurden begrenzte Forschungen von A.Pravornis durchgeführt. Im Territorium des Hauses des Hofverwalters aus dem 17.Jh. wurden zwei Keller ausgegraben.

Bei den Ausgrabungen von M.Ruša im verwüsteten Gräberfeld in Auce wurde keine unberührte Bestattung festgestellt. Man hat an mehreren Orten vermischte Menschenknochen und

Altertümer (Hacken, Lanzenspitzen, Armbänder u.a.) gefunden, die von der frühen Eisenzeit bis zum 13. Jh. zu datieren sind und von dauernder Nutzung des Gräberfeldes zeugen.

Stadtkernforschung wurde in 4 Städten durchgeführt. In Riga wurden die Ausgrabungen in 7 Objekten unter Leitung von A. Caune, A. Celmiņš, B. Eglājs, S. Tilko und in 5 Objekten unter Leitung von polnischen Archäologen (s. den Beitrag von D. Svarāne) durchgeführt. Die bedeutendsten Funde: im Garten des Domklosters wurde ein im 17. Jh. eingerichteter Brunnen aus Holzbohlen entdeckt. In der Zuschüttungsschicht des Brunnens wurde zusammen mit Altertümern des 17. Jh. auch eine Scherbe der Kamm-Grübchen-Keramik gefunden. In diesem Garten, wo sich der Friedhof des 13.-18. Jh. befunden hat, wurden 114 Bestattungen ohne Grabinventar sowie das Fundament einer Mauerwand, die älter als der Kreuzgang des Klosters ist, freigelegt.

Im Hof des Konvents des Heiligen Geistes wurden am Standort der Burg des Schwertbrüderordens Fundamente eines 18x18 m grossen Gebäudes sowie ein zugemauertes 2,7 m hohes und 1,5 m breites Tor in der Stadtmauer unter der jetzigen Strassenhöhe entdeckt.

In Aldaru-Strasse 5 wurden Zeugnisse von örtlicher Glasperlenverfertigung aus dem 13.-14. Jh. und 8 Bestattungen auf dem Friedhof der russischen Kaufleute geforscht. In Vecpilsētas-Strasse 8/10 wurden Überreste der Holz- und Steinhäuser sowie eine hölzerne Schlittenkufe und 7 Lehmziegel für Metallverhüttung gefunden. In Miesnieku-, Audēju- und L. Pils-Strassen wurden die unteren Halbkellergeschosse von drei Steinhäusern, sogenannten "Stenhus" aus dem 13.-14. Jh. freigelegt.

In Valmiera (T. Berga), Tukums (S. Tilko), Aizpute (M. Lūsēns) wurde auf geringer Fläche eine 1-2 m dicke Kulturschicht des 17.-19. Jh. sowie Überreste der Gebäude festgestellt. In Aizpute wurde auch die Trasse der ältesten Stadtmauer verfolgt.

SATURS

Priekšvārds	3
Z.APALA. Cēsu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs	5
Z.APALA. Ģūģeru arheoloģiskā kompleksa izpēte	8
J.APALS. Āraišu ekspedīcijas darbs	15
J.ASARIS. Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos	20
M.ATGĀZIS. Pētījumi Dreņģeru-Čunkānu kapulaukā un pārbaudes izrakumi Stelpes Berķu Kapusalā ...	23
T.BERGA. Arheoloģiskie izrakumi Valmierā	30
A.CAUNE, J.GRŪBE. Pētījumi Bauskas pils zemes nocietinājumu teritorijā	34
A.CAUNE, S.TILKO. Arheoloģiskās uzraudzības darbi Rīgā, Grēcinieku ielā 28	38
A.CAUNE. Sfērisku stikla ripu, t.s. "gludināmo akmeņu" atradumi Latvijā	40
A.CELMIŅŠ. Arheoloģiskie izrakumi Rīgas Doma kompleksā	44
B.EGLĀJA. Restaurācijas institūta veiktie izpētes darbi Vecrīgā	48
J.GRAUDONIS. Turaidas pils kompleksa izpēte	51
R.GRĀVERE. Senā ģermāniskā odontoloģiskā kompleksa iezīmes mūsdienu latviešu un lietuviešu antropoloģijā	56
N.JEFIMOVA. Pētījumi Jersikas Ružu arheoloģiskajā kompleksā un Janomoles uzkalniņu kapulaukā ..	58
I.LOZE. Arheoloģiskie pētījumi Upesgala līča neolīta apmetnē	63
M.LŪSĒNS. Arheoloģiskie izrakumi Piltenes pilsdrupās, Ventspilī un Aizputē	66
M.LŪSĒNS. Izrakumi Ances pagasta centra senkapos	72
Ē.MUGURĒVIČS, A.VILCĀNE. Arheoloģiskie izrakumi Jersikas pilskaļnā	75
I.OSE. 16. gadsimta torņa krāsns Bauskas pilī	80
A.PRAVORNIS. Pētījumi Bramberģes muižas kompleksā	83

M.RUŠA. Izrakumi Dobeles rajonā	86
D.SVARĀNE. Polijas arheologu pētījumi Vecrīgā 1990. g.	93
S.TILKO. Izrakumi Tukumā, Elizabetes ielā 1	97
J.URTĀNS. Arheoloģiskie izrakumi Kovaļu senkapos	98
J.URTĀNS. Pētījumi Rucavā un Vilcē	100
B.VASKA. 13.-14. gs. vairogaproču ornamenta	102
A.VASKS, J.CIGLIIS. Izrakumi Kubeseles pilskalnā Krimuldē	105
A.VASKS. Dignājas pilskalna apmetne	107
A.VILKA. Izrakumi Rūsišu-Debešu senkapos un Drustos	110
I.VIRSE. Izrakumi Vērgales Ošenieku kapulaukā	113
I.ZAGORSKA. Izrakumu darbu nobeigums Vilmaņu senvietu kompleksā	115
G.ZEMĪTIS. Arheoloģiskie izrakumi Daugmalē	117
Arheoloģiskie izrakumi Latvijas teritorijā 1990. un 1991. gadā (shematiska karte)	122
Zusammenfassung	123

INHALT

Vorwort	3
Z.APALA. Arbeitsergebnisse der archäologischen Expedition in Cēsis	5
Z.APALA. Forschungen im archäologischen Denkmäler- komplex Gūģeri	8
J.APALIS. Arbeitsergebnisse der archäologischen Expedition in Āraiši	15
J.ASARIS. Archäologische Forschungen in den Gräberfeldern Sāraji und Upīši	20
M.ATGĀZIS. Forschungen im Gräberfeld Dreņģeri-Čunkāni und die Prüfgrabungen im Gräberfeld Berķu Kapusala bei Stelpe	23
T.BERGA. Archäologische Ausgrabungen in Valmiera	30
Ā.CAUNE, J.GRŪBE. Forschungen im Territorium der Erbefestigungen der Burg Bauska	34

A. CAUNE, S. TIJKO. Archäologische Aufsichtsarbeiten in Riga, Grēcinieku-Strasse 28	38
A. CAUNE. Funde sphärischer Glasscheiben, der sog. "Glatte Steine" in Lettland	40
A. CELMIŅŠ. Archäologische Ausgrabungen im Komplex der Domkirche zu Riga	44
B. EGLĀJA. Forschungsarbeiten des Instituts für Restaurierung in Alt-Riga	48
J. GRAUDONIS. Forschungstätigkeit im Burgkomplex Turaida	51
R. GRĀVERIS. Merkmale des alten germanischen odontologischen Komplexes in der lettischen und litauischen Anthropologie der Gegenwart	56
N. JEFTIMOVA. Forschungsarbeiten im archäologischen Denkmälerkomplex Ruži bei Jersika und im Hügelgräberfeld Janomole	58
I. LOZE. Archäologische Forschungen in der neolithischen Siedlung der Bucht Upesgals	63
M. LŪSĒNS. Ausgrabungen auf der Burgruine von Piltene, in Ventspils und Aizpute	66
M. LŪSĒNS. Ausgrabungen des Gräberfeldes im Zentrum der Gemeinde Ance	72
Ē. MUGURĒVIČŠ, A. VILCĀNE. Archäologische Ausgrabungen auf dem Burgberg Jersika	75
I. OSE. Der Turmofen des 16. Jh. auf der Burg Bauska	80
A. PRAVORŅIS. Forschungen im Denkmälerkomplex des Hofes Bramberge	83
M. RUŠA. Ausgrabungen im Bezirk Dobeles	86
D. SVARĀNE. Forschungstätigkeit polnischer Archäologen in Alt-Riga im Jahre 1990	93
S. TIJKO. Ausgrabungen in Tukums, Elizabethes-Strasse 1 ..	97
J. URTĀNS. Archäologische Ausgrabungen im Gräberfeld Kovaļi	98
J. URTĀNS. Forschungstätigkeit in Rucava und Vilcā	100
B. VASKA. Das Ornament der Schildarmbänder des 13.-14. Jh.	102

A.VASKS, J.CIGLIS. Ausgrabungen auf dem Burgberg Kubesele in Krimulda	105
A.VASKS. Die Siedlung des Burgbergs Dignāja	107
A.VIIKA. Ausgrabungen im Gräberfeld Rūsiši-Debeši und in Drusti	110
I.VIRSE. Ausgrabungen im Gräberfeld Ošenieki bei Vērgale	113
I.ZAGORSKA. Abschluss der Ausgrabungen im Denkmäler- komplex Vilmani	115
G.ZEMĪTIS. Archäologische Ausgrabungen in Daugmale	117
Archäologische Forschungen in Lettland 1990-1991 (die schematische Karte)	122
Zusammenfassung	123

Zinātniskās atskaites sesijas materiāli
par arheologu 1990. un 1991. gada
pētījumu rezultātiem

Redaktore un korektore I. R o z e n v a l d e

Reģistr. apliec. Nr. 2-0510. Pasūt. Nr. 1964 Latvijas Zinātņu
akadēmijas Latvijas vēstures institūts, 226524 PDP Rīgā, Tur-
geneva ielā 19. Iespiests Latvijas Valsts Mežzinātnes institūta
"Sīlava" Poligrāfijas iecirknī, 229021 Salaspilī, Rīgas ielā 48.
1992.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306024269

Kontroleksemplärs

h 0.66

93-3
—
782